

**Veraset, Mülkiyet ve Kadınlar: Miras Paylaşımının
Toplumsal Cinsiyet Boyutu**

Proje No: 111K143

Doç. Dr. Şule Toktaş
Doç. Dr. Mary Lou O'Neil

MART 2013
İSTANBUL

ÖNSÖZ

Bu çalışma kadınların mülkiyetle kurdukları ilişkiyi anlamak, mülk edinmenin en önemli yollarından biri olan miras paylaşımına nasıl eklemledikleri ve hangi süreç ve mekanizmalarla mirastan dışlandığı veya dahil edildiklerini anlamayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda İstanbul'un sosyo-ekonomik olarak farklılık arz eden iki semtinde - Nişantaşı ve Florya - saha çalışması yapılmıştır. Gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar akabinde kadınların miras süreçlerine eklenmesinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bulgular, aşağıda çeşitli kısımlar halinde detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. Çalışma bir proje niteliğinde yapılmış ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenmiştir. Araştırmamıza yaptıkları katkılardan ötürü TÜBİTAK Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Grubu'na (SOBAG) teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	5
ABSTRACT.....	6
I. GİRİŞ.....	7
II. GENEL BİLGİLER.....	10
A) Kadınlar ve Mülkiyet: Evlilikte Mal Edinimine Dair Genel Çerçeve ve Dünyadaki Farklı Uygulamalar.....	10
B) Türkiye’de Evlilikte Mal Rejimi: Yeni Medeni Kanun ve Edinilmiş Mallara Katılım Düzenlemesi.....	14
C) Kadınlar ve Mülkiyet: Miras Yoluyla Mal Edinimine Dair Genel Çerçeve ve Dünyadaki Farklı Uygulamalar.....	18
D) Türkiye’de Miras Yoluyla Mal Edinimi: Miras Hakkı ve Paylaşımı.....	20
III. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE METODOLOJİSİ.....	22
A) Florya Saha Çalışması ve Örneklem Grubu.....	23
B) Nişantaşı Saha Çalışması ve Örneklem Grubu.....	26
IV. SAHA ÇALIŞMASI BULGULARI.....	32
A) Florya Saha Çalışması Bulguları.....	32
1) Kadınların Mülk Sahibi Olması ve Mülkiyet İlişkileri.....	32
2) Sağlar Arası Transferler: Mülk Devirleri ve Hediyeler.....	40

3) Miras Dağıtım ve Paylaşım Süreçlerinde Kadınlar.....	47
B) Nişantaşı Saha Çalışması Bulguları.....	51
1) Kadınların Mülk Sahibi Olması ve Mülkiyet İlişkileri.....	51
2) Sağlar Arası Transferler: Mülk Devirleri ve Hediyeler.....	56
3) Miras Dağıtım ve Paylaşım Süreçlerinde Kadınlar.....	62
V. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	73
A) Türkiye'de Kadınların Mal Edinimi: <i>De Jure</i> Durum.....	73
B) Türkiye'de Kadınların Mal Ediniminde Toplumsal Uygulamalar: <i>De Facto</i> Durum.....	76
C) Veraset, Mülkiyet Kadınlar: Miras Paylaşımının Toplumsal Cinsiyet Boyutu.....	79
D) Sonuç.....	82
VI. KAYNAKÇA.....	91

ÖZET

1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu'nun uyarlanıp kabul edilmesiyle kadınlar erkeklerle eşit miras hakkına sahip olmuştur. Bunun öncesinde miras konusunda İslami Hukuk kuralları esas alınmaktaydı ve kadınlar erkeklere göre miras payı dağılımında çeşitli gerekçelerle daha dezavantajlı bir konumdaydı. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kadının statüsünde pek çok iyileşme gerçekleştirildi. Peki bu iyileştirmeler kadın ve erkek arasındaki mülk dağılım oranlarına yansdı mı? Mirasın mülk edinmenin en temel yollarından biri olduğu düşünülecek olursa, yasalar tarafından öngörülen miras eşitliği toplum tarafından uygulanmakta mı? Kadınların miras konusundaki tecrübeleri nedir? Bu soruları yanıtlayabilmek ve kadınların miras pratiğine ışık tutabilmek amacıyla bir saha çalışması yapılmıştır. İstanbul'un sosyo-ekonomik olarak iki farklı kesimini yansıtan Nişantaşı ve Florya semtlerinde derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak araştırma yapılmıştır. Hem miras edinme hem de miras bırakma potansiyeli barındırması açısından üst gelir seviyesinden orta yaş grubundan kadınlar örnekleme oluşturmuştur. Toplamda 40 kadınla görüşme yapılmıştır. Görüşülen kişilere, daha önce hazırlanmış miras edinme ve mülk sahibi olmaya dair soruların yanı sıra mülakatın akışına göre ilave soruların yöneltildiği yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanmıştır. Ortalama bir saat süren bu mülakatların yanı sıra ayrıca, tapu müdürlüğü, noter daireleri ve avukat büroları ziyaret edilerek hem hukuksal hem de idari bilgi temin edilmiştir. Resmi dairelerde miras süreçlerine dair ilgili uzmanlarla görüşmeler yapılmıştır. Saha çalışması sırasında elde edilen bulgular niteliksel veri analizine tabi tutulmuş, kodlamaları yapılarak ve sistematik hale getirilmiştir. Araştırmada kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin miras paylaşım ve dağıtım süreçlerinin belirleyici faktörlerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Medeni Kanun'un yanı sıra İslam Hukuku kurallarının ve geleneklerin de miras paylaşımı ve dağıtımında gözetildiği gözlenmiştir. Sağlar arası transfer olarak adlandırılabilir servetin ve varlığın mirasa tabi tutulmadan henüz sağken çocuklara devredilmesi uygulaması da çeşitli hukuk kaynakları kadar sıklıkla pratik edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Miras, kadın çalışmaları, mülkiyet, gayrimenkul, hukuk, mülk

ABSTRACT

After the adoption of Swedish Civil Code in 1926, women received the same rights as men. Prior to that, inheritance was regulated according to Islamic Law and women were disadvantaged in comparison to man, based on various rationale. After the foundation of Republic there were many improvements in the status of women. Were these improvements reflected in the property distribution rate among men and women? Taking into account the fact that inheritance is one of the major ways of obtaining property, is the equality in inheritance secured by law practiced in society? What are the experiences of women with respect to inheritance? In order to answer these questions and to shed light on the practice of inheritance, we conducted fieldwork where we made use of in-depth interviews to survey the districts of Nişantaşı and Florya, which reflect two different groups in the socio-economical structure of Istanbul. Since they have the capacity to both to bequeath and receive inheritance, the sample group was composed of middle-aged women from upper economical class. In total we interviewed with 40 women. We used semi-structured interview technique in which we asked spontaneous questions in addition to predetermined questions about inheritance and property. In addition to these interviews which lasted approximately an hour, we also visited the directorate of land registry, public notaries and law offices to collect both legal and administrative information. We made interviews with the authorities in governmental offices about inheritance process. The data collected through fieldwork were subjected to qualitative data analysis, coded and systematized. In our survey we found that the gender roles of women is a major factor in the inheritance process. We also observed that, in addition to Civil Code, the rules and conventions of Islamic Law were also still effective in the inheritance process. The transfer of wealth to children when the parents are still alive, which can be called ‘inter-alive’ transference, without subjecting it to inheritance, is also practiced as frequently as other legal processes.

Keywords: Inheritance, women's studies, property, estate, law, ownership

VERASET, MÜLKİYET VE KADINLAR: MİRAS PAYLAŞIMININ TOPLUMSAL CİNSİYET BOYUTU

I. GİRİŞ

Son yıllarda kadınların mülkiyet hakkına dair çalışmalar artmakta ve kadının toplumsal statüsünün güçlenmesi ile mülkiyete erişimi arasındaki ilişki vurgulanmaktadır. Yapılan araştırmalar, dünya ölçeğinde erkeklerin kadınlardan genellikle daha fazla mülkiyete sahip olduğunu göstermektedir (Doss vd., 2008). Kadınlar, erkekler karşısında, hem taşınır hem de taşınmaz mallar konusunda ciddi bir dezavantaja sahiptirler. Bununla birlikte, taşınmazlar konusundaki dezavantajlarının daha büyük olduğu iddia edilmektedir (Antonopoulos ve Floro, 2005).¹ Kadınlar halen dünya üzerindeki kişisel mülkiyetin sadece %1-2'sine sahiptir (Steinzor, 2003). Birçok durumda kadınlar toprak sahibi olsa bile toprak üzerinde tam bir denetime sahip olamamaktadırlar. Örneğin, toprağı bireysel tercihle satmak, bankadan temin edilebilecek krediye karşılık ipotek olarak kullanmak ya da toprağı dair tasarruflarda bulunabilmek için kocalarının ya da baba, erkek kardeş, amca, dayı gibi erkek akrabalarının iznine ihtiyaç duyuyorlar. Kadınların aile içersindeki geleneksel zayıf konumları düşünüldüğünde, ekonomik varlığa ve mülkiyete sahip olmaları kadınların konumlarını ve ekonomik güçlenmelerini artırma potansiyeli barındırmaktadır (Agarwal, 1997).

Kadınların mülkiyete daha kolay erişim sağlaması ve o mülkiyet üzerinde daha kuvvetli denetime sahip olması hem kadınların hem de çocuklar ve yaşlılar gibi ev halkının fakirleşme riskini azaltmaktadır (International Center for Research on Women, 2005).

---

¹ Taşınmaz mallar temelde toprak ve evden oluşmaktadır. Taşınabilir mallar ise iş yerleri, mobilyalar, ev eşyaları, kişisel eşyalar, kıyafet ve paradan ibarettir.

Kadınlar, gelirlerinin neredeyse tamamını çocukları ve diğer aile üyelerinin ihtiyaçları için harcarken erkekler gelirlerini daha çok bireysel ihtiyaç ve istekleri için harcamaktadır (Agarwal, 1994). Kadınların ekonomik kalkınmasının genel aile refahını arttırdığı gerçeği bir yana, kadına yönelik ekonomik yatırım genel verimliliği de arttırmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde topraktan geçinme halen fakirliği azaltmanın en temel yoludur. Kadınlar şu anda dünyada gıda üretiminin büyük bir bölümünü üstlenmelerine rağmen toprak üzerindeki denetim ve kontrolleri son derece sınırlıdır. Tıpkı kadınların hasat üretimine katkıda bulunduğu fakat toprak mülkiyetine sahip olmadığı bazı Afrika ve Asya ülkelerinde olduğu gibi dünyanın gelişmekte olan birçok bölgesinde de kadınlar evin reisi konumundadır. Ailenin geçimini sağlamalarına rağmen işledikleri toprak üzerinde hak sahibi değildirlir (Gray ve Kevane, 1999). Bu bilgiden hareketle, eğer kadın işledikleri toprağın sahibi olsalardı topraktan doğrudan fayda elde ettikleri için daha iyi tarım aletlerine yatırım yapabilecekleri ve genel kalkınmaya faydalı olabileceği iddia edilmektedir (Grown vd., 2005: 9).

Varlık ve mal üzerinde mülkiyet ve denetim hakkına sahip olmak, kadınlara kendi hayatlarına dair seçim yapma olanağı sağlar, onları fakirlikten korur ve bağımsızlıklarına olumlu katkıda bulunur (Mukhopadhyay, 2001). Kadınların mülkiyete erişebilmesi genel refaha katkıda bulunduğu kadar özelde de kadınların aile içindeki pazarlık gücünü ve ekonomik güvenliğini artırır (Agarwal, 1998; Quisumbing ve Maluccio, 2000). Belki de en önemlisi, mülkiyet hakları kadınlara tahakküm ve eşitsizliğe karşı direnme gücü vermektedir (Datta, 2006). Nitekim Güney Asya üzerine yapılan çalışmalar, kadınların mülkiyet sahibi olmasının ekonomik güvenlik sağladığı kadar aile içi şiddetten korunmalarını da sağlayan temel faktörlerden biri olduğunu göstermektedir. Toprak sahipliğinin sağladığı ekonomik güvenlik ve özgüven nedeniyle kadınlar kötü muameleye ve şiddete karşı daha kısa süre içinde tepki vermekte ve karşı çıkmaktadır (Bhatla vd., 2006). Evlilik ve miras yoluyla mal

edinimini düzenleyen hukuki rejimler, kadınların mülkiyete erişimini etkileyen en önemli araç ve süreçlerdir. Ülke örnekleri üzerinden birçok farklı vaka çalışmasını karşılaştırmalı olarak inceleyen Deere ve Doss (2006a), kadınların mal birikimini bilhassa etkileyen iki kurumsal faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır: evlilik ve miras düzenlemeleri.

Türkiye çok uzun zamandır Batı tarzı kalkınma ve modernleşme modelini takip etmektedir. Halihazırda Avrupa Birliği ile üyelik müzakereleri yürütmektedir. Türkiye'deki laik anayasal ve yasal çerçeve yurttaş eşitliğini güvence altına almaktadır. Kaldı ki Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte kadınlara erkeklerle aynı haklar tanınmıştır. Evliliği ve mirası düzenleyen kanunlar, cinsiyet ayrımı yapmayan esas ve içerikleri sayesinde, kadınların eşit mülkiyet haklarını korumaktadır. Hukuki zeminde var olan cinsler arası eşitliğin kadınların mülkiyet edinimine olumlu etkide bulunması beklenebilir. Miras hukukuna göre kız çocuk ve erkek çocuk arasında ayırım gözetilmemesi ve dul eşin cinsiyetinin miras paylarında bir farklılık yaratmamasına istinaden kız çocukların ve dul kadınların mülkiyet oranlarının erkeklerin mülkiyet oranlarına yaklaşması öngörülebilirdi. Fakat evlilik ve mirasa dair Medeni Hukuk'ta ve ilgili yasalarda cinsiyet ayrımı yapılmamasına karşın, cinsiyete göre mal dağılımına ilişkin ulusal veriler erkek ve kadın nüfus arasında mülkiyet oranları bakımından büyük bir farkın olduğunu göstermektedir. Örneğin, Uluslararası Af Örgütü (2004: 9) verilerine göre, Türkiye'de taşınılmaz malların %92'si erkek nüfusa ve sadece %8'i kadın nüfusa aittir. Kadınlar, Türkiye nüfusunun yaklaşık %50'sini oluşturmasına rağmen, bireysel mülkiyet dağılımında erkekler lehine bir tablo vardır. Tübitak tarafından desteklenen bu araştırma projesi, Türkiye'yi bir vaka olarak ele almakta ve evlilik ve miras düzenlemelerinin kadınların mülkiyet edinmesini nasıl etkilediğini, kadınların mülkiyete erişiminde hangi toplumsal süreçlerin rol oynadığını ve bireysel düzlemde kadınların mülkiyet edinme süreçlerine hangi bağlam ve araçlarla dahil olduğunu, ve yine hangi bağlam

ve araçlarla dışlandıklarını anlamayı hedeflemektedir. Miras dağıtımı ve paylaşımının mülk edinmenin temel yollarından biri olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, miras süreçlerinde kadınların durumunu anlamak mülkiyet ile kurdukları ilişkiye biraz daha ışık tutacaktır.

II. GENEL BİLGİLER

A) Kadınlar ve Mülkiyet: Evlilikte Mal Edinimine Dair Genel Çerçeve ve Dünyadaki Farklı Uygulamalar

Bir kadının mal edinme ve miras alma yetisi, büyük ölçüde medeni durumu sayesinde belirlenmektedir. Tarihsel olarak Roma Hukuku ve Anglosakson Hukuku'nda bekâr bir erkek ile bekar bir kadın neredeyse aynı mülkiyet hakkına sahipti. Fakat özellikle Anglosakson Hukuku'nda, geçmiş yüzyıllarda, kadının bireysel mülkiyet hakkı evlendikten sonra sınırlanmaktaydı. Evli kadınlar kendi adlarına gayrimenkul sahibi olamamakta ve gayrimenkul varlıklarını yönetememekteydi. Bu durum da kişisel mal ve gelir üzerindeki denetimin kaybedilmesine yol açıyordu. Eskiden kadınlar aldıkları mirası yönetemiyor ve miras haklarından mahrum kalıyorlardı, zira bütün miras kocaya devrediliyordu. 20. Yüzyıl başlarında İngiltere, Kanada ve ABD'de Cinsiyet eşitliği sağlamak yönünde atılan adımlar sonucunda, kadınlar mülk ve gelirleri üzerinde denetim sahibi oldular ve miras alma, miras bırakma ve sözleşme imzalama gibi temel ticari ve medeni hakları elde edebildiler (Deere ve Doss, 2006a).

Tarihsel olarak Roma Hukuku ve İslam Hukuku gelenekleri ise Anglosakson Hukuku'nun aksine kadınların evlendikten sonra da ayrı bir tüzel kişiliği muhafaza etmesine olanak sağlıyordu ve böylece kadınlar miras alabiliyor, mülk edinebiliyor ve miras bırakabiliyorlardı (Chaudhry, 1997). Hukuk sistemleri Roma Hukuku'ndan devşirilmiş olan ülkelerde (örneğin Fransa, İspanya, Portekiz ve Latin Amerika'nın büyük bir kısmı - kaldı ki Türk hukukunun bazı yönleri de bu geleneği yansıtmaktadır), kadınlar mülkiyet haklarını korumakla birlikte ancak kocalarının izniyle kendi mülklerini yönetebilmişlerdir (Deere ve Doss, 2006b).

İslam Hukuku, kadınlara mülkiyet hakkı tanımakta, hem mirastan pay alma hem de evlilik ve boşanma süreçleriyle mal edinme hakkı tanımaktadır. İslam Hukuku çerçevesinde kadınlar evlendiklerinde mehir alabilmektedirler (Western, 2008). Mehir üzerindeki tasarruf hakkı kadındır ve gerek evlilik süresince gerekse boşanma halinde mehir üzerinde başka kişilerin tasarrufunu dışlar. Mehir kadına bir güvence olarak verildiğinden kadının kocası ya da ailesi tarafından kullanılamamaktadır. Mehir uygulaması Müslüman ülkelerde yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Mehir uygulaması çeyizden farklıdır. Çeyiz, kadınların evlenirken yanlarında getirdikleri mal varlığını ifade eder ve gelinin ailesi tarafından evlilik esnasında doğrudan kıza ya da damada verilir. Orta Doğu, Güneydoğu Asya ve Avrupa'da çeyiz uygulaması yaygındır. Başlık parası ise tamamen farklı bir uygulamadır ve damadın ailesi tarafından gelinin ailesine ödenen bir bedeldir ve gelinin korunmasından çok kızın emeğinin aileden alınmasını telafi etmeye yöneliktir (Deere ve Doss, 2006b). Tarihsel olarak, genç kadınların evlilikteki mal varlığına katkıda bulunmaları çeyiz aracılığıyla olmuştur. Çeyiz ebeveynlerin ölümünden sonra değil, onlar yaşarken kız çocuğunun evliliği esnasında ödenen bir miras türü olarak da görülebilir. Bu yüzden, bazen çeyiz ve miras birbirini dışlayan ve birbiri aleyhine gelişen süreçler olabilir. Zaten çeyiz vermiştik düşüncesiyle aileler bazen kız

çocuklarını mirastan mahrum edebilmektedirler. McCreery'nin (1976: 163) ifadesiyle “kadınlar miras aldıklarında erkeklerin sahip olduğu hakların aynısına sahip olmaktadır fakat kadınlar çeyiz aldıklarında ileride elde edecekleri miras azaltılmakta veya tamamen ortadan kalkmaktadır.”

İslam Hukuku'nda mehir hakkı belirli esaslarla düzenlenmektedir. Para, altın, menkul, gayrimenkul şeklinde olabilen bedel, evlilik esnasında ödenebilir ya da ertelenip boşanma sırasında da ödenebilir. İslami gelenek mehri kadının ailesi ya da kocasının değil, doğrudan doğruya kadının almasını ve mehir üzerinde denetime sahip olmasını şart koşmaktadır. Evlilikten sonra da kadınlar mehir sahipliğine devam etmektedir ve kocaları mehir üzerinde hak iddiasında bulunamaz. İslam Hukuku, kadınların kocalarını ya da kocalarının ailelerini desteklemek için kendi serveti ya da mal varlığını seferber etmek yönünde yasal veya sosyal bir yükümlülüğü olmadığını belirtmektedir. Evin bakımı -yiyecek, giyecek ve barınma sağlamak- kocanın birincil yükümlülüğüdür (Fay, 1998). Teoride, mehir uygulaması kadınlara kendi servetine sahip olma hakkı verse de gerçek hayattaki aile dinamikleri genellikle babaların mehrin bir kısmı üzerinde hak iddia etmesine ve/veya kadınların mal varlıklarının bir kısmını evin ihtiyaçlarına ayırmasına yol açmaktadır (Olmstead, 2005: 56).

İslam Hukuku kadınlara velayet, evlenme, boşanma ve miras hakkı tanımaktadır. Fakat bu hakların kullanımı genellikle erkek akrabalar tarafından kısıtlanmaktadır. İslami aile hukuku, erkek aile üyelerine kadınlar üzerinde geniş bir kontrol imkânı tanımaktadır (Abou-Habib, 2001; Moghadam, 2004: 143). İslam Hukuku'nda evlilik sözleşmesi kadınların ekonomik haklarına imkân verse de, genel itibariyle kadının statüsü aile içindeki rolü ile belirlendiğinden kadınların özerk bireyler olarak tanınması söz konusu olamamaktadır (Olmstead, 2005). İslam'a göre, erkekler özellikle ve en başta evlenmemiş kadınlar ya da çocuğu olmayan evli kadınlar olmak üzere tüm yakın kadın akrabalarından ekonomik olarak

sorumludur. Bu sorumluluk ve yükümlülük baba, amca ya da yeğen gibi tüm yakın erkek akrabalar üzerindedir (Olmstead, 2005: 56).

Dünyadaki uygulamalara bakıldığı zaman, evlilikte mal edinimine dair çeşitli yasal düzenlemeler vardır. Ana hatlarıyla özetlenecek olursa, evlilikte mal rejiminin temelde üç türü bulunmaktadır: mal ortaklığı rejimi (edinilmiş mallara katılma), sınırlı mal ortaklığı rejimi ve mal ayrılığı rejimi. Mal ortaklığı rejiminde, her bir eşin varlığı ortak bir havuzda toplanır. Evlilikten önce ve sonra edinilmiş bütün mallar çiftin ortak malı sayılır. Buradaki temel fikir, mal bir kişinin adı altında kayıt edilse bile her iki tarafın da mal üzerinde benzer hak ve sorumluluklara sahip olmasıdır. Evliliğin son bulması halinde bütün mallar eşler arasında eşit olarak bölünür. Mal ortaklığı rejimlerini incelerken göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardan biri de yasaların hangi malların ortak olduğunu nasıl tanımladığıdır. Malın edinilme zamanı mülkün paylaşım ve dağılım esaslarını belirler. Mal ortaklığı rejiminde bütün mal ve mülk, miras geliri dahil, evlilik akdinden sonra eşlerin ortak mal ve mülkü olarak kabul edilir. Sınırlı mal ortaklığı rejimi ise mutlak mal ortaklığı rejiminin daraltılmış halidir. Sınırlı mal ortaklığı rejiminde, evlilikten önce edinilmiş mallar ve evlilik sırasında piyango geliri veya miras gibi gelirler, her iki tarafın bireysel malı olarak kalır ve sadece evlilikten sonra edinilen mallar ortak sayılır. Boşanma halinde de evlilik süresince edinilmiş ortak mallar eşit olarak ikiye bölünür. Evlilik esnasında alınan miras bireysel mal olarak kabul edilir ve dolayısıyla da paylaşımına tabi değildir.

Mal ayrılığına dayanan rejim ise, ekonomik bireyseliğe yaslanan bir yaklaşımı temsil eder. Bu tip uygulamalarda, bütün mallar ne zaman alınmış olursa olsun, bireyin malı olarak kalır; mal ve mülk evlilikten sonra birleştirilmez. Bu genellikle iki tarafın da imzaladığı bir evlilik sözleşmesi ile sağlanır. Birçok Batı ülkesinde, çiftler evlendiklerinde istedikleri rejimi seçebilmektedir. Herhangi bir tercih yapılmazsa varsayılan ve kanunen

geçerli sayılan yasal rejim uygulanır. Her iki tarafın da bir tercih belirtmemesi halinde varsayılan rejimin ne olacağı yasalarca açıkça belirtilmektedir. Bir sonraki bölümde tartışılacağı gibi, Türkiye yasal çerçevesini gözden geçirip sınırlı mal ortaklığı rejimini varsayılan rejim haline getirmiştir. Eğer çiftler herhangi başka bir sözleşme akdinde bulunmuyor ve herhangi bir mal rejimini kabul ettiklerini beyan etmiyorlarsa, yasal mal rejimine otomatik olarak girmektedirler. Yasal mal rejimi, sınırlı mal ortaklığı çerçevesinde işlemektedir. Buna göre çiftlerin evlenmeden önce edindikleri mallar ile miras yolu ile edindikleri mallar kendi kişisel malları kabul edilmekte, evlilik süresince kazanılan mallar ise ortak mal kabul edilmektedir.

B) Türkiye’de Evlilikte Mal Rejimi: Yeni Medeni Kanun ve Edinilmiş Mallara Katılım Düzenlemesi

1923’te Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte, ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine taşıyacağı düşünülen bir dizi yasal reform yapılmıştır. Çeşitli yasal reformlar laik bir gelişim çizgisinin başlatılmasında çok önemli bir rol oynamıştır (Özman, 2010: 81). Reformların bir parçası olarak İslami Şeriat Hukuku feshedilmiş ve bunun yerine 1926’da İsviçre Medeni Kanunu kabul edilmiştir. Laik temelli bir medeni kanunun benimsenmesi ve dini mahkemelerin kaldırılmasıyla, İslam resmi bir hukuk kaynağı olarak etkisini kaybetmiştir. 1926 tarihli yeni Medeni Kanun, kadın ve erkekleri farklı kategoriler olarak gören ve hem yurttaş tanımında hem de yurttaşlara yapılan muamelede cinsiyetçi bir yaklaşım içeren yüzlerce yıllık İslam Hukuku’nun yerini almıştır. Bu nedenle artık Türkler özel hayatlarında Müslüman ama kamusal hayatta Müslüman olamaz hale gelmişlerdir (Yılmaz 2005). Yeni laik hukuk özellikle de kadınlar için bir dizi ilerleme sayılabilecek maddeler içermektedir;

örneğin çokeşlilik kaldırılmış, kadınlara mirasta eşit pay hakkı tanınmış ve kadınların çocuklar üzerindeki velayet hakları genişletilmiştir.

1926 Medeni Kanunu, kabul edilişinden bu yana bir dizi değişiklik geçirmiştir. Kadın örgütlerinin yürüttüğü yoğun kampanya çalışmaları sonucunda önemli değişiklikler yapılmış ve tamamıyla yenilenmiş bir Medeni Kanun, 1 Ocak 2002 tarihi itibarıyla yürürlüğe konmuştur. 2002 tarihli 4721 Sayılı Kanun'a göre temel evlilik anlayışı heteroseksüel, aile dışı evliliği norm kabul edip, aile içi evliliği sınırlayan, tekeşliliği kabul eden, laik, babasoylu ve çekirdek aile yapısını esas alan zemine dayanmaktadır (Yarar, 2007). Bu evlilik anlayışı yasal çoğulculuk fikrini ve farklı adet, gelenek ve görenekleri reddeder ve monist yani tek kaynaklı bir yasal sistemi öncüller (Yarar, 2007). 1926 Medeni Kanunu'na kıyasla mevcut kanun evli kadınların konumunu önemli ölçüde iyileştirmiştir. 2002 Medeni Kanunu uyarınca koca, artık evin kanuni reisi değildir; "Birliği eşler beraberce yönetirler" (Madde 186) ve kadın ve erkek evlilik içersinde eşit statüye sahiptir (Madde 188) prensipleri benimsenmiştir. Bununla birlikte erkekler yasal olarak aileyi geçindirmekle yükümlü değildir. Kadınların çalışabilmek için kocalarından izin alması gerekliliği ortadan kaldırılmıştır. İlgili madde şöyledir: "Eşlerden her biri, meslek veya iş seçiminde diğerinin iznini almak zorunda değildir" (Madde 192). Yeni kanun, ayrıca kadın ve erkekler için asgari evlilik yaşını 18 olarak belirlemiş ve eşit miras hakkını evlilik bağı dışında doğan çocukları da kapsayacak şekilde genişletmiştir.

Türkiye'de kadınların mülk edinmesi konusunda, 2002 yılında yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun'da tanımlanan evlilik ve miras rejimleri, kadınların mülke dair medeni haklarının genel hatlarının çizilmesinde başat bir rol oynamaktadır. Eski uygulamada mal ayrılığı rejimi benimsenmekteydi ve evlilikte mallara ayrı ayrı sahip olmaya dayalı bir anlayış hakimdi. Fakat yeni Medeni Kanun'da evlilik esnasında edinilen malların ortaklığını esas alan sınırlı mal ortaklığı/edinilmiş mallara katılım yasal/varsayılan evlilikte mal rejimi olarak

benimsenmiştir. Artık, yasal mal rejimi ile birlikte boşanma durumunda veya eşlerden birinin vefatı durumunda, evlilik süresince elde edilen mallar ortak kabul edildiğinden paylaşım da eşittir. Evlilik öncesi edinilen mallar ve eşlerin kendi ailelerinden aldığı miras kapsam dışı bırakılmakta ve miras, piyango gibi gelirler bireysel mal olarak kabul edilerek mal ortaklığından hariç tutulmaktadır. Eşin vefatı halinde evlilikte edinilmiş malların yarısı sağ olan eşin kabul edilmekte ve diğer kalan yarı paylı mallar miras paylaşımına tâbi tutularak sağ kalan eşin vefat eden eşten miras alma hakkını da garanti altına almaktadır. Kadınlar lehine atılan bu adım, Türkiye kadın hareketinin kazanılmış başarısı olduğu kadar AB üyelik sürecinin ve ayrıca Türkiye'nin imzalayarak taraf olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) talep ve gerekliliklerinden biriydi (Arat, 2010). Yeni Medeni Kanun kadınlar için bariz bir gelişmeyi ifade etse de kapsama alanı sadece kanunun yürürlüğe girdiği 2002 yılı sonrası evlenen kadınlarla sınırlıdır. Bu yüzden kadın örgütleri ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, uzun zamandır sınırlı mal ortaklığı rejimini içeren mevcut yasanın geriye dönük olarak da işlemesini, yasanın çıkmasından önce evlenen kadınların da yeni haklardan faydalanmasını talep etmektedir (CEDAW-CC-TUR 2005; CEDAW-CC-TUR 2010).

Mevcut kanuna göre, çiftler başka türlü bir tercihte bulunmazlarsa, sınırlı mal ortaklığı rejimi (edinilmiş mallara katılım) varsayılan durumdur. Varsayılan sınırlı mal ortaklığı rejimi iki çeşit mal tanımlamaktadır: ortak ve kişisel mal. Ortak mallar şunlardır: çalışma sonucu elde edilen bütün gelirler (maaş, çeşitli ödemeler vs.), edinilen bütün sosyal güvenlik birikimleri, kaza ve iş gücü becerisinin yitimi sonucunda alınan tazminatlar ve kişisel mallardan edinilen bütün kazançlar (kira, faiz vs.). Kişisel mal kapsamındaki mallar ise şunlardır: bütün kişisel eşyalar, evlilikten önce edinilmiş bütün mallar, evlilikten önce edinilen miras, evlilikten sonra edinilen miras ve manevi tazminatlar (maddi olmayan hasarlar

için yapılan ödemeler). Sınırlı mal ortaklığı rejimine göre, evlilik öncesi edinilmiş bütün mallar bireyin malı olarak kalır, evlilik süresince biriktirilen varlıklar ise boşanma halinde eşit olarak bölüştürülür. Evlilik esnasında edinilen miras bireysel mal sayılır ve evlilik sona erse bile, bireyin malı olarak kalır. Bireysel olarak sahip olunan varlıklardan elde edilen kira ve faiz gibi gelirler, ortak havuzda toplanır ve ortak sayılır.

Yasa, varsayılan rejime (sınırlı mal ortaklığı rejimi/ edinilmiş mallara katılım rejimi) katılmak istemeyen çiftlere, tam mal ortaklığı rejimi veya mal ayrılığı rejimi gibi alternatif seçenekler de sunmaktadır. Eğer bir çift, varsayılan sınırlı mal ortaklığı rejiminden muaf olmak istiyorsa mahkemece tanınan yazılı bir sözleşme imzalamak zorundadır. Mal ortaklığı rejimi (Türk Medeni Kanunu 256-281 maddeleri) evlilikten önce ya da sonra edinilmiş bütün varlıkların ortak havuza konulmasını öngörür. Bunun tam aksi olan mal ayrılığı rejimine (Türk Medeni Kanunu 242-243 maddeleri) göre, eşlerden her birinin evlilik öncesi ya da esnasında edindiği bütün varlıklar ve bunlardan elde edilen kazanç, maaş ya da ödeme gibi kişisel edinimler, kişisel mal olarak kabul edilir. Bu sisteme göre, evliliğin sona ermesi halinde paylaşılacak ortak mal yoktur. Bu ikisinin ortasında duran bir diğer sistem de, paylaşmalı mal ayrılığı rejimidir (Türk Medeni Kanunu 244-255 maddeleri). Paylaşmalı mal ayrılığı rejiminin tesis edilmesinden sonra, eşlerden biri tarafından edinilen ve aile tarafından ya da ailenin çıkarı için ortaklaşa kullanılan mallar ya da ailenin gelecekteki ekonomik çıkarı için yapılan yatırımlar veya buna tekabül eden varlıklar, paylaşmalı mal ayrılığı rejiminin feshedilmesi durumunda eşler arasında eşit olarak paylaşılacaktır, yani yasal mal rejimi devreye girecek ve edinilmiş mallara katılım sözleşmesi esas alınacaktır. Bir işe ilişkin mallar söz konusu olduğunda, paylaşım sürecinde ekonomik birlik göz önüne alınacaktır.

C) Kadınlar ve Mülkiyet: Miras Yoluyla Mal Edinimine Dair Genel Çerçeve ve Dünyadaki Farklı Uygulamalar

Evliliğin yanı sıra kadınların kendi adlarına mal edinmelerinin bir diğere önemli yolu mirastır (Benschop, 2002). Dünyadaki çoğu kadın, mal satın almak ve kendi üzerine kaydetmek için gerekli maddi olanaklara sahip değildir. Dolayısıyla miras yoluyla mal kazanımı ve kadınların miras hakkının korunması, kadın ve erkek nüfus arasındaki servet uçurumunu kapatmak için kritik bir role sahiptir.² Miras hakkını düzenleyen yasal rejimleri değerlendirirken bölünebilir ya da bölünemez miras, vasiyet özgürlüğü, erkek ve kız çocuklar arasındaki eşitlik ve sağ kalan eşin durumu göz önüne alınması gereken birçok faktör vardır (Deere vd., 2010). Bölünemez miras, genellikle ilk doğan kuralına ya da bütün varlığı en büyük erkek çocuğa bırakma pratiğine dayanır. Bölünebilir miras ise varlıkların mirasçılar arasında paylaşılmasına olanak tanır ama mirasın bölüştürülme miktarı kısmen sağlanan vasiyet özgürlüğüne bağlıdır.

18. Yüzyıl'da İngiltere'de erkekler ve bekâr kadınlar, varlıklarını istedikleri gibi miras bırakma hakkına sahipti ve bu norm bağımsızlıklarını kazandıktan sonra İngiliz sömürgelerinde de kabul edildi (Deere ve Doss, 2006a). Bu ülkeler, Anglosakson Hukuku geleneğini takip ederek, bireylere varlıklarını istedikleri gibi miras bırakma hakkı tanıyan mutlak vasiyet özgürlüğünü benimsemiş eğilimi gösterdiler. Bunun aksine, Roma Hukuku mecburi mirasçılar ve sınırlı vasiyet özgürlüğü sistemini muhafaza etmektedir. Roma Hukuk sistemine göre, varlıkların belli bir oranı saklı tutulur ve vasiyet aracılığıyla elden çıkarılamaz. Bu sistem Avrupa ve Latin Amerika'nın büyük bir kısmında hüküm sürmüştür ve Güney Avrupa, Güney Amerika ve Türkiye'de halen kullanılmaktadır. Varlıkların belli bir

---

² Kültürel sermaye (eğitim, deneyim) aktarımları da bir miras biçimi olarak görülebilir (Keister ve Moller, 2000). Fakat bu çalışma somut maddi mirası ele almaktadır.

oranını mirasçılar için saklı tutan sistemler, kadınlar için asgari bir miras oranını garanti altına almakta ve dolayısıyla da kadınlar için fırsat eşitliğini daha iyi şekilde sağlamaktadır. Bu sistemlerde, erkek ve kız çocuklar genellikle eşit muamele görür ve ölen ebeveyn varlıkların geri kalan kısmını sadece bir çocuğa bıraksa bile, eşitsizlik miktarı mirasçının saklı payı sayesinde sınırlı kalır.

Sağ kalan eşin miras hakkını düzenlemede geniş bir çeşitlilik vardır. Tarihsel olarak, miras rejimleri genellikle çocukları kayırmıştır, hatta bazen sağ kalan eşin tamamen devre dışı bırakıldığı durumlar yaşanabilmiştir. Bazı ülkelerde ise dullara şartlar ne olursa olsun miras hakkı tanınmamıştır (Benschop 2004 : 2). Ancak geçen yüzyıl boyunca gelişen uluslararası teamüller sayesinde, eşler de çocuklarla birlikte birinci dereceden mirasçı olarak kabul edilmiştir. Mal ortaklığı rejimlerinde, dullar evlilik süresince edinilen mallarının yarısını alma hakkına sahip olduğundan, eşin vefatı halinde ortak malların yarısını alabilmekte, geriye kalan yarısı ise çocuklar ve sağ kalan eş arasında bölüşüme tabi tutulduğundan mal ortaklığı rejimi kadınlara daha fazla koruma sağlamaktadır.

İslam Hukuku'nda kadınların miras hakkı eşit oranlarda olmasa da garanti altına alınmaktadır. İslami doktrine göre bir kadının miras payı erkeğin yarısı kadardır. Erkeklerin aldığı mirasın daha fazla olmasının sebebi erkeğe biçilen rol ile ilgilidir. Kuran, erkeği evin reisi ve nihai karar vericisi olarak tanımlamaktadır. Erkekler, kadınlar üzerinde otorite sahibidir ve bu otoritenin gerekçesi; erkeklerin, boşanmış ya da evlenmemiş kız kardeşler de dâhil olmak üzere, ailedeki kadınlara bakmakla yükümlü olmalarıdır (Smith, 1979). İslam Hukuku'na göre malların ancak üçte biri özgürce miras bırakılabilir; geri kalan üçte ikilik kısım ise hayatta kalan çocuklara bırakılır. Diğer bir ifadeyle İslam Hukuku saklı pay sistemini esas almaktadır.

D) Türkiye’de Miras Yoluyla Mal Edinimi: Miras Hakkı ve Paylaşımı

Türk Medeni Kanunu, kadınların mal ediniminin başat belirleyicilerinden olan miras ilkelerini de düzenlemektedir. Türkiye’de miras yasaları ve süreçleri devlet tarafından Türk Medeni Kanunu’nun 495.-682. maddeleri aracılığıyla kesin bir şekilde düzenlenmektedir. Miras, ancak ölüm durumunda gerçekleşir. Mirasçılarının yaşayan kişiler olması gerekir; eğer bir mirasçı mirasını almadan önce ölürse, meftanın miras hakkını mirasçıları devralır. Türkiye’deki yasal miras rejimi kan bağına esas alır ve saklı pay (mahfuz hisse) sistemi aracılığıyla, kan bağıyla kurulmuş akrabalık sistemi üzerine inşaa edilir. Yasa kesin bir cinsiyet eşitliğini muhafaza eder ve mirasçılar, cinsiyeti ne olursa olsun, miras alma hakkına sahiptir. Eşitliği garanti almak için, yasalarda mirasçılarının derecelendirmesi yapılırken çocuklar ve ebeveynlerden bahsedilirken cinsiyet belirtmeyen bir dil kullanılır. Cinsiyet belirtilmesi gereken hususlarda - örneğin anne ve babalıktan bahsedilirken – bile, her iki cinsin hakları eşit bir şekilde gözetilmektedir.

Türkiye’deki miras yasaları, saklı pay (mahfuz hisse) uygulaması üzerinden işlediği için, ister yazılı ister sözlü olsun vasiyet sistemi ile yasal mirasçılarının yasa tarafından korunan mahfuz hakları çiğnenemez. Genelde, Türk miras yasalarının temel prensibi kanda en yakın, malda en yakın hesabı ile şekillenmektedir. Mirasçı derecelendirmesi de kan bağı çizelgesine göre belirlenir. Birinci derece mirasçılar müteveffanın doğrudan soyundan gelenler (çocuklar) ve eşten oluşur. Eğer birinci derecede çocuklar varsa o zaman torunlar miras alamazlar; ancak çocuk ölmüş ise çocuğun çocukları, yani torunlar mirasçı olur. Ebeveynlerinin medeni hali ne olursa olsun, bütün çocuklar miras hakkına sahiptir. Başka bir deyişle, evlilik dışı çocuklar da yasal olarak miras hakkına sahiptir. Evlatlık çocuklar da biyolojik çocuklarla eşit miras

haklarına sahiptir. Türkiye'deki miras yasaları, büyük ölçüde akrabalık bağları ile belirlense de sağ kalan eşe verilen öncelik ve evlatlık çocuklar ile evlilik dışı çocukların da mirasa dâhil edilmesi, çekirdek aileye daha geniş akrabalık bağları karşısında öncelik tanındığını göstermektedir. Çekirdek aileye tanınan bu öncelik, aileleri bir arada tutan duygusal bağın ve dayanışmanın öneminin göz önünde tutulduğuna işaret etmektedir.

İkinci derece mirasçılar ise, müteveffanın birinci soy akrabalarından oluşur, yani ebeveynleridir ve eğer kişinin ebeveyni yoksa müteveffanın kardeşlerinden oluşur. Üçüncü derece ise, müteveffanın ikinci soy akrabalarından oluşur (nine ve dedeler ve onların çocukları). Miras dağılımı birinci dereceyle başlar ve bu dereceden mirasçılar arasında dağıtılır. Eğer birinci derecede mirasçı yoksa miras ikinci dereceye geçer ve ikinci dereceden mirasçılar arasında dağıtılır. Aynı mantık üçüncü derece ve daha alt dereceler için de geçerlidir. Eğer hiç mirasçı yoksa o zaman miras Türk devletine kalır. Türk miras yasaları mahfuz paya dayandığı ve sadece sınırlı bir miras özgürlüğü tanıdığı için, kişinin vasiyet bırakmadan öldüğü durumlarda, yasalar varlıkların yukarıda açıklanan mantığa göre bölüştürülmesini garanti eder.

Türk miras rejiminde, sağ kalan eşlere miras hakkı tanımaktadır. Eş kategorisi kan bağımlı esas alan miras derecelendirme sisteminin istisnasıdır. Fakat belirtilmesi gerekir ki Türk Medeni Kanunu evlilikte sadece bir eş ile düzenlenen yasal evliliği tanımaktadır. Dini nikâhla yapılmış evlilikler veya evlilik dışı eşlik ilişkileri miras kapsamı dışındadır. Ancak yasal evlilik dışında doğan çocuklar miras kapsamına alınabilir fakat yasal evlilik dışındaki eş miras kapsamı dışındadır. Diğer bir ifadeyle, miras söz konusu olduğunda yasalar sadece devlet tarafından yapılan, resmi olarak kayda geçirilen ve resmi bir evlilik cüzdanıyla belgelenen evlilikleri tanımaktadır. Doğal olarak, boşandıktan sonra bir birey önceki evliliğinden ve eski eşinden miras alamaz.

Sağ kalan eşe tanınan miras hakkının amacı, sağ kalan eşin yaşam standartlarını korumaktır. Fakat sağ kalan eş, çocuklardan daha az hisse almaktadır. Eşin miras hissesi ancak çocuk yoksa artabilmektedir. Sağ kalan eşe, yasalar gereği terekenin dörtte biri verilmekte ve terekenin büyük bir kısmı hayatta kalan çocuklar arasında paylaştırılmaktadır. Mirasın ikinci derece mirasçılara aktarılması durumunda, eşin hissesi yüzde elliye çıkar ve eğer uygun akrabalar yoksa ve miras üçüncü dereceye aktarılırsa, eşin terekenin dörtte üçünü talep etme hakkı vardır. Son olarak, birinci, ikinci ve üçüncü dereceden mirasçılar yoksa sağ kalan eş bütün terekeyi talep edebilir. Yukarıda ifade edildiği gibi, çocuk, akraba, eşin olmaması durumunda, ölen kişinin tüm varlığı Türk devletine kalır.

Eşlerin miras hakkı evlilikteki mal rejimiyle yakından bağlantılıdır. Varsayılan sınırlı mal ortaklığı rejiminde, evlilik süresince edinilen malların yarısı, eşler başka bir sözleşme yapmadıysa, eşe kalır. Dolayısıyla, evli bir kişi öldüğünde, evlilik süresince edinilen mallar eşit olarak bölüştürülür; sağ kalan eş kendi yarı hissesini alır ve diğer yarı pay da yasal mirasçılar arasında dağıtılır ki bunlardan biri de sağ kalan eştir. Diğer bir ifadeyle sağ kalan eş evlilik süresince edinilen malların yarısını alır ve ölen eşin olan diğer yarı hisse ise mirasçılar arasında pay edilirken sağ kalan eşe de pay düşer. Sağ kalan eş, evlilik sırasında oturulan aile konutu üzerine önceliğe sahiptir. Alacağına mahsup edilmek şartıyla intifa veya oturma hakkı tanınmasını isteyebilir. Türk Medeni Kanunu Madde 240'de hüküm şöyledir: “Haklı sebeplerin varlığı halinde, sağ kalan eşin veya ölen eşin yasal mirasçılarının istemiyle intifa veya oturma hakkı yerine, konut üzerinde mülkiyet hakkı tanınabilir.” Eğer mirasın parasal değeri intifa hakkına eşdeğer değilse aradaki farkı kapatmak için bedel ekleyebilir.

III. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE METODOLOJİSİ

A) Florya Saha Çalışması ve Örneklem Grubu

Bu bölümde, kendini dindar olarak nitelendiren ve araştırma sırasında İstanbul'un Florya semtinde ikamet eden yirmi kadınla gerçekleştirilmiş derinlemesine mülakatlardan oluşan saha çalışması aktarılmaktadır. Florya'daki saha çalışması Kasım 2011'den Kasım 2012'ye kadar bir yıllık bir sürede gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubu, Florya'nın varlıklı sakinlerinden kartopu tekniği kullanılarak seçilmiştir. Derinlemesine mülakatlar, en kısıtı yirmi iki en uzununu yetmiş beş dakika olmak üzere ortalama kırk dakika sürmüştür. Tüm mülakatlar, kadınların kendi evlerinde, görüşmeci ile görüşülen kişi odada yalnızken üçüncü kişilerin görüşmeye müdahalesi bertaraf edilerek gerçekleştirilmiştir. Ayrıca soruları yönelten görüşmecinin kadın olması kadınlara ulaşmada, randevu almada ve görüşmede ifade rahatlığı sağlamasında etken olmuştur. Araştırmaya katılan kadınların çoğu, dini inançları gereği, tanımadıkları veya akraba olmadıkları bir erkekle aynı odada yalnız kalmaktan imtina etmektedirler. Tüm mülakatlar, görüşülenlerin rızasıyla kayıt cihazı aracılığıyla kaydedilerek bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir. Deşifre metinler üzerinden kalitatif araştırma teknikleri kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir.

Florya, İstanbul'un Avrupa yakasında çoğunlukla üst-orta ve üst sınıfların ikamet ettiği bir semttir. Merkezden bir hayli uzakta olan bu semt, Marmara kıyısında yer aldığı için eskiden İstanbulluların yazlık olarak kullandıkları bir bölgedir. Zamanla İstanbul, yaşadığı inanılmaz büyüme ile bu sahilleri de yutmuş ve semt, parası yetenlerin şehrin trafiğinden uzak, görece sakin, ve sürekli yaşanabilecek bir yerleşim yeri olarak tercih ettiği bir yer haline gelmiştir. Daha çok yeşil alanların bolluğuyla ve yeni yapılan lüks apartman ve villalarıyla tanınmaktadır. İstanbul'un kentleşmesi ve genişlemesine muhafazakarlığın yükselişi de eşlik

etti. Özellikle İslami tandanslı muhafazakar Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002'de iktidara gelmesiyle birlikte sermaye birikimi sağlayabilen bir İslami burjuvazinin yükselişi söz konusu oldu. Bu hızla değişen siyasal, ekonomik ve sosyal ortamda Florya semti, muhafazakar bir yaşam tarzı ve İslami değerlere sahip olan ve İslami kurallara göre hareket eden varlıklı Müslümanların gözde semtlerinden biri haline geldi.

Çalışmaya katılan kadınların hepsi, Türk halkının çoğunluğunun dahil olduğu Sünni mezhebinin Hanefi koluna mensup dindar kişilerdir. Herhangi bir radikal veya politik aktivizm içinde değildirler. Bu kadınlar İslam'ı aile, evlilik, adet, görenek, gelenekler ve günlük hayat gibi özel meselelerde yol gösteren bir kaynak olarak algılamaktadır. Örneklem grubundaki kadınlar, İslami uygulama açısından dindar olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, Sünni/Hanefi İslam'ı takip ediyor, uyguluyor, inançlarını ve İslami dünya görüşlerini yaşam pratiklerine yansıtıyor ve aile ve evlilik konuları dahil olmak üzere, günlük hayatlarını düzenlerken referans olarak dini normlara başvuruyorlar.

Örneklem grubundaki kadınlar muhafazakar olarak adlandırılabilir bir yaşam tarzına sahiptir. Evlilik ve aile kurumuna önem vermektedirler. Aile, onlar için sadece çekirdek aileyi değil hem kendilerinin hem de eşlerinin akrabalarının (teyzeler, dayılar, amcalar, halalar, yeğenler kuzenler ve aile büyükleri) dahil olduğu daha geniş aileyi ifade etmektedir. Sıklıkla akrabalarıyla bir araya gelmekte ve geniş aile üyelerini ziyaret etmektedirler. Tatil programları için kaplıcaları veya doğayla iç içe olan yerleri tercih eden örneklem grubu, yurtdışına seyahatte de önceliği dini vecibelerini yerine getirebilecekleri Mekke ve Medine gibi Müslümanlar için kutsal olan yerlere vermektedir. Eşlik ve annelik gibi geleneksel rolleri benimseyerek yerine getirmeye çalışmakta, çocuklarını yaşlılara, aileye ve İslam'a saygı duyacak şekilde yetiştirmeyi amaçlamaktadırlar.

Derinlemesine mülakatların gerçekleştirildiği kadınların yaşları otuz beş ile elli altı arasındadır. Yaş aralığı itibariyle ya miras alacak ya da bırakacak bir nesil oluşturmaktadır. Katılımcıların ortalama yaşı kırk beştir. Örneklemede her tür eğitim seviyesine rastlansa da en sık rastlanan üniversite mezunu değildir. Yirmi katılımcıdan yedisi dört yıllık bir üniversiteden, bir tanesi yüksek lisanstan, altı tanesi liseden, bir tanesi ortaokuldan, beş tanesi ise ilkokuldan mezun olmuştur. Meslek olarak ise, kadınların çoğunluğu ev kadınıdır; yirmi katılımcıdan on altısı ev kadınıdır. Katılımcıların bir kısmı eskiden çalıştığını belirtmekle birlikte evlendikten sonra çalışmayı bıraktıklarını ifade etmişlerdir. İçlerinden sadece bir tanesi avukat olarak çalışmış ve mesleki çalışmanın sonunda emekli olmuştur. Araştırma sırasında katılımcıların sadece üçü aktif olarak çalışmaktadır ki bunlardan ikisi avukat diğeri de bir devlet lisesinde din bilgisi öğretmenidir.

Medeni durum itibariyle görüşülen kadınların on yedisi evli ve ilk evliliklerindeydi; bir tanesi boşanmış, kalan iki katılımcı ise eşlerini yakın zaman önce kaybetmiş ve kendilerine miras kalmıştı. Bütün kadınlar evlenirken hem resmi hem de dini nikah kıydırmıştı. Kocaların meslek itibariyle durumu daha çok ticaret ağırlıklıydı. Ya kendi şirket ve dükkanlarında ya da akrabaların şirketlerinde ticaret, mal alım ve satımı, ithalat, ihracat gibi işlerle iştigal etmekteydi. Araştırmaya katılan kadınların hepsinin en az bir, en çok dört çocuğu vardı. Ortalama çocuk sayısı ise ikiye. Kadınların yaşlarına göre, bazıları anne ve babalarını kaybetmiş ve yasal olarak miras hakkı kazanmıştı. Bazılarının hem anne hem de babaları hayattaydı fakat genel nüfus demografisine göre erkeklerin ortalama ömrü kadınlara göre daha kısa olduğundan toplamda hayatta olan anne sayısı baba sayısından daha fazlaydı. Bütün kadınların en azından bir kardeşi vardı ama bazılarında kardeş sayısı altıya kadar çıkmaktaydı. Ortalama kardeş sayısı ise üçtür. Ağırlıklı olarak anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile içerisinde yaşamaktaydılar. Fakat bazıları, babaları ya da kayınpederleri

öldükten sonra annelerinin ya da kayınvalidelerinin onlarla yaşamaya başladığından bahsetmiştir.

B) Nişantaşı Saha Çalışması ve Örneklem Grubu

Kadınların mülkiyetle kurduğu ilişki çerçevesinde mirasa erişim ve mirastan dışlanma süreçlerini araştırmak üzere İstanbul'un Nişantaşı semtinde saha çalışması gerçekleştirilmiştir. Toplamda yirmi kadınla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Nişantaşı, orta ve üst sınıfın yaşadığı ve sokaklarında lüks mağazaları barındıran İstanbul'un Şişli ilçesine bağlı bir yerleşim yeridir. Bölge, yüksek profilli bir yerleşim yeri olarak 1950'lerde şehirleşmiştir ve İstanbul'un diğer semtlerinden hem Müslümanları hem de gayri-Müslimleri (özellikle de Yahudi aileler) bu bölgeye çekmiştir. Nişantaşı semtindeki emlak fiyatları ve kiralar oldukça yüksektir. Semt, Batılı bir yaşam tarzını yansıtmaktadır. Geniş bir ithal tüketim ürünü yelpazesi, kozmetik malzemeleri ve giyimde modayı belirleyen markalar mağaza reyonlarında görülebilir. Kişiyeye özel dikim yapan butikler, dünya marka mağazaları, İtalyan ayakkabı mağazaları, Fransız kafeleri, Alman ve Avusturya pastaneleri gibi Avrupa kültürünü yansıtan bir çeşitlilik söz konusudur. Bölgedeki iş yerlerinde de modern ve hatta post modern (new age) yaşam tarzına yönelik hizmetler sunulmaktadır: botoks klinikleri, estetik salonları, ulusal ve uluslararası anlaşmazlıkları çözen hukuk büroları, diş estetiği muayenehaneleri, evlilik danışmanlığı merkezleri, feng-shui tarzı dekorasyon yapan mimarlık ofisleri, marka mücevherler satan kuyumcular, dünyanın her ülkesinden halıların satıldığı halı mağazaları, yeni egzersiz programları sunan spor salonları, caz ve disko müziklerin çalındığı gece kulüpleri, vs. Nişantaşı'nın sunduğu yaşam tarzı hizmeti sadece Nişantaşı sakinleri için değil İstanbul'un çeşitli semtlerinden ve hatta farklı şehirlerden pek çok tüketici için bir

çekim merkezi oluşturmaktadır. Semt, TV dizileri ve yerli filmlerde film seti görevi de görmektedir. Kısacası Nişantaşı Türkiye'nin doğulu kimliği yerine Batılı yüzünü yansıtmaktadır.

Nişantaşı sakinleri semtin bu özelliklerini yansıtmaktadır. Eğitim seviyesi Türkiye ortalamasının oldukça üstünde ekonomik anlamda da üst orta ve üst sınıf mensubu bir kütleyi barındırmaktadır. Toplumsal değerler açısından bakıldığında ise Nişantaşı semti Kemalist reformlar ve Cumhuriyet ideallerine destek verenlerin yoğunlaştığı bir yer olarak karşımıza çıkar. Türkiye'nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk ve kurucu partisi Cumhuriyet Halk Partisi, semt sakinlerinden güçlü bir destek bulmaktadır. Semtte Cumhuriyet Bayramı ve Zafer Bayramı gibi milli günler sokaklarda kutlanır. Atatürk'ün ölüm yıldönümü de törenle anılır. Cumhuriyetin simgelerine karşı gösterilen özen, modernleşme ve laikleşme gibi Batılı değerlere bağlılık ve Kemalist reformlara destek bölgenin seçim sonuçlarında gözlemlenebilmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi, son birkaç ulusal ve yerel seçimde semt çoğunluğunu yansıtmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi, bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ikinci büyük siyasal partidir ve 2002 yılından beri ülkeyi yöneten muhafazakâr ve İslami eğilimli Adalet ve Kalkınma Partisi'ne muhalefet etmektedir.

Nişantaşı'ndaki saha çalışması Eylül 2011 ve Ekim 2012 arasında gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubu çalışma yapıldığı sırada semtte ikamet eden Nişantaşı sakinlerinden oluşmaktadır. Görüşülen kimselerle kar-topu metodu kullanılarak birçok kanaldan temasa geçilmiş, her bir mülakattan sonra diğer potansiyel görüşme yapılabilecek kişilerin referansı istenilmiştir. Ayrıca Nişantaşı semtinde çalışanlar ve işyeri sahipleriyle de temasa geçilerek araştırmaya dahil edilebilecek kişiler tespit edilmiştir. Yirmi semt sakini ile önceden hazırlanmış kırk soruya mülakatta gelişen konulara yönelik ek soruların yöneltildiği yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar en kısıyası on yedi, en

uzunu yetmiş iki dakika olmak üzere ortalama kırk dakika sürmüştür. Mülakatların çoğu katılımcıların evinde gerçekleştirilmiştir; üç mülakat görüşülen kişilerin iş yerlerinde tamamlanmıştır. Mülakatların tamamı görüşen araştırmacıyla görüşülen kişinin yalnız olduğu yüz yüze görüşmelerden oluşmaktadır. Üçüncü kişilerin müdahil olmaları engellenmiştir. Görüşmelerin tümünde katılımcıların rızasıyla ses kaydı alınmış ve sonrasında bu kayıtlar deşifre edilerek yazıya dökülmüş ve nitel araştırma teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Katılımcıların genel özelliklerine değinilecek olursa yaş grubu itibarıyla en genci kırk en yaşlısı doksan ortalama yaşın elli sekiz olduğu miras alma ya da miras bırakma potansiyeli barındıran bir yaş aralığı tespit edilmiştir. Doğum yerleri göz önüne alındığında, katılımcıların büyük çoğunluğu (yirmi katılımcının on dördü) İstanbul doğumlu olup, geri kalan altı katılımcının doğum yeri ise Ege ve Akdeniz Bölgesi'ndedir. Genellikle üniversite mezunlarından oluşan örneklem grubunun eğitim seviyeleri oldukça yüksektir. Yirmi katılımcının beşi ise doktora, yedisi yüksek lisans, dördü üniversite, üçü lise ve biri ortaokul mezunudur. Katılımcıların çoğu yabancı dil (İngilizce ve/veya Fransızca) bilmektedir. Katılımcıların birkaçı Türkçe dışında eğitimin bir kısmını yabancı dilde veren kolej ve üniversitelerde eğitim görmüşlerdir.

Örneklem grubundaki katılımcıların çoğu profesyonel çalışanlardır. Sadece üç tanesi ev hanımıdır. Katılımcılar arasında beş akademisyen, üç satış/pazarlama müdürü, bir tıp doktoru, bir tasarımcı, bir opera sanatçısı, bir dekoratör, bir sanat tarihçisi, iki mühendis ve bir eğitim danışmanı bulunmaktadır. Çalışma durumuna bakıldığında, yirmi katılımcının onu ya kendi işinde ya da özel sektörde üst düzey yönetici olarak çalışmakta, beşi hayatı boyunca çalışmamış, dördü emekli olmuş ve emekli aylığı almakta ve biri ise bir süre önce işinden ayrılmış ve yeni bir iş aramaktadır. Örneklem grubunun büyük çoğunluğu yaptığı meslektan (iş sahibi, ofis çalışanı ya da emekli) dolayı para kazanmakla birlikte bazılarının ilave kira

gelirleri vardı. Sayıları az olmakla birlikte bazı katılımcılar eşlerine ya da aile ve akrabalarına ekonomik olarak bağımlıdır.

Görüşmelerin gerçekleştirildiği sırada katılımcıların yarısından çoğu (yirmi katılımcıdan on biri) evliydi ve bu onların ilk ve tek evliliği idi. Bir katılımcı ikinci evliliğinde, üçü hiç evlenmemiş ve bekâr, üçü boşanmış, ikisinin eşi ölmüş ve bir tanesi eşinden ayrı yaşamakta ve boşanma aşamasında idi. Katılımcıların büyük çoğunluğu (yirmi katılımcının on dördü) resmi nikâhla evlenmiş ve dini nikâhları yoktu. Sadece üçünün hem resmi hem de dini nikâhı vardır; bunlardan ikisinin İslami dini nikâhı birisinin ise Ortodoks kilise nikâhı vardır. Katılımcıların çoğunun eşi Müslüman olmakla birlikte ikisinin eşi Yahudi, birinin ise Ortodoks Hıristiyan'dır (Ermeni). Kadınların çoğu (yirmi katılımcının onaltısı) eşlerini kendileri seçmiş ve birbirlerini tanıyarak evlenmiştir. Görücü usulüyle evlenen sadece bir katılımcı bulunmaktadır. Eşin meslek durumları da çeşitlilik göstermektedir. Eşlerin büyük çoğunluğu tıp doktoru, veteriner, diplomat, emniyet müdürü, avukat, mühendis, genel müdür ve akademisyen gibi profesyoneller, diğerleri ise ithalat/ihracatçı, fabrika sahibi, esnaf gibi iş sahiplerinden oluşmaktadır. Hemen hepsi yüksek gelir seviyesine sahiptir.

Kadınların tümü çekirdek aileye mensuptur. Kimileri sadece eşleriyle (altı katılımcı), sadece çocuklarıyla (iki katılımcı), eş ve çocuklarıyla (beş katılımcı) veya sadece anne ve babasıyla (bir katılımcı) yaşamaktadır. Yirmi katılımcının altısı ise yalnız yaşadığını ifade etmiştir. Çocuk sayısına bakıldığında, evli olan katılımcıların çoğunun en az bir çocuğu, birkaçının ise iki çocuğu vardır. Birkaçının ise hiç çocuğu yoktur. Ortalama çocuk sayısı birdir. Kardeş sayısına gelince, kadınların çoğunun bir kardeşi (erkek ya da kız kardeş) bulunmaktadır. Bununla birlikte aralarında kardeş sayısı dörde kadar çıkan katılımcı da bulunmaktadır. Ortalama kardeş sayısı ikidir. Katılımcıların çoğunun (yirmide on üçünün)

anne ve babası vefat etmiştir, üç katılımcının yalnızca anneleri hayatta, dört katılımcının ise hem annesi hem de babası hayatta idi.

Kıyafetin yaşam tarzının belirleyicilerinden biri olduğu düşünülecek olursa katılımcıların hepsi başörtüsü takmayan ya da herhangi bir geleneksel kıyafet giymeyen, bunun yerine modern ve Batılı bir görünüşü tercih eden kişilerdir. Katılımcıların hepsi yurtdışına gitmiş, eğitim, iş ya da turistik amaçlarla Avrupa'da bulunmuştur. Tatil için yazları Türkiye'nin batı ve güney sahillerini, kışları ise kar, kayak ve dağ tatillerini tercih etmektedirler. Gece dışarı çıktıklarında alkol sunulan kafeler, barlar ya da restoranları tercih ediyorlar. Sanata ve antika eşyalara ilgi duymakla birlikte bazılarının özel tablo ve sanat eserlerinden oluşan değerli koleksiyonları vardır. Yerli ve küresel müzik türlerinin yanı sıra klasik Batı müziğinden de hoşlanmaktadır. Dini inançlara bakıldığında, yirmi katılımcının tümü Müslüman'dır; İslam'ın kurallarını katı bir şekilde takip etmemektedirler. Katılımcıların hiçbiri Mekke'ye hac ziyaretinde bulunmadığını ifade etmiştir. Hayır ve yardım işleri söz konusu olduğunda, neredeyse tümü eğitim amaçlı vakıf ve derneklere, örneğin kız çocukların okullaşma oranını artırmayı hedefleyen kurumlara bağışta bulduklarını belirttiler.

Gayrimenkul sahipliği söz konusu olduğunda, kadınlardan sadece dördünün kendi adına kayıtlı bir mülkü olmamakla birlikte geriye kalan 16 kadının kendi üzerlerine kayıtlı en az bir evi bulunmaktadır. Gayrimenkul sahibi kadınların yarısı, komple bir apartman, apartman dairesi, yazlık ev, kışlık ev, dükkânlar, arsa ve arazi gibi mülklerden oluşan en az iki en fazla altı miktarında değişen bir portföye sahiptir. Diğer bir deyişle Nişantaşı'nda ikamet eden katılımcıların gayrimenkul sahibi varlıklı kadınlar olduğu söylenebilir. Ev sahibi olanların çoğu sahibi oldukları evlerde ikamet etmekte ve diğer gayrimenkullerinden de kira geliri elde etmektedir. Araştırmaya katılan kadınların çoğu, sahibi olduğu mülkleri; akrabalarının (anne, bana, amca, teyze vb yakın akrabalar) ölümünden sonra yasal miras hakkı

yoluyla elde ettiğini ya da anne ve babaları henüz hayatta iken sağlar arası mülk transferi/hediye ile kendilerinin üzerine geçirildiğini beyan etmişlerdir. Bazıları, özellikle profesyonel meslek gruplarında çalışanlar, mallarının bir kısmını kendileri bilfiil çalışarak almıştır.

Katılımcılardan sadece beş tanesi, gayrimenkul ile ilgili konularda tek başlarına karar verdiğini söylemiştir. Diğer kalan çoğunluk anne, baba, kardeş ve eşlerden sürekli olarak tavsiye almakta veya kararları beraber vermektedirler. Örneğin bir gayrimenkule kiracı bulunması söz konusu olduğunda, mülkü yenilemek, tadilata sokmak ya da satmak gerektiğinde bu kararlar ortak alınmaktadır. Çok varlıklı olanlar, ilaveten, muhasebeci, avukat ve emlak ofislerinden hizmet almaktadır. Hizmet almayıp resmi dairelerle işlemleri kendisi gerçekleştiren kadınlar zaman zaman da kardeş, baba veya çocuklarından destek alabilmektedirler. Katılımcılardan sadece dördü emlak alırken konut kredisi (mortgage) kullanmış, çoğunluğu ise emlak alım satımlarında nakit ödeme yapmış. Resmi dairelerdeki işlemlerde büyük bir sorunla karşılaşmadıklarını fakat aşılabilen sorunlar olarak tarihi yalı ve binaların tadilatı sırasında Kültür Bakanlığı ile sorun, kiracılarla ilgili hukuki sorunlar, yüksek vergi ve masraflar, devlet dairelerinde kuyruk bekleme gibi sorunlardan bahsetmiştir. Katılımcılardan 11'inin gelecekte yeni bir mülk alma planı yoktur. Ayrıca ellerindeki mülkün bir kısmını zaten ya çocuklarına hediye etmiş ya da yakın zamanda etmeyi planlamaktaydılar. Miras bırakma konusunda düşünmeye ve plan yapmaya başlamışlardır.

Taşınır mülklere bakıldığında, kadınların çoğunun Nişantaşı'ndaki trafik yoğunluğu nedeniyle arabası yoktur. Başka taşınırlara sahiptirler; örneğin faiz geliri getiren birden fazla banka hesabı (hem Türk Lirası hem de döviz), tahvil ve bonolar, şirket hisseleri, banka kasasında saklanan altınlar, hayat sigortası, emeklilik sigortası, kıymetli taşlar ve mücevherler (elmas, pırlanta, altın), antika mobilya, antika mücevherler, ünlü ressamların klasik tabloları,

açık arttırmada alınmış tarihi eserler (yeraltından çıkarılmış çömlekler), pahalı kürkler, pahalı piyanolar vb. Taşınır mülklerin bir kısmı özellikle tablo, koleksiyon, antika gibi değerler ya anne ve babadan, kocadan veya yakın akrabadan miras ve hediye yoluyla elde edilmiştir. Bir kısmı ise satın alınmıştır. Miras konusunda, katılımcıların çoğu kendilerinin vefatı halinde yasal vârislerine (eş, çocuk, yakın kan bağındaki kardeş ve kardeş çocukları gibi akrabalara) miras bırakacağını ifade etmiştir. Fakat bir kısmı mülklerinin bir kısmını henüz hayattayken sağlar arası transfer ile çocuklarına devretmiş ve onlara hediye vermişlerdir.

IV. SAHA ÇALIŞMASI BULGULARI

A) Florya Saha Çalışması Bulguları

1) Kadınların Mülk Sahibi Olması ve Mülkiyet İlişkileri

Mülk sahipliği açısından bütün kadınların kendi adlarına kayıtlı mülkleri vardır. Mülk sahibi olan kadınların hepsinin en az bir tane kendilerine ait evi vardır. Katılımcıların yarısı ise, en az bir ev, yazlık, dükkan, çiftlik ya da arazi sahibidir. Diğer bir ifadeyle, katılımcıların çoğu mülk sahibidir. Kadınlar bu mülke çoğunlukla evlilik ya da miras kanalıyla sahip olmuştur. Kadınların hepsi, eşlerinin, evlilik sırasında edinilen malların bazılarının onların üstüne kaydedilmesini istediğini söylemiştir. Ayrıca kadınların anne ve babaları da, ev ya da diğer taşınmazları ya kızlarına miras bırakmışlar ya da sağlıklarında hediye olarak onlara devretmişler.

Ev sahibi olan kadınların hepsi kendi üzerlerine kayıtlı olan evlerde hane halkıyla beraber oturmaktadır. Oturdukları evin haricindeki mülklerden ise ya tatillerde yazlık olarak istifade etmekte ya da kiralayarak kira geliri elde etmektedirler. Kadınlar sahip oldukları mülkten faydalansalar da mülke dair kararları genellikle ailenin erkekleriyle beraber vermektedirler. Karar alma sürecinde koca, oğul, damat, erkek kardeş ve baba gibi yakın erkek akrabalar etkindir. Her ne kadar kadınlar mülk sahibi olarak mülklerinden kendileri de istifade etse de vergi ödemek, kiracılarla ilgilenmek, mülkleri alıp satmak gibi mal yönetimini ilgilendiren konuları ya tamamen ailenin erkeklerine devretmiş ya da onlardan destek alarak tamamlamaktadır. Açıkça görülmektedir ki örneklem grubundaki kadınların çok azı kendi mülklerinin idaresi ile ilgili kararları tam yetkili bir şekilde tek başlarına yapmaktadır; çoğu ailenin erkeklerine sıklıkla danışarak ve onlarla sürekli işbirliği halinde mülklerine dair kararları alıp uygulamaktadır.

Kadınların hiçbiri tapu sicil müdürlüğü, vergi dairesi, noter, banka, mahkeme veya emlak ofisleriyle sorun yaşamamıştır. Bu durum karar mekanizmalarında ve işlemlerin genelde erkekler tarafından yapılmasının bir sonucu olabilir. Her ne kadar kadınlar mülk sahibi olsa da ve mülk sahibi olmanın finansal faydalarından yararlansalar da kendi mülkleriyle bağlantılı yasal ve ekonomik işleri kendileri yürütmemektedirler. Ne mülkleri ilgilendiren kararlar ne de mülklerle ilgili ticari işlemler kadınların etkinlik alanına girmektedir. Erkek aile üyelerinin bu işlerle ilgilenmeleri kadınların kamusal alana katılımını ve erişimini sınırlamaktadır. Kadınların imzasının gerektiği ilgili kurumlardaki işlemleri ya vekalet vererek ya da kısa süreli imza atmaya uğrama şeklinde tamamlamaktadırlar.

Banka ve konut kredisi için de benzer bir durum söz konusudur. Kadınların bazıları, konut veya ihtiyaç kredisi kullanmaya çekinceli yaklaşmakla birlikte, mülk edinirken bankalardan konut kredisi kullandıklarını beyan etmişlerdir. Bu kredilerin çoğu bankalardan

kadınların adına alınmasına rağmen, kredi alma kararı esas olarak ailenin erkekleri tarafından verilmiş ve bütün evraklar ve diğer gerekli prosedürler kocalar ya da ailedeki diğer erkekler tarafından tamamlandıktan sonra kadınlar imza atma noktasında devreye girmiştir. Kadınların bazıları taşınmaz mülklerini anne-babalarının ölümüyle ve kadınlardan bir tanesi ise eşinin ölümüyle miras yoluyla edinmiştir.

Katılımcıların hepsi gayrimenkulün yanı sıra araba, banka hesabı, nakit para, yatırım fonu, şirket hissesi, sermaye piyasalarında hisse senedi, altın ve mücevher, antika eşya, mobilya ve kişisel eşya gibi menkul varlık sahibidirler. Bütün kadınlar ya banka kasası ya da kendi ev kasalarında sakladıkları altın ve mücevhere sahiptir. Nakit paraların hepsi banka hesaplarında Türk Lirası ya da döviz olarak tutulmaktadır. En çok tercih edilen bankalar Bank Asya, Albaraka Türk ya da Kuveyt Türk gibi yatırımcılara faizsiz kazanç sağlayan İslami bankalardır. Çalışmaya katılan kadınların çoğunun, faiz uygulaması sebebiyle bankalarla iş yapmaya genel olarak karşı oldukları belirtmekle birlikte varlıklarını değerlendirmede finansal kuruluşları kullanmaktadır. Faiz uygulaması İslam dinine göre haramdır. Bu yüzden bankalarla ilişkiler yoğun ve sık değildir. Parayı bankaya yatırmaktaki temel amaç faiz kazancı elde etmek değil nakit parayı saklamaktadır. Kredi kartı kullanımları da sınırlıdır. Yatırım yapmak için fazladan paraları olduğu zaman ya altın almayı ya da parayı faizsiz kazanç vaat eden İslami bankalara yatırmayı tercih etmektedirler. Kadınların sadece birkaçı eşlerinin ya da erkek akrabalarının (baba, oğul, damat ya da erkek kardeşlerinin) şirketlerinde azınlık hissesi şeklinde pay sahibidir. Taşınabilir malların elde edilmesi de, taşınmazlara benzer şekilde gerçekleşmiştir, yani ya evlilik ya da miras yoluyla. Kadınların eşleri ya da anne-babaları (genellikle babaları) bu mal varlığını kadınlara hediye olarak vermiştir.

Gelecekte daha fazla mülk sahibi olma istekleriyle ilgili soru üzerine kadınların çoğu gelecekte kendi adlarına mülk satın alma niyetlerini dile getirmişlerdir. Kadınlar daha iyi ya

da daha büyük bir kışlık ev, yazlık ev veya daha fazla kira geliri getiren bir emlak satın almak istemektedirler. Gelecekte mülk sahibi olmanın temel aracı yine evlilik içinde edinilen mallar veya miras merkezlidir. Başka bir deyişle, neredeyse hepsi ev kadını olan bu kadınların çoğunluğu maaşlı bir işte çalışmamalarına, kocalarının gelirin ve diğer aile bireylerinin desteğine bağlı yaşıyor olmalarına rağmen, hepsinin geleceğe dair maddi beklentileri ve hedefleri vardır.

Mülk edinme şekillerini ve miras süreçlerini araştırdıktan sonra Florya saha çalışmasında görüşülen kadınların mülk edinmelerinde üç temel kanal veya yol olduğunu ortaya çıkarmıştır: a) evlilik b) anne-babanın sağlığında aktardığı hediye ve mülk c) anne-babadan veya eşten kalan miras.

Katılımcıların neredeyse yarısı - yirmi görüşülen kişiden on biri - akrabaları tarafından bulunan kişilerle görücü usulü evlilik gerçekleştirmiştir. Yirmi kişiden dokuzu eşlerini kendisi seçmiştir. Aileler seçtikleri eş adayını çoğunlukla onaylarken, sadece bir kadın ailesinin eş seçimine itiraz ettiğini, itiraza rağmen seçtiği kişiyle evlendiğini aktarmıştır. Kadınların hepsi, evlenirken çeyiz getirmişlerdir. Çeyiz ağırlıklı olarak mobilya ve ev eşyalarından oluşmaktadır; kadınlardan biri anne-babasının evlilik hediyesi olarak onlara bir ev verdiğinden bahsetmiştir.

Bütün kadınlar, dini nikahları sırasında damat ve ailesi tarafından mehir sözü almıştır. Mehir genellikle sözlü bir kontrattır. Mehir miktarı yetmiş beş gram altından üç yüz kilograma kadar altın üzerinden belirlenmiştir. Yaygın uygulamaya göre mehir, evliliğin başında peşin verilmek yerine daha sonra ödenmek üzere ertelenmiştir. Mehir ödemeleri ertelenen kadınların çoğunluğu - ki yirmi kadından on beşi - mülakatların yapıldığı sırada henüz mehir ödemelerini almamışlardır. Fakat hepsi de boşanma halinde eşlerinin ödemeyi

ertelediği mehirin ödenmesini kesinlikle talep edeceklerinin altını çizmiştir. Kadınlardan sadece biri boşanmıştır ve mehir ödemesini almadığını çünkü boşandıkları sırada eski eşinin ekonomik durumunun bu ödemeyi yapmaya el vermediğini ve bu sebeple kendi isteğiyle mehrini helal ettiğini belirtmiştir. Evli kadınların bazıları da ödenmeyen mehirlerinden feragat etmiştir. Mehir hakkından vazgeçmenin arkasındaki temel sebep kocaların üstünde çok fazla ekonomik baskı oluşmasını engellemektir, çünkü mehir ödemeleri kolaylıkla ödenemeyecek kadar yüksektir ve erkekler zaten evin ihtiyaçlarını karşıladıkları, eşleri ve çocuklarının bakımından sorumlu oldukları için, onlara fazladan mali yük bindirmek istememişlerdir. İslam'ın kadınlara evlilikte mutluluğu artırmak, evin refahını arttırmak ve ailenin iyiliği için mehirlerinden feragat etmelerini öğütlediği inancı da yaygındır. Kadınların mehir anlaşmalarını feshetmelerinde ve mehirlerinden feragat etmelerinde, evliliğin devam edeceğine ve eşlerinin onlardan boşanmayacağına dair güvenlerinin de önemli rol oynadığını belirtmek gerekir. Katılımcıların sadece birkaç tanesi - yirmi kadından beşi - mehrini evliliğin başında altın ödemesi şeklinde almıştır. Bu kişilerden sadece ikisi aldığı mehri kişisel tasarruflarıyla kullanmıştır. Örneğin bir tanesi, kendi üzerine bir ev satın almıştır. Diğer ise Mekke'ye hac ziyaretinin masraflarını karşılamada kullanmıştır. Diğer mehir ödemelerini peşin alan kadınlar ise mehirlerini ailenin ihtiyaç duyduğu zamanda satmış, nakde çevirmiş ve ev halkının ihtiyaçları için harcamıştır.

Resmi nikahla oluşan yasal evlilikteki mal rejimi konusunda, katılımcıların tümü yeni Medeni Kanun 2002'de yürürlüğe girmeden önce evlenmiştir. Bu nedenle hepsi mal ayrılığını esas alan mal rejimine tabidir. 2002 yılında yürürlüğe giren yeni yasa edinilmiş mallara katılma rejimini esas aldığından boşanma halinde evlilik süresince edinilen mallar eşit olarak paylaşılır. Fakat bütün katılımcılar 2002 yılından önce evlendikleri için mal kimin üzerine kayıtlıysa ona aittir. Evlilik sırasında edinilen malların çoğu erkeğin üzerindedir. Yine

de mülakata katılan kadınlardan bazıları, evlilik sırasında edinilen mülklerin bir kısmının kendi adlarına kayıt edildiğini beyan etmiştir.

Görüşmelerde, bazı kadınlar kocalarının oturdukları evin mülkiyetini kendilerine devrettiğini belirtmiştir. Kocaların oturulan evin tapusunun eşlerinin üzerinde olmasını istemesinin ardında kadını koruma yatmaktadır. Kocalar karılarını korumak istemekte, ölümleri halinde karılarının ortada kalmasını engellemek ve başlarını sokabilecek bir evi onlara temin etmek amacındadır. Görüşülen kişilerden Nevin bu durumu şöyle açıklamaktadır:³

"Hayır ben demedim eşim kendiliğinden [karar verdi] çalışma hayatım olmadığı için, çocukları da okutuyor ayakları üzerinde durabilecekleri şekilde. Ben de çalışabilirim diyor son nefese kadar. İlerde çocuklar ne olur ne olmaz düşünerek mal varlığını benim üzerime yaptı...Var, eşim ben çalışmadığım için ben her an para kazanabilirim ama sen çalışmıyorsun dediği için bütün gelirini mal varlığını benim üzerime yapıyor. Hepsini, evet. Bu daire var, Sapanca'da bir villam var. Bir de eşimin kullandığı araba. Arsaydı villaya dönüştürdük. Benim adıma.... Gelir olarak görmüyorum tabi ki fakat bana bir özgüven sağlıyor faydası bu. Benim çalışma hayatım olmadığı için sosyal sigortam olmadığı için bu hayatta yalnız kalırsam ayaklarımın üzerinde durabileceğimi düşünüyorum. Bunu da eşim sayesinde elde ettim. Kullanıyorum tabi. Tasarrufu benim üzerimde. Her şeyi ben, bu evde bir erkeğin yapabileceği her şeyi ben yapıyorum. Vergi olsun eşimle birlikte gideriz ama imzalar benden çıkar." (Nevin)

---

³ Görüşülen kişilerin gizliliğini sağlamak amacıyla takma isim kullanılmıştır.

Nagehan da benzer bir hassasiyetinden Şu Şekilde bahsetmektedir:

"Şimdi bizim başka bir pozisyonumuz var, kocam ne alırsa benim ũstũme yapıyor ben onu zorluyorum gibi (anlaŐılmasın) Bizim ũzel bir durumumuz var benim eşim rahatsız. Bŕbrek nakilli aynı zamanda karaciğer hastası. Çok ciddi sağlık problemleri yaŐadığımız iÇin bizde ŕlũmle kalım arasında gitmeler gelmeler olabiliyor dŕnem dŕnem. O sebepten dolayı, biz evlenirken eşim bana bir tane ev benim ũstũme yaptı ama ondan sonra alınan arabalar olsun, ben Çok istiyorum kocam da istiyor değil sağlık problemleriyle alakalı. Bu benim ilk evim değil, bu benim ũçũncũ evim, bu ev de benim ũzerime yapıldı, neden? Bunu ben istiyor muyum hayır, sağlığı yerinde olsun." (Nagehan)

GŕrŕŐlen kadınların bir ŐoĐu, kocalarının ŕlũmlerinden sonra onları korumaya devam etmeye ŐalıŐtıklarını ve aile evinin bŕlũnmesini ya da satılmasını engellemeye ŐalıŐtıklarını sŕyledi. Bu yũzden kocalar, aile evinin bozulmadan korunması amacıyla oturlan evi eşlerinin ũzerine geŐirmekteler. Kezban bu durumu kısa ve ŕz bir Şekilde Şu Şekilde ifade etti:

"Yok o Çok iyi niyetle yaptı bana bir Şey olursa sen ortada kalma ya da zor duruma dŕŐme gibi bir niyetle yaptı." (Kezban)

Bir başka katılımcı da kocasının kendi ölümünden sonra çocukları annenin oturduğu evi miras olarak almaması ve eşin oturmaya devam edebilmesi evin tapusunun kendi ismine olduğu belirtti:

"Bana eşim diyor ki, iki tane oğlum var, çok iyi niyetli ve duygusal olduğumu bildiği için, o ticaret mantığıyla hareket ediyor. Bana tavsiyelerde bulunuyor. Evet, yarı yarıya ama devlet çocuklara daha çok veriyormuş. Yüzde 10'luk bir malsa yüzde sekizini çocuklar alıyormuş yüzde ikisini eş. Maalesef böyle bir şey de var. Biz o birikimleri birlikte yapıyorum eşimle. Eşim, bak benim adıma böyle bir şey var ben ölünce çocuklar anne bak satalım bunu deme asla hakkımı helal etmem, sen kimseye muhtaç olma. Sattırma diyor." (İlkay)

İlginç biçimde eşlerini korumaya çalışan erkekler bunu yaparken kendi ölümleri halinde sağ kalan eşlerinin bağımsızlık elde etmelerinin de tohumlarını atmakta. Bu çalışmaya katılan kadınların çoğu mülk sahibi olsalar da kadınların mülk sahibi olmasına çok değer verilmediğini belirtmekte. Örneğin görüşülen kişilerden Semiha, kendisi mülk sahibi olmayı istese de ailenin muhalefeti sebebiyle bu isteğini dillendiremediğinden bahsetti. Semiha bunu şöyle açıkladı:

"İsterim herhalde. Dile getirmedi. Bir de kayınvalidem olduğu için, o da üzerimizde baskı yaptığı için hoş karşılamıyorlar kadının üstüne mal mülk

yapmayı o yüzden de bilmiyorum. Öyle bir şey konuşmadık biz eşimle. Yap ya da yapma." (Semiha)

2) Sağlar Arası Transferler: Mülk Devirleri ve Hediyeler

Kadınların miras edinmelerinin bir diğer yolu da sağlar arasında mülk transferi, yani varlığın aile içinde yaşayan kişiler arasında yeniden bölüştürülmesidir. Araştırmamız, aile içinde ve akrabalar arasında ölümden önce, sağlar arasında mal transferinin ve hediye işlemlerinin sıklıkla uygulanan bir pratik olduğunu göstermektedir. Mal devirleri ölümden önce gerçekleştiği için teknik olarak mirasa dahil değildir. Satış gösterilerek yapılan bu devirlerde ailenin malı ölümden paylaştırıldığı için miras paylaşımı devre dışı bırakılmaktadır. Burada mal ve mülk çocuklar arasında eşit paylaştırılabildiği gibi, İslami kanunlara uygun şekilde yani kız çocuğa bir hisse erkek çocuğa iki hisse şeklinde de yapılabilmektedir. Bireylerin kendi isteği ve rızası ile mülklerini devretmesi kanuni mirasçılarının mahfuz hisse (saklı pay) hakkının bertaraf edilmesini de sağlamaktadır. Dahası sağlar arası transferin masrafları (alım satım vergisi ve mal müdürlüğündeki emlak transferiyle ilgili diğer masraflar) veraset vergisinden daha düşüktür. Bu yüzden veraset vergisi ödemesi de bertaraf edilebilmektedir.

Bu araştırmada anne-babalar sağken gayrimenkul ve menkul varlıkların çocuklara transfer edilmesinin yaygın olduğu bulunmuştur. Aile servetine dahil olan mülk ve parasal varlığın çocuklar arasında pay edilişinde kural çeşitliliği vardır. Kimisi tam eşit bir devir gerçekleştirmeyi tercih ederken kimileri İslami miras hukukunun kurallarını yansıtır şekilde erkek çocukların kız çocukların iki katı pay aldığı paylaşımı tercih edebilmektedir. İslam

Hukuku'na bağlı kalmayı seçen ailelerde İslam Hukuku'nu tercih eden genellikle babalar olmaktadır. Sümeyye kendi ailesinde durumu Şöyle aktarıyor:

"Yok bizde eşit olmaz. Kıza 1/3 olur dini olarak. İki abim var nasıl yapıldığını bilmiyorum. Bizden herkes hayatta olduğu için dini olarak da herkesin rızası alınırsa kardeşlerin annenin babanın bir sıkıntı yok dilediği gibi paylaŐtırabilir. Çünkü daha çok ihtiyaı olana farklı bir Şey olabiliyor. Bizde de öyle oldu babam bir avukatla yapmış bunları bizi de çağırdı ben böyle düŐündüm ne diyorsunuz dedi herkes de razı oldu...Onların mantığı Şeydi, iş yerlerine sen girme, mülk olarak da iş olarak da ama ev daire dükkan gibi Şeyler onları da sana bırakalım diye. İyi dedim. Ama maddi olarak bölündüğü zaman o neye denk gelir bilmiyorum. Herhalde onlarınki daha fazlaya mı denk gelir. Belki de olmamıştır bilmiyorum ama herkes sonuçta razı oldu yani." (Sümeyye)

İslami miras prensiplerine uygun Şekilde düzenlenen sağlar arası transferler bazen aile içi çekiŐmelere de sebep olmaktadır. Sevil'in durumunda örneğin annesi ve babası arasında tartışma çıkmıştır. Katılımcı annesi ve babası arasındaki anlaşmazlığı Şöyle aktarmaktadır:

"Yaptı. Sözlü de yaptı yazılı da. Annemin istediği dağıtıma babam itiraz etti. Arsa ve diğerleri üzerinde de. Hala daha ediyor. Babamın istediği gibi olması için gayret ediyoruz. Annem İslami dağıtım istemiŐti, babam eşitlik istemiŐti. Annemle

babam arasında şöyle bir sorun var, babamın üzerinde bir dükkan bir daire vardı annem gençlerde olsun diyordu bu iki mülk de annemin üzerineydi. Babam bana hiçbir şey bırakmadı diye çok itiraz etti kırıldı. Bir de oradan karıştı." (Sevil)

Çalışmaya katılan bütün kadınlar kendilerini ve ailelerini dindar olarak tanımlamalarına rağmen sağlar arası transferlerin hepsi İslam Hukuku'na göre işlememiştir. Bazı anne-babalar, mal ve mülklerini kızlarına ayrımcılık uygulamayarak ve eşitlik ilkesini gözeterek dağıtmıştır. Dahası, bazı aileler kız çocuklarına daha fazlasını aktarmıştır. Hilal bunu şöyle anlatmakta:

"Kullanıyorum. Bir tanesinde kendimiz oturuyoruz bir tanesinde kira alıyoruz. İkisi de benim üzerime ama bizim oturduğumuz ev eşimle edindiğimiz bir mülk değil babamın bana vermiş olduğu bir ev. Miras değil hayattayken kardeşime de verdi bana da verdi. Kira aldığım evi babam vermedi gerçi katkısı var çünkü başka bir şeyi vardı onu sattık üstüne koyduk o şekilde. Kira gelirini ben kullanıyorum...Babam şöyle düşündü ölümünde sonra veraset vergileri var bir şeyler var diye ölmeden yaptı. Hayır, itiraz gelmedi. Memnundu. Biz onları evlenmeden önce yapmıştık babam halletti onları." (Hilal)

Kız çocuklara mirastan daha fazla pay vermenin altında yatan temel neden ailelerin boşanma halinde ya da kendi ölümleri sonrasında kızlarını korumak isteğidir. Katılımcılar, anne-babaların onları mülk sahibi yaparak maddi garanti alma istediğini belirtmiştir.

"Kardeşime sormadı babam direk bana verdi...emeğim geçti diye babam bu senin hakkın dedi. kardeşim de dedi ki abla Karabük'teki evi ben alırım dedi. Biz de tamam dedik. Babam da tamam dedi. Kardeşimle bu şekilde anlaştık." (Binnaz)

Katılımcılardan bir tanesi ise, babasının bütün varlığını erkek kardeşi yerine kendisine verdiğini belirtti. Bu katılımcı eşinden boşanmıştı ve bir gelire ihtiyacı vardı. Babasının ona yaptığı mal-mülk transferini şöyle anlatmakta:

"Nasıl olsun nasıl yapalım derken şu anda benim içinde bulunduğum problem bu zaten. Onlar dini yönünü araştırıyorlardı, günümüz hukukuna göre mi paylaşılınsın dini kurallara göre mi paylaşılınsın. Annem babam oturup düşünüyorlardı ben dedim düşünmeyin hassas bir konu İslami hukuku uygulayın. Ama onu uyguladığınız zaman erkek çocuğa çok sorumluluk düşüyor. Araştırıyorlardı düşünüyorlardı birkaç tane mülkümüz var. Ben dini kurallara göre yapın dedim hani bana az düşüyor ya acaba aklına bir şey geliyor mu diye düşünüyorlardır. Benim için çok da önemli değildi o zaman, evliyim bir evim bir arabam var yeter. İki mülk vardı daha küçük olan benim üzerime yapıldı annem vefat etmeden, onun iki katı değerinde olan da abimin üzerine. Sen üzerine geçir denildi ona. Ama o üzerine geçirmedi öyle kaldı. Dolayısıyla o mülk şu an hisseli olarak duruyor ve büyük sorun yaratıyor. Annem vefat etti. Annemin vefatından sonra benim durumum, evliliğim sorunlarım çok eşim iflas etti dedim ki benim

imkanlarım var ona göre kendime bir düzen kurayım. Derken bana ait olan bir mülk o da buraya yakın kiracılar var gelirini alıyorum falan üç katlı abim de orayı kullanıyordu senin benim yoktu aramızda. Ama şimdi ihtiyaç doğunca içinde eşya duran boş bir yer dedim ya sen kullan ya da ben kullanayım. Ciddi tartışmalar çıktı senin ne demek benim ne demek. Halbuki ben bire iki olarak paylaşmışım mülkü o bir hissem hiç saygı duyulmadı, benim hiçbir şeyim yokmuş gibi ciddi takışmalara girdik. Çözülmedi evet...Ben orayı boşalttırdım inşaatı çok eskiydi inşaat yaptırayım diye ama oranın boşaltılması bir sorun. Kısa bir süre içinde inşaat başlayacak, boşaltsalar da boşaltmasalar da. Eski bir ev ailenin mülkü eşyalar var içinde ama orası benim, benim mülküm. Tüm bu sorunlardan sonra bu kadar saygısızlık ve ilgisizlik aile içinde ben de madem öyle, ikiye birin bir mantığı vardır İslam Hukuku'nda. Onların hiçbiri gerçekleşmediği için dedim ki günümüz hukuku geçerlidir ben tamamen eşitlik talep ediyorum...Abim vermek istemiyor. İkiye bir paylaşım var ya onu da asla kabul etmedi yüzde yüzü benim olsun diyor. Neden diyorum nasıl öyle bir şey olabilir. Benden daha iyi eğitim almış bir şey. Sen kızsın sen evlendin gittin açıklama bu... [Bana bakma] O sorumluluğu almadığı için gerçekten sahip olduğum o az miktara da saygı duymadığı için abimle kavgalıyız. Zaten en baştan ikiye bir ayrımı istememişti babam, annem daha çok dini ölçülere dikkat ediyordu. Babam çok fazla o konuya girmede hukuk hukuktur günümüzde bu kanunlarla yaşıyoruz çok da önemli değil kız erkek ne farkı var düşüncesinde babam. Ona öyle yansıttıktan sonra onların hiç diyalogu yok şu an...Babamın hayat standardı şeyi... onu rahat ettirmemiz gerekirken küskün olduğu için kendi kabuğunda yaşıyor. Bütün bu maddi sorunlar hayatımız etkiledi." (Sevil)

Bu ailelerde mülk ve servetin paylaşımını belirleyen bir diğer olay da bir kardeşin payından feragat ederek diğer kardeşe devretmesi durumudur. Böyle bir fedakarlığın altında yatan temel sebep ihtiyaç olarak gösterilmiştir. Katılımcıların bazıları için dağıtım ilkesi ihtiyaçtır. Eğer bir kardeşin maddi durumu diğer kardeştan iyi ise ve diğer kardeşin varlığa diğerinden daha fazla ihtiyaç duyuyorsa, kardeşlerin ihtiyacı olan lehine haklarından feragat etmesini adil bir değer ve paylaşım ilkesi olarak kabul edilmektedir. Kezban durumu şöyle açıklamıştır:

"Babam bazen söylüyor ablamlarla bana ikimize bir ev yapmıştı. Yaşarken. Babam sağ. Ablamlarla bana başınıza bir hal gelirse diye yapmıştı sonra biz onu kardeşlerimize verdik öyle tasarruf ettik yani. Öyle bir irade gösterdik. Erkek kardeşime verdik onlar da satıp işyeri yaptı. Biz satabilirsiniz dedik. Onlar da kendilerine iş yaparken kullandılar." (Kezban)

Bahar da kendinden daha fazla ihtiyacı olan kız kardeşi için kendi payından feragat etmiştir:

"Babamın sattığı evi 4 kız kardeşiz ya dedim sattığın ev benim ve kız kardeşimin olsun ben istemiyorum hibe edeceğim kardeşime. O evi ona ben... Ablamlar da senin de ihtiyacın olur dediler. Yok dedim ben [kız]kardeşime veriyorum

hakkımı, siz de annemlerin şimdi oturduğu evi paylaşın dedim. Almadım."
(Bahar)

Katılımcılardan birkaçı anne-babaların ölmeden önce mallarını çocukları arasında pay ettiğini, bunu Medeni Kanun'un dayattığı miras eşitliğinden kaçınmak için gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Saklı pay veya Medeni Kanun'un öngördüğü yasal miras payları yerine anne ve babalar malını kendi devretmek ve bunu da istediği ve uygun gördüğü şekilde gerçekleştirmek istemektedir. Büşra'nın ailesi buna en uygun örneklerden birini sunmaktadır:

"Kalabilir, babamdan dolayı. Bizde hiç öyle bir konuşma da olmadı yazılı şeye de gerek yok. Ama bizde ölçü şöyledir, kimin ihtiyacı daha çoksa ona daha çok verilebilir yani. İlla tamamen hukuk çerçevesinde olan değil, Medeni Kanun'da olan değildir bizim için ölçüt olan. Bizim kendi aile içimizde bu daha geçerlidir. (miras) Para da vardır, arsa da vardır, ev de vardır, babamın variyetleri bunlar...Para avantajlı görünür. Erkek kardeşlerim de var bilemem onlara hangisi cazip gelir." (Büşra)

Başka bir katılımcı da babasının henüz sağken servetinin büyük çoğunluğunu oğluna aktardığını şu sözlerle açıkladı:

"Babam yoğun olarak oğlanlara kalmasını ister mülklerin. Bizi idare edecek kadar bir şey olsun ama gerisi oğlanlara kalsın ister. İşyerleri arsalar onlara kalsın onlar idare etsin daha çok isterler." (Kezban)

Sağlar arası transferler, yani anne-baba sağken çocuklara devredilen miras varlığı, devlet kurumlarını ve miras yasalarını işe karıştırmadan servetin el değişimini sağlamaktadır. Bu pratik, ailelere, mal varlıklarını İslami olsun ya da eşitlikçi olsun, kendi inandıkları değerlere, uygun gördüğü şekilde ve ihtiyaçlara göre dağıtmasına izin vermektedir.

3) Miras Dağıtım ve Paylaşım Süreçlerinde Kadınlar

Sağlar arası transfer ne kadar yaygın olsa da, bu çalışmaya katılan kadınlar aynı zamanda daha geleneksel sayılabilecek miras kanalları vasıtasıyla da mülk edinmişlerdir. Medeni Kanun'a göre, bir Türk vatandaşının ölümünden sonra bilgisayar tabanlı nüfus kayıt sistemi otomatik olarak onun yasal varislerini belirlemektedir. Bütün yasal mirasçıların tam listesine hisseler halinde mahkeme, noter ve tapu sicil müdürlükleri tarafından ulaşılabilir. Yasal varislere düşen paylar otomatik olarak hesaplanmaktadır. Yasal mirasçılar miras paylarına istinaden tapuda hak sahibi olmaktadır. Medeni Hukuk, katı bir cinsiyet eşitliği ilkesi çerçevesinde işlese de birkaç katılımcı mirasın kendi paylarına düşen kısmını kendi rızalarıyla erkek kardeşlerine devrettiklerini belirtmişlerdir:

"Vardı ama bize kalmadı. Genelde abime devrettik biz, imza verdik...bizde daha çok öyledir Karadeniz'de kızlara önem verilmez. Yani onlara miras bırakılmaz

dolayısıyla hiç talep etmedik o da bir şey demedi. Ettik de almadık diye bir şey yok, biz de etmedik. Aileden gelen bir gelenekle hiç talep etmedik...İtirazda bulunmadım yok. Zaten erkek kardeşe düşenin kadından fazla olması gerektiğini Allah-ü Teâlâ koymuş o kuralı bu durumda itiraz etmem bir daha.Babamın ölümünden sonra miras paylaşımı oldu. Biz haklarımızdan feragat ettik abim için." (Esmâ)

Esmâ, İslam'ın erkek çocuklara mirastan daha büyük bir pay verilmesine hükmettiğini söylerken hiçbir yerde kadınlara kendi yasal haklarından vazgeçmelerini söyleyen bir kural olmadığını da belirtmektedir. İslam'ın o zamanda pek çok başka yerde böyle bir hakkı elde edemeyen kadınlara miras hakkı tanımış olmasını kadınlar adına büyük bir ilerleme olarak kabul etmektedir. Benzer bir şekilde Nilgün de İslam Hukuku'na itibar etme niyetiyle kendi payından nasıl vazgeçtiğini şu şekilde anlatmaktadır:

"Hayır bunlar kanuni süreç olduğu için sorun yok. Nüfus kaydından çıkıyor. Avukata ihtiyacımız oldu, mirasçılarının tespiti avukat gerektirmeyecek kadar basit bir işlem. Hâkim tarafından nüfus örnekleri isteniyor, nüfusta kimler onun mirasçılarıysa hepsi çıkıyor...Medeni Kanun'a göre paylaşıldı daha sonra ben İslami hukuka göre ayarlamayı yaptım. Bir kısmını geri verdim. Medeni Kanun'a göre payımı aldım İslami kanuna göre hesap yaptım fazla olduğunu düşündüğüm kadarını iade ettim kardeşime. İki erkek kardeş var biri öz. Başka hanımdan kardeş var da onu katmak istemedim, resmi evlilik değil. Onun için aklıma gelmedi o. İade ettim diğerine. Miras hukukuna göre. Vasiyet yoktu. Veraset

ilamıyla. (itiraz) Hayır olmadı. Herkes memnundu ben Medeni Kanun'la verileni hesaplayıp İslam'a göre fazla aldığım miktarı verdim." (Nilgün)

Bu çalışmadaki kadınların bazıları sadece geleneğe ya da İslam Hukuku'na uymak için anne-babalarından kalan mirastan kendi istekleriyle vazgeçip yasal miras haklarını erkek kardeşlerine devrettiklerini belirtse de bazıları da aile baskısına maruz kalmıştır. Bu kadınlar, karşılaştıkları baskıya rağmen nasıl direndiklerini ve eşitlik taleplerini nasıl dile getirdiklerini de şu şekilde aktarmaktadır:

"Babanın vasiyeti var kardeşler üzerinde yani erkek kardeşler üzerinde ama ben o sözlü vasiyete itibar etmiyorum. Erkek kardeşime sözlü söylemiş. O da mirası almak istiyor tabi bizim imzamız gerekiyor ben imza vermedim mesela. Uymuyorum yani. Diğer kardeşlerim feragat ettiler. Ben feragat etmedim. Çünkü onlar bir şekilde onun para olarak karşılığını almışlardı. Biz de sana bunu verelim dediler, benim öyle bir şeyim de yok. Para olarak da almadım o yüzden onun bir kişiye verilmesini de çok mantıklı bulmadım ve vermedim. Tarla. Çok bir para getirecek bir şey değil ama itibar sağlayacak bir şey. Para kıymeti yoktu. Para kıymeti olsaydı diğerleri de o kadar kolay verirler miydi bilmiyorum. Vakti zamanında aileye yaptığı yardımlar için teşekkür babında bir bırakma olarak gördüm ben. Sen çok yardımcı oldun evin büyük çocuğu olarak ben de sana burayı sana bırakıyorum gibi sözlü bir şey. Ama ben ona itimat etmedim. Bu benim şahsi fikrimdir. Bizim o tarla da öyle para edeceğinden değil para etse zaten herkes o kadar kolay evet diyemez. Ama yasal olarak bir hakkım varsa

kullandım yani. Ama o yasa da değişmiş. Eskiden bütün kardeşlerin onayı gerekirken şu anda onun da bir hükmü yok. Zannediyorum devlet bu işe bir el atmış. Devlet belli bir yıl koymuş 10 yıl içinde kullanılırsa kullanılır kullanmazsa devlet işletir gibi. Devletin de söz sahibi olacağı bir kanun çıkartılmış ama tam olarak bilmiyorum. Çünkü bu uzayan bir iştir. Öyle yerler vardır ki bir türlü bölüşülemez paylaşamaz. Birinci nesil ölür ikinci nesle geçer boş kalır falan devlet bunun önüne geçmek için zannediyorum artık yeni bir yasa tasarısı getirmiş. Bir türlü paylaşamaz bu yerler hem metrekare olarak paylaşamaz hem paylaşılan yer bir işe yaramaz. Bir bütün olarak bir işe yarar. Onun için çok sorunludur, bu böyle bir 50 yıl 100 yıl gider yani herhalde onun önüne geçmek için böyle bir sistem geliştirildi. Yani bir 5-10 yıl falan var bu olayın geçmişi. Tabi kardeşler hala hayatta. İlerde ben de tamam veriyorum der miyim desem de bir anlamı kalır mı bilmiyorum. Çünkü dediğim gibi devlet yeni bir şey çıkarıyor. O da şöyle bir şey, babanın vasiyeti şurası şu kişiye ait olsun denirse ona özel tapu çıkacak. O çıkmış oluyor bu sefer, ona özel bir yer veriliyor o çıkmış oluyor hisseden geri kalan da ufacık bir yeri paylaşmak zorunda kalıyor. Onun da bir anlamı olmuyor. 5 parsel bir yerin 3'ünün babanız bir evladına veriyor herkes okey derse o tapu alıp ayrılıyor. Geriye kalan iki parselin çok küçük olduğunu düşünün ve bunun altı kişi arasında da paylaşılacağını düşünün. Bu bir işe yaramaz, dolayısıyla verecekseniz hepsini büyüğe verin ki o bir bütün olarak işe yarasın. Bana mantıklı gelmedi o yüzden de evet demedim. Tabi konuşulmuyor küslük oldu ve bütün ilişkiler kesildi." (Gül)

Benzer bir şekilde Sevil'in hikayesi de kadınların eşitlik taleplerini dile getirdiğinde karşılaşılabilecekleri olası zorlukları hatırlatmaktadır:

"Abim de bana ait olan bu evi istediğim gibi değerlendirip kullanmama her aşamada karşı çıktı. Diyorsunuz ya mülk sahibi olan hanım diye daha kardeşiniz kabul etmiyor...Hukuksal sorunlarımda mesela haklıydım kazandıktan sonra kendimi daha güçlü hissettim. Karşıdaki seni gerçekten yerden yere vuruyor hem tehdit ediyor hem aşağılayıcı şeyler söylüyor. Suratına kapı bile vurabiliyor kendi mülkünüz. Kendimi güçlü ve onları daha şey hissettim." (Sevil)

Florya saha çalışmasında sırasında yapılan görüşmelerden mülkün dağıtılmasında iki temel yol olduğu tespit edilmiştir: biri sağlar arası transfer, yani yaşarken yapılan mal varlığı devirleri ve diğeri de geleneksel yasal miras süreçleri. Miras bırakıldığında ortaya çıkan vergi yükü, mahfuz hisse kısıtlaması ve sınırlı vasiyet gibi zorluklar göz önüne alındığında sağlar arası transferlerin bir hayli yaygın olduğu ortaya çıkmıştır.

B) NİŞANTAŞI SAHA ÇALIŞMASI BULGULARI

1) Kadınların Mülk Sahibi Olması ve Mülkiyet İlişkileri

Görüşülen kadınların büyük çoğunluğu kendi üzerilerine kayıtlı mülk sahibiydiler. Üstelik, gayrimenkulün yanı sıra hatırı sayılır miktarda menkul ve zenginlik sahibi idiler.

Çoğu varlıklı ailelerde yetişmiş dolayısıyla mülksüzlük durumundan bihaberlerdi. Bu yüzden mülk sahibi olmanın ve varlıklı olmanın sağladığı olanak ve fırsatları verili olarak kabul etmekteydiler. Görüşmelerden alıntılardan örnek verilecek olursa:

"Bana şahsen bir problem getiremediler herhalde memnundular. Zaten anne babamdan bize kalan en güzel şey eğitim. Onların tasarrufunda olan mallardı onlar bize olan vazifelerini çok iyi yaptılar ben 40 sene önce Amerika'ya gittim Robert Kolej'de Amerikan okulunda okudum konservatuarı bitirdim piyano çalışıyorum. Bana zaten yapacaklarını yapmışlardı. Ama onlar kendi tasarruflarını bir şekilde bize paylaştırdılar problem olmadı." (Bilgün)

"Ben kendimi bildim bileli kendimden son derece eminim çünkü kendimden emin yetiştirildim, tek çocuk olduğum için. Çok büyük bir evde doğdum yalnızdım annem babamı az gördüm köpeklerim vardı dadılarım vardı onun için ben hep tek başıma olmam kendimi yalnız hissettirmez mülk sahibi olmam bir araç ama benim diğer insanlara karşı kendimi yüksek görmek gibi bir şeyim yok ben kendimden eminim. Başka kimseye de tepeden ya da aşağıdan bakamam." (Yonca)

Varlıklı ve güvenli ortamlarda yetiştirilmenin farkındalığı sınırlıydı. Mülk ve zenginlik ile elde ettikleri güç ve güvenin kaynağına dair mütevazı idi. Mülk sahibi olmanın hayatın bin

bir durumuna karşı bir güvence sağladığı vurgusu yapılmakla birlikte bu güvence daha çok kendilerine ait bir evde oturmanın güvencesi idi. Şöyle ki:

"Hayatın insanlara ne getireceğini hiçbir zaman bilemiyorsunuz. Bir kadının kendi evinin olması çok güzel bir şey. Mutlu giden bir evlilikte işte bir hayat her şey bozulabiliyor. Bu önemli bir şey kadının her zaman yaşayabileceği bir evinin olması en azından onu düşünmeyecek çocuklarını belki yanına alabilecek. Hayatta her şey olabiliyor ayrılık yaşayan arkadaşlarımız da olabiliyor çünkü evi olmayan bir kadın çok zorlanabiliyor. Gördük görüyoruz hayatta etrafımızda." (Aslı)

"Tabi ki hissediyorum, en kötü işimi kuramadım veya iş bulamadım bir evim var evim iyi yerde Anadolu'da iki ev neredeyse, birinde oturur birini kiraya veririm geçinirim. Dünyalığımı yapmış gibiyim. Nişantaşı'nda olmasının bir sosyal statüsü var. O da benim tercih ettiğim bir şeydi, ben o paraya çok daha ortalama bir semtte iyi bir alabilecekken geldim Topağacı'nda bahçe katında 80 m2 yer aldım. Burada oturuyor olmak benim kimlik duruşumla da alakalı." (Vuslat)

Sahip olduğu mülkün sağladığı avantajlardan bahsetmek yerine daha çok toplumda genel bir cinsiyet ayrımcılığından dem vurmaktadırlar. Örneğin kadınların eğitimsizliği, iş gücüne katılmaması, kırsal bölgeler ve şehirleşmiş bölgeler arasında toplumsal farklılıklar ve erkekler karşısında hayatlarını güvence altına alabilecek ekonomik güvencelerinin eksikliği

gibi konular dile getirildi. Aşağıdaki görüşme alıntıları eğitime ve sınıfa verilen değeri sergilemektedir:

"Sınıfsal bir şey bu, bizde çok normal bütün arkadaşlarımın malları mülkleri var, bir problem yok, bizde en büyük halalarımın da malları mülkleri vardı. Bence sınıfsal, Türkiye'deki sınıfsal ayırım ayrı ülkeler gibi maalesef, ben bunu görüyorum. Bu sınıfsal ayırım daha aşağı bir sınıftan olsam adam döve döve elimden alırdı ne bileyim." (Yonca)

Merih takma isimli görüşülen kişi diğer kadınlar tarafından da dile getirilen durumu özetler niteliktedir. Bu görüşe göre cinsiyet ayrımcılığı Nişantaşı ahalisi gibi varlıklı sınıflarda değil onların dışında, Türkiye'nin başka bölgelerinde sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Pervin ve Gaye de Merih'in bahsettiği 'ayırımı burda değil başka yerlerde' görüşünü özetler niteliktedir:

"Erkeklerin kendini üstün gördüğü bölgelerde kadın ev sahibine daha farklı davranılıyor, maço bir şekilde, zorluk çıkarma, aldatma, tehditkar, süreci zorlaştırma şeklinde. Bölgesel bir durum bu, bazı kesimlerde kadını ikinci planda görme, aşağılama, hor görme, aşağılayıcı ve zorlayıcı yollara gidildiğini düşünüyorum, zaten mülk sahibi olmasına iyi bakılmıyor. Bir yardımcım var, on kardeşler, babası apartman alıyor, sadece erkeklere daire veriyor. Kız çalıştı ve

daire aldı, ailesi şaşırđı. Daireyi daha iyi bir yer almak için sattığında banka hesabına abisi benim adımlı da yazdır demiş. Kız izin vermedi onlara... Teoride çok güzel. Kağıt üstünde. Hayata geçirilmiyor ama. Kadının ve erkeğin malları ortak ayrılmalı kısmı kadını koruyor ama her zaman uygulanıyor mu şüphelerim var. Büyük şehir dışındaki yerlerde, hatta büyük şehirlerde bile. Arkadaşımın eşi boşanmak istedi. Kadının ekonomik bağımsızlığı yok. Eşinin durumu çok çok iyi. Karısına nafaka vermemek için ilk hanımından olan çocuklarına ve kardeşine mülkleri geçirdi. Avukat bunun karşısında boşanma dedi arkadaşıma. Teorideki gibi işlemiyor süreçler. Burada en çok çalışmayanlar, ailesinden destek almayanlar mağdur oluyor. Türkiye'nin çok az bir yüzdesi ekonomik bağımsız bu sebeplerden dolayı boşanamayan kadınlar var, eşitliği o anlamda alt-üst ekonomik sebeplerle ayırmayalım. Herkesin kendi durumunda eşitlik var." (Pervin)

"Bence kentsel ve kırsal olarak ayırmak lazım. Buralarda çok görmüyorum kadınlar çok lider ve son karar verici onlar. Görüntüde erkek ön planda da olsa, özellikle büyükşehirlerde okumuş kesimlerde çok etkili, her şeyi yapabiliyorlar. Jenerasyon farkı da tabii burada bir faktör çünkü bizim küçükler karar verici, bir üst jenerasyonda eşe bağılılar. Kadın daha geri planda. Hala kırsal kesim için geçerli değil o yüzden ikiye ayırmak lazım." (Gaye)

Yukarıdaki görüşleri destekler nitelikte Eda da Nişantaşı bölgesinin bir nevi kurtarılmışlığı ve Nişantaşı bölgesinin diğer bölgelerden farklılığından bahsetmektedir:

"Bizim bulunduğumuz bu Nişantaşı mahallesinde çok fazla kadın erkek ayrımı, kadınların istismar edilmesi ya da farklı bir gözle bakılması gibi bir kültür yok burada. Burası çok eskiden beri kozmopolit olmuş bir mahalle. O yüzden negatif bir algısı yok hatta daha kolay olabilir çünkü kadınlar daha derli toplu, genel anlayış olarak daha özen gösteren çoğunluk deyim olduğu için, hanımdan araba almak doktordan araba almak, hiç kullanmıyorlarmış gibi." (Eda)

Görüşmelerden çıkartılabilecek bir sonuç, Atatürk reformlarının kadınlara erkeklerle eşitlik hakkını verdiği fakat eğitimsizlik nedeniyle bu hakların kadınlar tarafından kullanılmadığı düşüncesinin görüşülen kişiler arasındaki yaygınlığıdır. Nişantaşı Cumhuriyet reformlarını benimsemiş ve kadınların görece haklarından istifade ettiği bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Örneklem grubundaki kadınlara göre, eğer Atatürk reformları toplum tarafından en ücra köşelerde bile uygulansa kadın sorunu gibi bir mesele reformlar sayesinde azalacaktır.

2) Sağlar Arası Transferler: Mülk Devirleri ve Hediyeler

Nişantaşı grubu ile yapılan mülakatlardan elde edilen bulgulara göre görüşülen kişilerin mülk edinmelerinde iki önemli yol bulunmaktadır: ailelerinden ve akrabalarından elde ettikleri miras ve/veya onlar sağken onlardan temin edilen hediye ve mülk devirleri. Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu ya ölümden sonra miras ya da hala sağken yapılan mülk devri ile varlıklarını elde etmiştir. Özellikle anne ve baba sağken kızlarına mallarının ya

tümünü ya da bir kısmını devretmiştir. Selin kendi devraldığı mülkten şu şekilde bahsetmektedir:

"Evet, memnunum. Eşim her şeyi bana bıraktı ölmeden önce devretmişti zaten...Eşim ölmeden önce tüm varlığını benim üstüme yapmıştı. 48 yaşında zengin bir duldum. Muhtaç olmadım kimseye. Lazım oluyorsa avukat kullandım...Eşimden bana miras kaldı. Çok varlıklıydı eşim. Eşimden kalan malı mülkü aynı kiracılarla devam ettirdim. Yılların kiracılarıydı. Aile gibiydik. Ben onları tanırdım onlar beni tanırdı. Avukatım da vardı. Muhasebecim de vardı. Sorularım olursa onlara soruyordum onlar yardım ediyordu. Avukatıma vekâlet vermiştim zaten. Mülk gelirimini hepsini kendim kullandım. Kimseye vermedim. Erkek kardeşlerimin durumu iyiydi zaten ve çoğu bekârdı. Bir tek ağabeyim evliydi. Kira gelirimini hepsini kendim kullandım. Kimseye vermedim." (Selin)

Her ne kadar görüşülen kişilerden Selin kocasının ölümü ile ondan miras alsa da genelde anne ve babadan miras alma daha yaygındır.Örnekleme grubundaki kadınlarda aileden temin edilen mülkün dağıtımında toplumsal cinsiyet faktörü az rol oynamaktadır. Diğer bir ifadeyle, çocukların kız veya oğlan olma durumunda göre mülk dağıtımında bir ayırımcılık yapılmamakta, kız çocukları da erkek çocuklar kadar korunmaktadır. Aşağıda kadınların bahsettikleri gibi, anne ve baba ve hatta büyükanne ve büyükbabadan mülk devirleri söz konusu olmuştur:

"Babam, evlendiğimde üzerime yaptı bu daireyi, diğeri de oğlumun olacak dedi."

(Pelin)

"Bir tane daha daireleri vardı babam onu satıp çocukları ve torunları arasında paylaştırdı sağlığında. Hediye etti birine piyano aldı birine para verdi bana para vermişti üç kardeş ve torunlara böldü." (Sezen)

"Babam para anlamında maddi paylaşımını bize yapmıştı. Üç kardeşe...Devretmişti. ...nakit bıraktı." (Aslı)

"Bir ev vardı o zaten kardeşimle bana kalacaktı kardeşim ev alıp annemi taşıyınca bana o ev senin olsun dedi... Anneme de bugün ihtiyacım var desem verir miras kalmasını beklememe gerek yok." (Vuslat)

"Annemin bir yalısı vardı babamın yaptırdığı, dört katlı. Bedrettin Dalan tarafından yol oldu yol olunca biz sevmedik. İstanbul'da büyük depremden önce iki kardeş anlaştık annem sağdı o zaman ve sattık. Çünkü ne kardeşim oturabiliyordu o da evlendi, koca yalı dört katlı sattık onu ve paylaştık yarı yarıya parasını. Anneme ikimiz baktık." (Pelin)

"Ananem evini bana yapmıştı bana kaldı çünkü saçma bir vergi var bana yaptı bana kaldı. Ananemden. Ev." (İlke)

Miras yerine sağken mülk devrinin tercih edilmesinin esas sebebi alım satım vergisinin veraset vergisinden düşük olmasıdır. Miras edinmenin getirdiği vergi yükünü bertaraf etmek isteyen aileler ölümden sonra yasal miras dağıtımından ziyade hala sağken mülklerini çocuklarına devretmeyi tercih etmektedirler. Sağlar arasındaki transferlerde devletin miras dağıtımında olduğu gibi müdahalesi yoktur. Medeni bir ilişki gereği ticaret ilişkisi çerçevesinde mal ve mülk devredilmektedir. Sağlar arasında transferler ve hediye sayesinde aileler hem kendi mülklerinin dağıtımında yasaları dışlayarak kendi rızaları ve tercihlerine göre mülkü dağıtabilmekte hem de devletin uyguladığı veraset vergisinden kaçınabilmektedirler. Aşağıdaki alıntılar sağlar arasındaki transferlerin tercih sebeplerini ifşa etmektedir:

"(Anne ve babamdan) Ev ve eşyalar. Daha sağlıklarında verildi, bana çalışmaya başlayınca verildi, sağlıklarında sen bunu al sen bunu al diye...Ev kaldı. Antika eşyalar. Ufak tefek şeyler...Tabi başımı sokacağım bir yerim var aileden bir ev var...Bu evi aldılar." (Sebla)

"İçinde oturduğum evler var, kira geliri alıyorum, ben kullanıyorum kira gelirini...Kendi üzerime olan mülkler ailemden geldi....Ortak olanların bazılarını evlilik süresince kendimiz aldık, bazılarını her iki tarafın aileleri hediye etti.

Evlilik süresince aldığım her şey ortak, araba ve mücevherler hariç. Ailemden gelen hediyeler benim üzerime. Evlendikten sonra ek gelir olsun, daha bağımsız olayım diye ailemden böyle destek geldi...Vasiyet bırakmadılar ama şunu satma bunu satma şuna iyi bak derler." (Pervin)

"İnsan yaşlılığına yatırım yapmak istiyor. Bir mülkümüz var satılma ihtimali olan oradan hepimiz kardeşler annem ve babamın kararında olarak bir paylaşım yapacağız. Onu nakit olarak tutmak yerine ufak bir daireyle kira geliri sağlamayı düşünürüm ben." (Gaye)

Yukarıdaki son alıntılar hem ebeveynlerin kendi mülklerini ve yaşamlarında elde ettikleri zenginliği dağıtırken kontrolde kalmalarını göstermekte hem de kendileri ve yasal mirasçıları için güvence sağlama önceliğini sergilemektedir. Örnek grubundaki bir çok kadın ailelerinin mülklerini devrederken tapuyu devrettiğini fakat oturma hakkını ebeveynlerinin kendilerinde tuttuğunu belirtmiştir. Türkiye'de bu durum çok yaygındır. Aileler oturdukları evi veya başka evlerini çocuklarının üzerine geçirmekte fakat çocukların bu mülk üzerindeki satış hakkını engellemekte ve kendilerinin ölümünden sonraya ertelemektedir. Oturma ve kullanım izinlerini kendilerinde tutmak istemektedirler. Bilgün ve Aliye'nin mülakatlarından alıntılanan şu sözler yaygın uygulamayı örneklendirmektedir:

"Annem tapuları çevirmiş kullanma hakkı almıştı böylece bir problem yaşamadık kardeşler birbirine düşmedi. ..Annem gayrimenkullerinin tapularını çocuklarına

çevirdi. Kullanma hakkı onda oldu. O zaten lafla babam söylerdi, babam annemin üzerine yapmıştı annem daha sonra yerine getirdi. Yok hediye gibi değil onların bıraktığı evde oturuyorum şu anda." (Bilgün)

"Evet. Annem babam sağ, ama onların sağlığında benim babaannemden de anneannemden de hem babama hem anneme kalan bir takım şeyleri mesela bazılarını benim üstüme yaptılar ama kullanım hakları annemle babamda...Şu anda biz bu aşamaları geçtik çünkü ikisinin de çok ciddi rahatsızlıkları var. Bundan işte bir on sene kadar önce annemle babam bizi oturtular önlerine dediler ki bak kızım bunlar senindir bunlar senindir bak bu da işte. kullanım hakkı niye zaten yani biz kullanım hakkını tabi ki onlara veririz onlar sağken ve onlarınken bize vermişler bunu zaten niye kirasını da biz alalım yani onların zaten bu. Tabi bu iyi niyet. Kötü niyet yani çocuğun etkilenmesi kötü bir belki arkadaş çevresi ya da eş durumundan etkilenmesiyle tersine dönebilir ama sonuçta onlar bize bunu vermek zorunda değillerdi." (Aliye)

Sağlar arası transferler ve hediyeler yasalar tarafından düzenlenmemiş miras niteliğindedir. Ölümden önce gerçekleştirildiği için miras hukukunu devre dışı bırakabilmektedir. Her ne kadar Türk Medeni Kanunu'ndaki miras eşitliği ilkesini örneklem grubunun aileleri benimsemiş de olsa ve miras bırakacak olsalar zaten kanunen miras çocuklar arasında toplumsal cinsiyet gözetilmeden eşit bir şekilde dağıtılacak olsa da sağlar arası transfer ve hediye yöntemiyle yine eşitlik ilkesi çerçevesinde servet paylaşımı ve dağıtımı yapılmaktadır. Eşitliğe verilen değer örneklem grubunda yaygındır.

3) Miras Dağıtım ve Paylaşım Süreçlerinde Kadınlar

Miras konusunda getirilen toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın ve erkeklerin haklarda eşitlenmesi durumu Atatürk reformlarının bir parçasıdır. Cumhuriyet değerlerinden birisini teşkil eden yurttaş eşitliği kavramı kadın ve erkek eşitliğini de kapsadığından örneklem grubundaki kadınlar tarafından benimsenmiş ve hatta içselleştirilmiştir. Bu yüzden Atatürk'ün kişiliğinde temsil olan Cumhuriyet değerleri sembolik olarak örneklem grubundaki kadınlar tarafından önemsenmektedir. Atatürk'ün 'modern Türkiye' ideali ve çağdaşlaşma, batılı değerleri benimseme ve Avrupa standartlarına ulaşma ülküsü örneklem grubundaki kadınlar tarafından paylaşılmaktadır. Her ne kadar sağlar arası mülk transferi ve hediyeler yaygın olarak kullanılmaktaysa da miras kanunlarındaki toplumsal cinsiyet eşitliği ve kız çocukların erkek çocuklar kadar mirastan eşit faydalanabilmesi görüşülen kadınlar tarafından olumlu bir durum olarak görülmektedir:

"Yani o da hukuk ne diyorsa onlardan sonra öyle olacaktır. Yani çünkü bu sonuçta bankada olan bir paradır ve bankadaki zaten vefat durumunda dondurulur hesap. Daha sonra da hukuki koşullar neyi gerektiriyorsa o şekilde dağıtım yapılır."
(Aliye)

"Annemden. Babam öldükten sonra annem oturuyordu (önceki) ev satıldı Bursa'dan bir ev alındı iki kardeş arasında paylaştık...Medeni hukuka göre yaptık.

Tabi. Mahkeme veraset ilamıyla yüzde 33'er eşit olarak bölündü. Babamdan dolayısıyla annemden kaldı...Tabi. Medeni hukuk." (Esen)

"Babam iki kardeş. Halam ve babam. İkiye bölünüyor. Tam ikiye. Orada hiçbir şey yok. Korumada yok. Evi ayırma da yok. Oradan tam ikiye bölünüyor. Halam mesela Altınoluk'taki evi almak istemiyor onun yerine başka bir şey alıyor. Yani kesin bölünme var. Ben bir çocuk olduğum için bana hiç bir şey olmadı. Babamdan doğrudan doğruya, bana yasal hakkımız neyse ve de anneme tabi. Annem vefat edinceye kadar ben hiçbir gelirinden faydalanmadım...Hep kanun çalıştı. Neden kanun çalıştı bizim birbirimizle zorumuz hiç yok ki. Yasal işlem neyse o yapıldı ama biz yaşantımızı devam ettirdik. Dediğim gibi mesela yasa bana veriyor $\frac{3}{4}$ 'ünü, $\frac{1}{4}$ 'ünü anneme veriyor normal olarak. Şimdi ben bana verilen bölümü aldım ama pratikte anneme bıraktım. Yani kadıncağıza çık bu evden bu evin $\frac{3}{4}$ 'ü benim diyemezsiniz. Bunu zaten hiçbir zaman düşünmem." (Saniye)

Sağlar arası mülk transferi ve ölümden önce ailelerin hediye şeklinde servetlerini paylaşırma uygulamasının gerekçelerinden birisi kız çocuklarını koruma altına alma isteğidir. Mutsuz evlilik durumunda kız çocuklarının kocalarından boşanabilme özgürlüğü ve fırsatını elde etmeleri aileler tarafından gözetilmektedir. Bazı kadınlar, kendilerinin de varlıklarını kız çocuklarına aktardıklarını, onların kötü giden bir evlilik karşısında güçlü hissetmeleri ve boşanabilme kudretini kendilerinde bulmalarını istemektedir. Şu alıntıların gösterdiği gibi:

"Yok kayırma kesinlikle. Bizde hatta daha çok kızlar kayırlırdı diyebilirim...Herhalde [Babam] o [erkek kardeşim] nasılsa yolunu bulur bir şey yapar kızlarım mağdur olmasın ne ihtiyaçlar varsa görülsün şeklinde yani düşüncesi en azından o şekildeydi...Belli bir ihtiyacımızı belki karşılayamayız ya da eşimizden almak zorunda kalabiliriz... E tabi insanın babasının her zaman arkasında olduğunu bilmesi iyi güzel bir şey." (Aslı)

"Bizim ailede hiç öyle bir şey yok. Fakat şöyle bir şey var. Kız çocuğu daha bir koruma altına almak var. İlerideki evliliğinde olabilecek mutsuzluğa karşı. Mesela kız çocuğunun mutlaka oturacak bir yeri olması düşünülür. Erkek çocuğa belki iş açılır. Ama eşittir her zaman." (Saniye)

"Fark etmez ama eğer onun çocuğu olmuyorsa da işte en yakınındaki kız çocuğuna geçerek yine kız çocukta yani ailede kalması... Yani kadın işte narindir... Daha çalışır, çalışmaz ama güçlü olmalıdır kendisini yalnız hissetmemelidir anne babası bir gün yanında olmadığı zaman evliyse kocası karşısında ezilmemelidir. Her zaman işte kendini güçlü hissedebileceği imkanları olmalıdır. O yüzden kadına bu kadar herhalde...Yani, hani en basitinden hani bu evlilik yürümüyor ben ayrılacağım dediği zaman da ben nasıl geçineceğim ben işte... baba evi artık yok kendi başıma idare edebilir miyim? Bu çok önemli.. Şimdi pek çok kadın niye eskiden boşanmıyordu boşanamıyordu çünkü gidebileceği bir yeri yoktu yani baba evine dönemiyor çünkü baba zaten kabullenmiyor hani eski yapıda. Kocasını çekiyor veya işte o sorunu çekiyor..."

adam aldatsa da kötü de davransa şimdi niye boşanmalar arttı çünkü kadının kendi gücü var. Ha bu gücü kendi sağlıyor yani kendi çalışarak sağlıyor olabilir işte maaşı var işte ayrı bir eve de geçse o maaşıyla idare edebilir, kirasını karşılar falan...Ama bir de eğer ailesinden gelen bir maddi güç varsa, o zaman tabi çok daha kendini o kararı almakta yani o boşanma kararını almakta tekrardan bir hayat kurmakta güçlü hisseder." (Aliye)

Her ne kadar Aliye'nin anlatımında ailesinde kadına verilen değerden söz edilse de kadın sorunu gibi bir meselenin dışarıda bir yerde olduğu düşüncesine dair bir izlenim de edinilmektedir. Doğu bölgelerindeki durumu çok iyi bilmediğini söylese de Ankara'nın doğusunda kalan bölgelerde kadınların ezildiğini, batı bölgelerde ise kadınların daha iyi durumda olduğunu düşünmektedir. Oryantalist bir yaklaşımın izdüşümlerini andıran bu yaklaşım bir yerde batıya öykünen ve doğuya mesafeyi koruyan Cumhuriyetçi resmi ideolojinin bir yansımasıdır. Türk modernleşmesinin uzantısı olarak kabul edilebilecek bu durumu Aliye'nin şu sözlerinde duyabiliyoruz:

"Gayrimenkul dediğim gibi arsa olur ev olur onlar eşit şekilde dağıtılıyor. Yani bir taneyse yarım yarım tabi dağıtılıyor...Annemle babam çok adildir o konuda...Her zaman buna uyulmuş ki beş altı nesil öncesinde çok daha büyük mallar var yani işte tarlalar var zeytinlikler var işte zeytinyağı fabrikaları var. O dönemde de bizim ailede kadın hep güçlü olmuş mesela...Doğu tabi çok farklı filmlerde falan da görüyoruz yani orada belki hiç bunu umursamıyorlar bile kadın mesela soruyor işte beş kardeş dört tane erkek bir tane kadın kaç kardeşsiniz dört kardeşim diyor

beşinciye saymıyor bile ya onlar açısından belki bunun çok Medeni Kanun'un falan çok da bir önemi yok kadın da zaten hakkını aramaya orada kalkışamıyor... O tarafta uygulanmıyor diye düşünüyorum. Şu anda hani yakın zamanlardaki Doğu'nun yapısını çok bilmiyorum kadınlar da okumaya başladı gözleri açıldı yani artık çok böyle hani aşiretler vs. dışında uygulanıyor olabilir ama Batı'ya doğru geldiğimiz zaman Ankara'dan şu tarafa geldiğimiz zaman bence eşit olarak uygulanıyordur yani kadının artık gözü açıldı." (Aliye)

Nişantaşı'nda yapılan saha çalışması sırasında görüşülen bu grup kadın için eşitlik önemsenmektedir ve mülk dağılımı ve dağıtımında toplumsal cinsiyet bazında bir ayrımcılık yapılmadığı iddia edilmektedir. Bununla birlikte, eşitliğe verilen önem dağıtımın sonuçlarının her zaman eşit olduğu anlamını taşımamaktadır. Daha ziyade mirasçılarının paylaşımında toplamda hayat boyunca ailenin verdiği destek miktarı göz önünde tutulmaktadır. Bir çocuğa yapılan yatırım veya verilen destek diğer çocuğa verilen miras payına ilave edilmektedir. Çocuklar arasındaki farklılığı telafi etme durumu eşitliği ihlal eden bir durum olarak değerlendirilmemekte, aksine adil bölüşümün bir gereği olarak görülmektedir. Örneğin ihtiyacı olan kardeşin mirastan daha fazla alması aile içinde varlıkların ve kaynakların genel dağılımı ve dağıtımını göz önünde bulundurulduğunda olağan karşılanabilmektedir.

"Çok geniş aile. Babamın ve annemin vefatından Hatay'da kalan mülklerden ben ve erkek kardeşim yüksek mühendis olan, feragat ettik. Tamamen ama. Antakya'da kalan aileme kardeşlerime onlara bıraktık...Miras kaldı da biz onu, feragat ettik yani el çektik. Bir kuruş almadım ben. Hatta devlet memuriyet parası

yemiş değilim hep ben vergi ödedim. Doktor olduğumdan beri, kader...Annemin evinden kız kardeşlere çok sevdiğim ufak hatıra olarak objeler verdiler ama biz orda da hiçbir şey düşünmedik. Ablamın büyüttüğü küçük bir yeğenim vardı, ablamın çocuğu yoktu onu evlat gibi büyüttü onun için evden kalan her şeyi onlara bıraktık...Mal mülk Suriye kanunlarına göre başlamıştı. Annem çok varlıklı bir ailenin tek kızıydı. Onun mallarını babam yönetirdi onun üzerindeydi her şey. Bahçeler, düver bahçeleri, annemin kara çay bahçeleri. Güzel yaşadık ama babamın yönetiminde uhdesinde olduğu için önce babam vefat ettiği için miras tamamen bizlere, annem dâhil hepimize. Biz yüksek mühendis erkek kardeşimle ben, tıp okuyup çok daha maddi imkânla kardeşlerimden kazanç bakımından farklı olduğumuz için ben daha çok kendi kendimi okutmuş gibiyim. Okuyabilmem için belki kardeşlerim bir miktar. O zaman kızlara tıp yoktu, altı sene iftiharlı talebe olduğum için ben tıbbı kazandım ve girdiğimde özel bir yurttan kalmam mecburiyeti oldu, kızlara ait, erkek yurdu gibi yurt yoktu. Yurt doktorluğunu aldım ve iki kız kardeşim de bir miktar bana vaktiyle (para verdiler). Hala onların çocuklarına kaldı miras. Ben çok yüksek bir çalışma yaptım İstanbul'da, çok tanınmış bir hekim oldum, şu caddeye ilk kliniği ben açtım, bu binayı topraktan başladım değerlendirmeye. Onun için kimseden bir kuruşa gerek kalmadı. Hayır zaten, oturdukları ev bahçeler babamın üzerineydi, babamın vefatından sonra mirastan biz el çektik tabiriyle...Biz zaten el çektüğümüz için bize intikal etmedi hiç...Miras sağlam bir hukuk içinde yapılmalı. Ama aile içinde şimdi bu biz mesela böyle yaptık. İkimiz yüksek tahsilli üniversite gördüğümüz için öbürleri öğretmen Anadolu'da yaşamaya devam ediyorlar. Onlara bıraktık. Bence bu böyle olmalı. İhtiyacı olana bırakılmalı, o bir aile içinin

sorunu. Ama hukuk bunu bu kadar ince detaylarına girip hangi çocuğun zengin hangisinin fakir bu biraz zor araştırılır...Hayır, eşit verilsin çocuklar arasında. Fakat hangisi daha fakirse fikri kolay tatbik edilir bir şey değil o aile arasında yapılır. Mesela biz feda ettik. İsteyerek keşke böyle olabilse. Bir de (arada) kıl payı bir fark varsa ona öbürüne feda etmesi kolay değil." (Sevim)

"Evet anneme annesinden bir ev kaldı o evde abim oturuyor biz de hiçbir şey talep etmedik etmeyiz de zaten çünkü o bekar yalnız başına kalıyor. Onun için öyle uygun gördük. Tapuyu devretmedik öyle bir talebi olmadı o istediği kadar otursun problem. Bizim ailede olmadı. Etraftan duydum kardeşlerin bile birbirine düştüğünü duydum. Hatta kız kardeşe bir şey vermeme yönünde hareket edildiğini biliyorum. Zaman zaman duyuyorum, yok bu çevreden değil ama okulda başka çevreden gelen insanlar da var onlar çeşitli şeyler anlatıyorlar daha ziyade kırsalda ya da şehirde varoşta tabir edeceğimiz yerler..." (Merih)

"Yok hayır, birimiz öbüründen daha fazla yardım görmüş ya da belki birtakım şeyler almış belki olmuş olabilir ama o tamamen ihtiyaç doğrultusunda olan bir şey. Üç kardeş arasında benim eşim en varlıklı olan deyim. Onun için daha ilk zamanlarda hayata başlarken kardeşimin abimin daha çok desteğe ihtiyaçları oldu." (Aslı)

Ailelerde bazı çocuklar daha fazla miras almıştır veya aileler hayattayken çocuklarından bazılarına daha fazla destekte bulunmuştur. Farklılığa sebep olan bu kararların arka planında bir çocuğun diğerine göre aile desteğine daha fazla ihtiyaç duyması veya kendi özel durumundan dolayı zamanlama açısından bedelli askerlik, yurtdışında eğitim, vs. gibi acil kaynak gereksinimi duymasıdır. Aynılık ilkesi üzerinden bir eşitlik anlayışı yerine farklılık da yaratabilecek bir adaletli paylaşım ön plandadır. Aşağıdaki alıntıların gösterdiği gibi:

"İstanbul'un ciğerlerini delip gökdelen diyorlar benim orada bir avuç şeyim var o kadar çok ortak şeyimizi aldılar ki ilgilendirmiyor beni. Zengin misiniz diyeceksiniz asla değil, maaşım ile geçinen bir insanım. Çok çirkin geliyor bana bir de annemin babasının dedesinin hiç emek harcamamış bana gelse de başka türlü kullanırım. Babamın da ailesinden topraklar kalmıştı bağlar bahçeler. Babam kardeşleri okumamış olduğu için hepsini bağışladı. Bizde bağışlama geleneği var. Bazen düşünüyorum toprak çok seviyorum tarım yapılan, o olsaydı belki zeytin nar ağacımız vardı." (Sezen)

"Evet. Mesela ben oğlumu Amerika'da okuttum. Kızımı da Fransa'da okutmak istiyordum, ama o reddetti. Ona ayırdığım bir bütçe vardı olduğu gibi ona verdim. Onun kontrolünde ne isterse yapsın. (Saniye)

"Çocuklarıma iki ev miras bırakacağım. Biri kız biri oğlana. Aşağı yukarı biliyorlar...İkisinin değeri aynı değil tabi. Öyle bir şey oldu ki mücevherlerin çoğunu oğlana harcadık. Sanmıyorum ki aralarında bir husumet olsun." (Zülal)

"[Annem babam dedi ki] bu ev senin ona karşılık bu da senin. Ha sana bize söylenen işte ablan diyelim Türkiye'de okudu şey okullarda okudu hani devlet okullarında okudu çok fazla bir masraf yapılmadı ona ama sen işte gittin Amerika'da okudun yaşadın sana orada şu yapıldı bu yapıldı o zaman ne oldu mesela diyelim yazlık değil mi bak senin evin dubleks değil tek katlı bir yer. Ama ablanınki dubleks daha büyük niye çünkü sana oradan kesilen ona eklendi. Bunlar hep söylendi konuşuldu." (Aliye)

Örnekleme grubunda ilginç olarak sadece bir kadın miras konusunda bir anlaşmazlıktan bahsetmiştir. Bunun sebebi de miras üzerinde anlaşmazlıkların önünde geçmek için ailelerin sağlar arası transferi tercih edip henüz hayattayken vereceği desteği paylaşırması olabilir. Sebla aile içindeki miras anlaşmazlığından şu şekilde bahsetmektedir:

"Kardeşlerimle annemin evi ortak mülkümüz. Biraz huysuzluk yaptılar ben ailede kalmasını satılmamasını istedim. Ama onlar ailenin büyükleri gidince hemen satmaya kalktılar. Epey kırgınlık oldu ben onların hissesini vererek o mülkü kendi üzerime geçireceğim. Bu yaz yapılacak. Kardeşlerim beni büyük bir şaşala karşılayan kardeşlerim ailenin evini devam ettirmek istemeyip her şeyi yok etme

yoluna girdiler. Kullanım hakkını alayım dedim kabul etmediler...O daire satmak istemediğim daire. Ama kardeşlerim için kıymeti kalmamış. Hayır onların durumu çok iyi yazlıkları kışlıkları arabaları her şeyleri var. Benim hiçbir şeyim yok ama satmak istemedim." (Sebla)

Cumhuriyet değerlerine ve eşitlik ilkesine bağlılık sıklıkla dile getirilse de bazı durumlarda geleneğin sesine de kulak verildiği ve zaman zaman geleneksel uygulamalara da başvurulduğu gözlenmektedir. Kız çocuklarına ailenin manevi eşyalarının sürdürücülüğü görevi verilirken erkek çocuklara kamusal alanda yer edinme doğrultusunda kazanç getirici iş yerlerinin bırakılması geleneğin de devam ettirildiğine bir örnektir. Şöyle ki:

"Kesinlikle var. Mersin de benim yaşadığım yıllarda çok daha demokrattı. Ama Türkiye'deki pek çok Anadolu kentinde kadın mülkiyet sahibi olmanın kadına yakışmadığı zorluk çıkarıldığı, Mersin'de mesela yaygındır mallar pay edilirken kız erkek arasında şöyle bir ayırım yapılırmış: Dağ tarafında tarıma müsait arsalar erkekler, kumluk yerdekiler de kız çocuklara layık görülürmüş. Kız çocuğu, verimsiz toprak ama verdik bir şeyler ona şeklinde. Kocasını ondan sorumlu, kadın üretmez onu kocası geçindirecek ne diye biz elin oğluna mal mülk yedirelim gibi. Fakat zamanla değişim tam tersi işlemiş, kumluk araziler değerlenmiş, yazlıklar siteler yapılmış oranın kadınları bu yüzden erkeklere oranla daha zengindir. Mesela halamın üstündeki topraklara site yapıldı tatil köyü, sitesi yazlık siteler erkekler tarım arazilerini almış ve bir şey yapamamışlar. Ters tepmiş Akdeniz sahillerinde." (Vuslat)

Örneğin bir kadın ailesinde tarıma elverişsiz sahil kıyısındaki çorak arazinin kızlara, daha tepelerdeki verimli toprağın erkek çocuklara bırakıldığını fakat turizmin gelişmesiyle birlikte ailenin kızlarının topraklarını otel ve pansiyon yapımı için yüksek ücretlere sattığını ve öngörülemeyen bir zenginlik elde ettiğinden bahsetmiştir. Yukarıda aktarıldığı gibi mücevher konusunda da benzer bir gelenek söz konusudur. Ailenin sürekliliğini temsil eden sembolik eşyaların kız çocuklarında tutulduğu fakat tarım arazi veya gelir getirici iş yerlerinin erkek çocuklarına bırakıldığı belirtilmiştir. Ailenin tarihçesini tutma görevini kadınların üstlendiğine dair bir geleneği temsil eden bu uygulama ile kadınlar zenginlik ve varlıktan aynı durumdaki erkeklere göre biraz daha dışarıda tutulmaktadır. Çocuklara bırakılan mirasın niteliğindeki farklılığa şu şekilde değinilmiştir:

"Bir de mücevher diyeceğim. Aileden gelen takılar kız çocuğa. Yeni alınlar erkek çocuğa gider daime. Mesela ailemin büyüklerinden bana kalanları ben kızıma veririm. Ama bana eşimin aldıklarını ya da düğünümünden dolayı takılanları oğlanın eşine veririm diye düşünürüm...Gelenekte böyledir. Ama ben tek kız çocuğu olduğum için ben de böyle olmadı. Annem de 3 kız olduğu için onlarda da böyle olmadı...Aileden gelenler, sonradan edinilenler hepsi 3'e bölündü." (Saniye)

"Birkaç parça mücevher babaannem ölmeden bana anneme kız kardeşime vermişti." (Nuran)

"Takıydı tabloydu değerli işte eşyaydı bunlar daha çok kız çocuğa kalıyor. O şeyden dolayı değil yani onun değerinden değil çünkü onun onu satacağını zaten düşünmüyor yani o tabloyu satacak da o para getirecek ve onun parasına para katacak değil. Ama o ailede kalsın o mantıkla tabi erkeğe de yine takı mesela evlenirken geline de takılıyor. Çocuğu oluyor anneanne babaanne neyse ona bir şey takıyor yani eskilerden veriyor. Hiç vermiyor değil ama hani o dengede kız çocuk hep daha ağırlıklı oluyor, daha fazla şey alıyor. Ama onun satacağı düşüncesiyle değil dediğim gibi yani sadece manevi duygularla ailede kalsın diye...Bazı takı gibi şeyleri bana verdiler. Babamda öyle takı falan çok fazla yoktu halama geçmişti ama halam da baktı ki oğulları var kızını olmuyor ki onların kız torunu da aslında var ama yine de bana küçüklüğümde itibaren halam, her yaş günümde babaannemden kalan bir şeyi verdi. Mesela antika çay takımı olabilir bir tablo olabilir. Mesela bir çay takımı seramik şey porselen vardır ailede kız çocuğu 13 yaşına geldiği zaman ona verilir halamın oğulları olduğu için ben 13 yaşına geldiğim zaman bana verdi onu...Kadının ailenin aslında soyu devamı olduğu düşünülüyor. İşte o yüzden kadında kalsın kız çocukta kalsın aileden gelen işte o takılar falan. O kıymetini bilir çünkü o bilir onun nasıl geldiğini nasıl alındığını." (Aliye)

V. TARTIŞMA VE SONUÇ

A) Türkiye'de Kadınların Mal Edinimi: *De Jure* Durum

Kadınların mülkiyet hakkı ve dolayısıyla da toplumsal ve ekonomik statülerine dair analiz iki düzlemde gerçekleştirilebilir: yasal (*de jure*) ve pratik (*de facto*) düzlemler. *De jure* düzlemde kasıt kadınların ekonomik ve toplumsal statüleri çerçevesinde mal edinimlerini

etkileyen Türk hukuk sistemi yani yazılı yasal düzlemdir. Türk hukuk sisteminin nasıl uygulandığı yani toplum tarafından nasıl işlerlik kazandırıldığı veya engellendiği *de facto* yani pratik düzlemi oluşturmaktadır.

De jure yani yasal düzleme bakacak olursak; Türkiye'de miras Medeni Kanun ile düzenlenmektedir. 2002 yılında yürürlüğe giren kanun miras konusunda toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini benimsemektedir. Türkiye'de miras rejiminin temelini 'kanda en yakın malda en yakın' anlayışı oluşturmaktadır. Kan bağında en yakınlar miras paylarında da en fazlayı alanlardır. Yasal mirasçılar ölen kişi ile kan bağı bulunan ve saklı pay (mahfuz hisse) sahibi kişilerdir. Birinci dereceden kan bağı olan akrabalar ile çocuklar miras sıralamasında önceliğe sahiptir. Vasiyet özgürlüğü sınırlandırılmıştır. Her ne kadar kişi kendi mirasını ölmeden önce vasiyet ile düzenleyebilse de kan bağı olan yasal mirasçılarının paylarının yarısını başkasına miras bırakamaz. Diğer bir ifadeyle, yasal mirasçılar yasalardan korunan belirli bir minimum miras payı ve miras bırakan kişi tarafından bile bertaraf edilemez miras hakları bulunmaktadır. Zorunlu pay uygulaması ile kişiler miraslarının ancak yarısını yasal mirasçıları dışında başka bir kişiye vasiyet edebilirler. Sağ kalan eşin mirastan alacağı pay da yine 2002 yılındaki Medeni Kanun ile düzenlenmiştir. Evlilikte edinilmiş mallara katılım rejimi sayesinde sağ kalan eş ilk önce kendi payını yani edinilmiş malların yarısını alır. Daha sonra geriye kalan malların yarısı çocuklar ve sağ kalan eş arasında taksim edilir. Medeni Kanun'a göre çocuklar mirasa konu olan terekenin 3/4'ünü, sağ kalan eş ise terekenin 1/4'nü miras payı olarak alır. Eğer çocuk yok ise, sağ kalan eş mirasa konu olan terekeyi ölenin anne ve babası ile paylaşır. Buna göre sağ kalan eş, çocuk olmaması durumunda, terekenin 1/2'sini, ölen kişinin anne ve babası ise terekenin diğer 1/2'sini alır. Eğer ölenin çocuğu ve sağ anne babası yok ise sağ kalan eş mirasa konu olan terekenin 3/4'ünü alır; diğer 1/4 miras payı ölen kişinin sağ olan büyükanne ve büyükbabasına verilir.

İslam Hukuku da kadınların borç alma, borç verme, ticaret yapma, mülk edinme gibi ekonomik hakların yanı sıra miras edinme, vasiyet yazma ve miras bırakma gibi haklarını tanımaktadır. Fakat miras düzenlemesi mirası bırakan kişinin ve mirası alan kişinin cinsiyetine göre değişmekte, pay hesaplamaları kişilerin kadın mı erkek mi olduğuna göre farklılık arz etmektedir. İslami miras esaslarına göre bir kadın benzer miras sıralamasındaki erkeğe düşen miras payının ancak yarısını alabilir. Örneğin, bir babanın bir erkek çocuğu ve bir kız çocuğu var ise, erkek çocuğa 2 miras payı, kız çocuğa bir miras payı ayrılmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki miras payı farkının temel sebebi kadın ve erkeğe biçilen fitrat ve toplumsal rol ile alakalıdır. İslamiyet'e göre erkekler ailelerindeki kadınlara bakmakla sorumlu ve yükümlüdürler. Kadın ver erkek cinsi, fitrat yani doğaları gereği, birbirlerini tamamlayıcı özelliklere sahiptir. Erkekler genellikle güçlü, kamusal alana daha kolay erişebilen ve uyum sağlayabilen, geçimlerini kazanabilen bir yapıda düşünülmektedir. Bu yüzden çocuklar, eşler, ve evlenmemiş, boşanmış veya dul kalmış kız kardeş, anne, teyze, hala, kuzen gibi kadın akrabalara bakma sorumluluğu erkektedir. Buna karşılık kadınlar duygusal ve mağdur edilebilir olduklarından erkek akrabaları ve kocalarının korumasına ihtiyacı duyar. Kadın ve erkek bir elmanın yarısı misali birbirini tamamlayan farklı doğalara sahiptir. İşte bu yüzden İslami miras düzenlemesi eşitlik ilkesinden ziyade farklılık ilkesi üzerine oturtulmuştur. Kadınlar erkekler tarafından korunması gereken zayıf varlıklar olarak görüldüğünden ihtiyaca göre miras paylaşımı öngörülmektedir. Erkeklerin ekonomik rolleri daha başat olduğundan ve ailelerini geçindirmek ve korumakla yükümlü olduklarından onlara daha fazla miras payı verilmektedir. Aynı miras derecesindeki bir kadına kıyasla iki katı fazla miras payı alan erkek, aldığı bu miras payı ile ailenin kadınlarını geçindirmek zorundadır.

İslam Hukuku da aynı Medeni Kanun gibi kan bağı esasına dayanmaktadır. İslam Hukuku ölen kişinin çocukları ve anne ve babasını birinci dereceden mirasçı kabul eder. İslam

da yine Medeni Kanun'da olduğu gibi zorunlu pay yani mahfuz hisse denilen saklı pay mecburiyeti de vardır. İslam'a göre mirasa konu olan terekenin ancak belirli bir kısmı vasiyet serbestisine dahildir. Buna göre, terekenin ancak 1/3'ü serbest bir şekilde vasiyet edilebilir; geri kalan 2/3 pay saklı paydır ve kan bağı ile derecelendirilen bir sistemle pay edilmesi zorunludur. Mirasçılarının payları kanda yakın olan malda yakındır anlayışı ile belirlenir.

Kuran'daki Nisa Suresine göre, eğer ölen bir kişinin hem oğlu hem kızı var ise, oğul kızın hissesinin iki katını alır. Eğer ölen kişinin birden fazla çocuğu var ise ve bu çocukların hepsi kız çocuğu ise, kız çocuklar terekenin 2/3'ü onlara paylaşılır. Eğer ölen kişinin tek bir çocuğu var ise ve bu çocuk bir kız çocuğu ise, kız çocuk terekenin 1/2'sini alır. Eğer ölen kişi geride hem çocuklar hem de sağ anne ve baba bırakıyorsa, anne ve babaya her biri 1/6 olmak üzere toplamda 2/6 hisse yani terekenin yarısı miras bırakılır. Eğer ölen kişinin hiç çocuğu yoksa ve sadece annesi sağ ise, o zaman anne terekenin 1/3'ünü alır. Eğer ölen kişinin sağ annesi ve sağ kardeşleri var ise, annesi terekenin 1/6'sını miras olarak alır. Eğer ölenin sağ babası ve sağ erkek kardeşleri var ise, erkek kardeşlerin hiçbiri ölen erkek kardeşlerinden miras alamaz.

Sağ kalan eşin miras payı yine Kuran'daki Nisa suresi ile belirlenmiştir. Buna göre, eğer ölen kişi kadın ise ve çocukları yok ise, sağ kalan koca karısının mirasının 1/2'sini alır. Eğer ölen kişi kadınsa ve çocuğu var ise, sağ kalan koca karısının mirasının 1/4'ünü alır. Eğer ölen kişi erkek ise, farklı bir pay dağıtım sistemi söz konusu olur. Eğer ölen kişi erkeğe ve hiç çocuğu yok ise, sağ kalan eş, kocasının mirasının 1/4'ünü alır. Eğer ölen kocanın çocukları var ise sağ kalan eş kocasının mirasının 1/8'sini alır.

B) Türkiye'de Kadınların Mal Ediniminde Toplumsal Uygulamalar: *De Facto* Durum

Yukarıda genel hatları verilen Türkiye'deki evlilik ve miras yoluyla mal edinimini düzenleyen *de jure* (yasal) çerçeve ile *de facto* (pratikteki) durum farklılık arz etmektedir. Evlilikteki sınırlı mal ortaklığı rejimi ve mirasta cinsler arası eşitlik düşünüldüğünde, Türkiye'de daha fazla kadının mal sahibi olabileceği düşünülebilir. Fakat rakamlar *de jure* durumdaki kadını koruyan yasal çerçeveyi yansıtmıyor. Kadınların mülkiyetine dair son derece kısıtlı güvenilir istatistiki bilgi bulunmaktadır. Kadınların mülkiyeti hususunda Türkiye'nin dünya ortalamasıyla kıyaslandığında, ortalarda bir yerde olduğu tahmin edilmektedir. Rakamlar, Türkiye'nin gelişmiş Batı ülkelerinden düşük bir seviyede olduğu, buna mukabil Orta Doğu'da görülen kadınların mülkiyetine dair düşük oranların üzerinde durduğu, ve daha çok da Latin Amerika ülkelerine benzer bir seviye sergilediği tahmin edilmektedir.⁴ Mülkiyet olarak kastedilen ev, daire, toprak (arsa, arazi, tarım arazisi) gibi gayrimenkullerdir. 2006'da yapılan ve 12,230 aileden 18 yaş üstü 24, 647 bireyin katıldığı Aile Yapısı Araştırmasına göre, kadınların %80,2'si erkeklerin %39,6'sı kendi adlarına kayıtlı taşınmaz gayrimenkul ya da motorlu araçları sahibi olmadığını belirtmiştir (T. C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 2006). Geriye kalan mülk sahibi kadınların %5,2'i boş toprak (tarla, arazi ya da bağ bahçe) sahibi olduğunu belirtmişlerdir. Aynı araştırma, işyerlerinin %0,7'sinin ve evlerin (ev ya da apartman dairesi) %11,5'inin kadınlara ait olduğunu göstermiştir (T. C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, 2006). Daha yakın zamanda, 2008'de gerçekleştirilen ve ülke çapında 15-59 yaş arası 12,791 kadını kapsayan bir araştırma, daha ayrıntılı rakamlar sunmaktadır. Bu araştırmaya göre, kadınların %9'u ya müşterek olarak ya da sadece kendi adlarına kayıtlı boş bir toprağa sahipken, kadınların %17'si en azından bir

---

⁴ Latin Amerika ülkelerinde toprak sahiplerinin %32'si kadındır (Deere vd., 2010). Bu, kadınların toprağın sırasıyla %5 ve %10'una sahip olduğu Kenya ve Gana gibi Afrika ülkelerinden çok daha ileri bir seviyeye işaret eder (Deere ve Doss, 2006a). Ürdün hariç, Orta Doğu'daki kadınların mülkiyet oranları son derece düşüktür. Ürdün'de kadınlar toprağın %28.6'sına sahiptir fakat Birleşik Arap Emirlikleri'nde bu oran %4.9'a Umman'da ise %1'in altına düşmektedir (Cotula, 2006).

evin ya tamamına ya da hisseli olarak (ortak mülkiyetle) bir kısmına sahiptirler. Araştırma ayrıca kadınların %4,1'inin tek sahip olarak kendi adlarına kayıtlı toprak sahibi olduğunu, %5,1'inin ortak mülkiyetle toprak sahibi olduğunu ve %90,8'inin ise hiç toprak sahibi olmadığını göstermiştir. Ev sahipliğine gelince; kadınların %9,2'sinin kendi adlarına ev sahibi olduğu, %7,9'unun ortaklaşa ev sahibi olduğu, %82,9'unun ise hiç ev sahibi olmadığı görülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre, genelde kadınların yaklaşık %20'si bir çeşit mal sahibidir (T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2009).

Mal sahibi olma ve miras edinme hakkının hiçbir cinsiyet ayrımı içermediği bir ülkede, toplumsal düzlemdeki miras uygulamaları bize bambaşka bir tablo çizmektedir. Türkiye'nin Güneydoğu illerinden Gaziantep'teki eşraf ailelerindeki miras uygulamalarına dair yapılan bir araştırmada, toprağın sahibinin erkek olması gerektiğinin düşünüldüğü, kız çocuklarına sadece kent merkezindeki malların devredildiği, tarımsal toprağın ise sadece erkek çocuklara miras bırakıldığı bulgulanmıştır (Karadağ, 2006:79). Yapılan araştırmada, kadınlar mal sahibi olsa da bu malın kontrolünün genellikle erkeklerde (ya koca ya da para işlerine bakan erkek kardeş) olduğu görülmüştür. Toprak ve diğer malların miras bırakılması sırasında, erkek çocuklara kızlar karşısında öncelik tanındığı tespit edilmiştir. Servetin dağılmasını ve toprağın bölünmesini engellemek için Gaziantep'teki eşraf aileler mirasta oğullarına daha fazla pay vermektedir. Bu ailelerdeki kadınlar ve kız çocukları daha ziyade ev içi işlerden sorumlu tutulmakta ve ev içindeki konumları ölçüsünde güç sahibi olabilmektedirler. Erkekler ise, para işlerinden sorumlu tutulmakta ve dolayısıyla da ailenin ekonomik kaynaklarını kontrol etmektedirler (Karadağ, 2006: 77-78).

Karadeniz bölgesinde yapılan başka bir araştırmada ise toprağın, genellikle ailenin bakım yükünü üstlenen erkek çocuklara miras bırakıldığını, kızların ise topraksız bırakıldığını göstermektedir (Uzun ve Çolak, 2010: 3). Kadınlar ve kız çocukları yasa gereği eşit miras

hakkına sahip olsa da; yerel gelenekler, adetler ve yaygın ayrımcılık pratikleri onları bu haklarını kullanmaktan mahrum bırakmaktadır. Yaşlılar ya toprağın bölünerek parçalanmasını engellemek ya da toprağın kontrolünün damada geçmesini engellemek için genellikle kızlarını mirastan mahrum bırakmaktadır. Saklı pay (mahfuz hisse) sistemi, toprak sahibi kişi ölmeden önce devir işlemi yaparak bertaraf edilmekte ve daha ölmeden malları devretme ve satış gösterme yoluyla miras yoluyla paylaşımın önüne geçilmektedir. Böylelikle, işlemler daha sağken yapıldığı ve mal varlığı evlatlar arasında satış gösterilerek paylaştırıldığı için, kız çocuğuna genelde hiç toprak devredilmemektedir. Kadınların mirastan pay alabildikleri durumlarda ise, genellikle daha az değerli parseller kendilerine verilmektedir. Miras kapsamında kadınlara toprak yerine daha ziyade altın ya da mücevherat verilmektedir. Erkek çocukların ailelerini destekleme yükümlülüklerinden ötürü toprağa daha fazla ihtiyaç duydukları varsayılmaktadır (Uzun ve Çolak, 2010:4). Kültürel olarak erkekler evin geçiminden sorumludur, dolayısıyla bir kadın boşandıktan sonra bir erkek akrabası (babası, erkek kardeşi, amcası, vs.) tarafından kendisine bakılacağı beklentisi içerisinde. Erkek çocuklar, ayrıca yaşlanan ebeveynlerin de garantisi olarak görülmektedir. Genellikle kadınları mirassız ve mülksüz bırakan miras alma ve miras bırakma süreçlerini, işte bu kültürel inançlar silsilesi şekillendirmektedir.

C) Veraset, Mülkiyet Kadınlar: Miras Paylaşımının Toplumsal Cinsiyet Boyutu

Bu araştırma projesi, İstanbul'da yaşamakta olan iki farklı kadın grubunun miras deneyimini anlamayı hedeflemektedir. Miras düzenlemesine dair hukuki üst yapıdaki eşitlik prensibine rağmen Türkiye'de hala erkekler kadınlara göre daha fazla mülk sahibidir. Toplumsal cinsiyet bazındaki bu farklılığın sebebine dair çeşitli sorular yöneltilebilir: Miras

nasıl deneyimlenmektedir? Kim miras almaktadır? Kim miras bırakmaktadır? Miras paylaşımında toplumsal cinsiyet bir etken midir? Miras paylaşımı ve dağıtımı nasıl gerçekleştirilmektedir? Kadınların miras edinmelerinde rol oynayan toplumsal faktörler nelerdir? Bu sorulara bir nebze olsun ışık tutabilmek amacıyla 40 kadın ile görüşme yapılmıştır. Florya ve Nişantaşı semtlerinin profilini yansıtan iki farklı kadın gurubuyla yapılan görüşmelerde inanç sistemlerinin miras deneyiminde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Florya grubunda kendini İslami kimlikle tanımlayan kadınlar erkeklere kadınlara göre daha fazla miras payı öngören İslam Hukuku'nu temel almaktadır. İstanbul'un Florya semtinde kendilerini dindar olarak nitelendiren kadınlar üzerine yapılan saha çalışmasında kadınların miras süreçlerine nasıl dahil olduğu ve hangi gerekçe ve mekanizmalarla miras süreçlerinden dışlandığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Yasal olarak, mirasta cinsiyet eşitliğini öngören Medeni Kanun yürürlükte. Buna rağmen toplumda Medeni Kanun'un dışında ve bazı durumlarda onu aşan uygulamalar gelişebilmektedir. Bu grup üzerine yaptığımız araştırmamızda aile malvarlığının ve servetinin dağıtımı söz konusu olduğunda birkaç farklı uygulama olduğunu gördük. Örnekleme grubundaki kadınların pek çoğu için İslam dini, aile, evlilik ve miras işlerini düzenlemede önemli bir başvuru kaynağıdır. İslam'a atfedilen önem ve değer; bununla ilintili olarak kadınlar için hakim görüş olan İslami dünya görüşü, zaman zaman aile içi mal varlığı paylaşımı ve tahsisini ilgilendiren kararları da etkilemektedir. Ailede cinsiyetler arası eşitsiz mal paylaşımı bazı zamanlarda İslami bir perspektifle haklı çıkarılırken bazı zamanlarda da İslam Hukuku'nun miras düzenlemesinde tayin edilen eşitsizlikler, sağılar arası transferle aşılmaya ve çocuklar ya da diğer aile bireyleri arasında eşitlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Buradan hareketle araştırmada ortaya konan miras bölüşüm ve paylaşım pratikleri, Türkiye'deki pek çokları için İslam'ın hukuksal işlerliğinin devam ettiğini, laik yasal hukukla mücadelesinin sürdüğünü göstermektedir. Saha çalışması bulguları,

vatandaşların kendi ihtiyacı, amacı ve değerlerine en uygun olan kural kaynağını duruma ve zamana göre işlevsel olarak seçtiği melez bir miras ve mülk paylaşım sistemine işaret etmektedir.

Nişantaşı grubu ise eşitlik prensibini daha çok benimsemektedir. Nişantaşı saha çalışmasında bir sonraki nesle bırakılacak mirasın paylaşılmasında eşitliğin bir değer olarak benimsendiği tespit edilmiştir. Hatta bazı ailelerde dağıtım ve dağılım eşit sonuç ortaya çıkartmasa da miras sürecine bırakılmadan ebeveynler hayatta iken sağlar arası mülk devirleri, hediyeler ve çocukların eğitim hayatı ve diğer özel koşulların gerektirebileceği kısa vadede farklılık yaratabilecek acil kaynak aktarımı gibi durumlar nedeniyle farklı miras paylaşırışı yapılabilmekle birlikte eşitlik uzun vadede sağlanmaya çalışılmaktadır. Sağlar arası servet ve varlık devri ile aile kaynağının bir kısmı kullanılmaktadır. Eğer geriye kalan bir varlık ise, Medeni Kanun gözetilerek eşit bir şekilde miras bırakılmaktadır.

İki grup arasındaki bu temel farklılığın yanı sıra iki grubu birbirine yaklaştıran temel özellik ise sağlar arası mülk transferleri ve ölümden önce hediye veya mal devirleri yoluyla servetin paylaşılmasının yaygınlığıdır. Aslen, birçok ailede süregelen sağlar arası transferler ve hediye, satış, vs. şeklinde mal devirleri, malvarlığını eşitsiz olarak bölüştürülmesine ve paylaşılmasına imkan vermektedir. Daha açık olmak gerekirse, sağlar arası transferler ve mülk devirleri, ailelerin sahip olduğu servet ve malvarlığını kendi inanç, ihtiyaç, beklenti ve değer sistemleri doğrultusunda tahsis etmekte kullanılmaktadır. Miras, hala birçok kadına mülk sahibi olma imkanı veren bir mekanizma olmaya devam ederken (Benschop, 2002), bu araştırmanın gösterdiği gibi, sağlar arası transferler de kadınların mülkiyet sistemlerinden dışlanma ve içerlenme süreçlerinde etkili araçlardan birisidir.

D) Sonuç

Dinin toplum içindeki yerine dair yöneltilen çeşitli sorular İslami dünya görüşünün modernite ile uyumlu olup olmadığına dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Her ne kadar toplumsal hayattaki dönüşüm küreselleşme ile birlikte hızlı bir devinim halini alsada İslam hala bazılarının değer, tutum ve davranışlarına yön vermeye devam etmektedir (Eisenstadt, 2002; Hashemi, 2009). Modernizasyon teorisine göre modernleşme ne kadar yaygınlaşırsa ve derinleşirse geleneğe bağlılık o kadar azalacaktır ve kişiler aile, din veya grup aidiyeti gibi birincil ilişkilerden kurumsal yaşam tarzının egemen olduğu ikincil ilişkilere geçiş yapacaklardır (Eickelman, 2000; Manzoor, 2000). Özellikle post-yapısalcı ve post-modernist okulların yaklaşımına göre ise gelenek gücünü yitirmeyerek modernite baskısı altında yeni formlara, yeni kimlik, aidiyet ve melez desenlere bürünecektir (Euben, 1997; Spohn, 2003). Türkiye örneğinde de benzer teorik tartışmaların izdüşümlerini gözlemlenmektedir (Alam, 2009). 1923'te Cumhuriyet'in ilanından beri Türkiye'nin modernleşme serüveni tepeden laikleşme ve İslam'ın hala toplumsal ve kültürel hayatta yerini koruması gelgitleri ile şekillenmiştir (Gülalp, 2003).

Modern Türkiye'nin kurucu seçkinleri ülkeyi batılı, laik ve modern devletler seviyesine çıkartabilmek için İslam'ı ve İslami dünya görüşünü bertaraf etmeye çalıştılar (Parla ve Davison, 2004). Bu yüzden Türkiye'de laikleşme süreci din ve devletin birbirinden ayrılması anlamında değil daha çok devletin din üzerinde kontrol ve hegemonyasını kurma seyrini izledi (Küçükcan, 2003). Bu süreç, belki de tezat kabul edilebilecek bir şekilde İslami demografikleşmeyle ele ele gitti. Gayri-Müslim azınlığın ülke dışına göç etmesi ve ülke dışından Müslüman gömenlerin ülkeye kabul edilmesi gibi nüfus hareketleri akabinde günümüz Türkiye'si %99 Müslüman nüfusa sahip bir yapıya ulaştı ve İslam gerek kamusal gerekse bireysel alanda yerini korudu (İçduygu, Toktaş ve Soner, 2008). İslami kimliğin bu

varlığı özellikle muhafazakar eğilimli Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidara gelmesi ile perçinlendi. Her ne kadar devletin laik bir dünya görüşü dayatma çabaları kurumsal seviyede başarılı olsa da aynı başarıyı kişisel yaşamda bireysel seviyede gösterdiği söylenemez. Modernleşme ile laikleşmenin üst üste birleşik bir şekilde gelişeceğini varsayan kurucu seçkinler bu beklentilerinde yanıldılar; İslam günümüz Türkiye'si toplumunun sosyal, kültürel ve siyasi süreçlerinde kendini hala kuvvetlice hissettirmektedir (Göle, 1997a).

Türk Devleti modernleşme ve batılılaşma ile birlikte halkın gelenek ve dini kurallar yerine sadece resmi hukuka itaat etmelerini beklemiştir. Halbuki halkın büyük bir çoğunluğu modernleşme projesinin beraberinde getirdiği hukuki asimilasyona direnerek dini geleneklerini sürdürmeye devam etmiştir (Yılmaz, 2005). Türk devletinin laiklikteki ısrarı ve kamusal alandan dini çıkartarak özel hayatla sınırlandırma çabasına rağmen, İslam'ın toplumsal yaşamda etkisi devam etmekte ve sosyal ilişkilerin çeşitli katmanlarında kendini hissettirmektedir (Yılmaz, 2003: 27). Türk vatandaşlarının pek çoğunun kimlik oluşumunda, İslam çok temel bir rol oynaya gelmiştir. Dahası, özellikle 1980'lerden beri Türkiye, İslam'ın yeniden dirilişine şahit olmaktadır ve giderek artan sayıda İslami grup ve cemaat siyasi, ekonomik ve kültürel aktör olarak ortaya çıkmıştır (Keyman, 2007: 224).

Türk modernleşmesinin önemli ayaklarından birisi kadınların kamusal hayata katılımını öngören reformlardır (Arat, 1997). Laikleşme ve kadınların özgürleşmesinin birbirini destekleyen süreçler olduğu, bundan dolayı kadınların eğitim, çalışma ve siyasi alanlarda katılımının artırılması gerektiğine inanılıyordu (Kandiyoti, 1987). Cumhuriyet'in kurucu kadrolarına göre İslam kadınların özgürleşmesinin önünde bir engeldi (Kandiyoti, 1989). Aynı düşünceden hareketle laikleşme, kadınların özgürleşmesinin doğal müttefiki kabul ediliyordu (Göle, 2008). Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne on yıllar geçmesine rağmen toplumda dinin yeri ve İslam tartışması hala gündemdedir. Kadınların bu tartışmadaki

merkezi rolü, başörtüsü, İslami kadınların siyasallaşması ve batı tipi kadın özgürleşmesi modelinin eleştirisi tartışmalarıyla örneklenebileceği gibi hala devam etmektedir (Arat, 2005; Çakır, 2000; Göle, 1997b; Göle, 2004). Bu çerçevede cinsler arası ilişkilerin toplumsal ve bireysel düzlemde modernitenin kurulumu ve yapı bozumunu belirleyen bir güç olduğu iddia edilebilir.

Mülkiyet ilişkileri de bireyselleşme, laikleşme, kadınların güçlenmesi, gelenekler ve İslami dünya görüşü gibi iç içe geçmiş dinamiklerin etki alanındadır. Cumhuriyet kurulduktan kısa bir süre sonra kadınlara çalışma, mülk edinme, mülk satabilme, sözleşme yapabilme, iş kurabilme, miras bırakma, miras edinme ve ekonomik tasarrufta bulunma gibi çeşitli ekonomik haklar tanınmıştır. Medeni ilişkilerin İslami Hukuk ile düzenlendiği Osmanlı Devleti döneminde de kadınların çeşitli hakları vardı fakat Cumhuriyet ile birlikte bu haklar laik ve eşitlikçi bir çerçeveye oturtulmuştur (Toktaş ve Cindoğlu, 2006). Cumhuriyet döneminde çağdaş kadın profili yaratılarak modernite projesinin sembolü haline getirilmiştir. Merkezdeki kurucu seçkinler modernleşme ve Batılılaşmayı İslam'ın karşı tezi olarak kurgulamıştır. Buna karşın, çevredeki geleneksel toplum kütlelerinde İslami dünya görüşü özellikle başörtüsü, aile hayatının düzenlenmesi ve kadının geleneksel annelik ve eşlik rolü konularında hakimiyetini devam ettirmiştir (Çavdar, 2010: 350).

Üst yapı ve alt yapı arasındaki çelişki hukuki düzlemle uygulama arasında belirginlik kazanmaktadır. Vatandaşlar karşılaştıkları sorunları çözmek için dini kurallara, örf ve adetlere başvurmakta ve bu durum hukuksal çoğulculuğa sebep olmaktadır. Bununla birlikte, farklı hukuk sistemlerinin bir arada var olmaları bunların her birinin eşit güçte oldukları anlamına gelmez (Meinzen-Dick ve Pradhan, 2002). Yasal çoğulculuk durumları farklı yasalar arasında çatışmayı da içinde barındırır. Paralel ve melez hukuk çoğulluğu ortamında, vatandaşlar her bir kural kaynağının kendi ihtiyaçları ve geleneklerine en çok uyan kısımlarını alarak karma

bir yasal sistem oluştururlar. Uygulamada, vatandaşlar çıkarlarına en iyi hizmet eden ya da inançlarına en uyumlu kural sistemine göre hareket ederler (Benda-Beckmann, 1984). Benzer bir şekilde kadın ve mülkiyet ilişkisine dair meseleler de bazen birbiriyle çelişen çok sayıda hukuki düzenleme ve referans sistemine göre şekillenir (Goodnow ve Lawrence, 2010: 80; Scholz ve Gomez, 2004). Ulusal, uluslararası, dini ve örfi hukuk iç içe geçerek birden fazla yasal sistemin aynı bölgede bir arada işlediği bir yasal çoğulculuk sistemi yaratır (Benschop, 2004). Resmi ve yazılı hukuk çoğu zaman mutlak değildir ve ortaya çıkan tüm sosyal ve medeni meselelere çözüm bulamayabilir. Üstelik yasalar ile yasaların uygulanması arasında bu durumu daha da karmaşık hale getiren bir uçurum vardır (Deer ve Doss, 2006a: 12).

Yasalar ile uygulamalar arasında toplumsal cinsiyet bazındaki uçurumu Türkiye’de de gözlemek mümkündür. Türkiye’deki eşitlikçi yasal çerçeveye rağmen, miras uygulamaları erkek çocukları kayırmakta ve bu da hukuk ile uygulama arasında bir kopukluk olduğuna işaret etmektedir. Mirasın Türkiye’de uygulanma şekli, kadınların halen özellikle miras söz konusu olduğunda ayrımcılığa maruz kaldığını; malın dağıtımında –ister evlilik ister miras aracılığıyla olsun- İslami Hukuk ve toplumsal örflerin de rol oynadığını göstermektedir.

Bu araştırma, belki de her şeyden çok Türkiye’de hukuki çoğulluğun hala varlığını devam ettirdiğini göstermektedir. Hukuki referans çoğulluğunu eleme ve üniter ve laik bir temel hukuk sistemi kurma çabalarına rağmen (Yarar, 2007), bu araştırma vatandaşların medeni işlerinde onlara rehberlik eden birden fazla kaynağın ve kaynakçanın aynı anda varlığını sürdürdüğünü örneklerle ortaya koymaktadır. Türk toplumunun bazı toplum kesimleri laik Medeni Kanun’u mirasla ilgili işlerde tek kaynak olarak görüyor. Fakat bu araştırmadaki örneklem grubunun sergilediği gibi İslam Hukuku’nun esas alınması gerektiği konusunda ısrar edenler de var. Ailelerinin malvarlığını bölüştürürken İslam Hukuku’nun koyduğu prensipleri esas aldığını belirten kadınların birçoğu kendi kişisel malvarlıklarını

bölüştürürken bu geleneği sürdürmeyi planladığını belirtmiştir. Sağlar arası transfer ve mülk devri aracılığı ile Medeni Kanun'un eşitlik ilkesini aşmayı ve kendi kararları doğrultusunda miraslarını paylaştırmayı düşünmektedirler. Böylece resmi makamlardan neredeyse hiçbir müdahale olmadan miraslarını dağıtabilecekler. Bu çalışma Türkiye'de sadece cinsiyet ayrımcılığının son derece yüksek olduğu miras pratiklerini ve mülk paylaşımlarını göstermekle kalmıyor, aynı zamanda gayri resmi ama aynı zamanda hala çok güçlü olan İslami kuralların ve geleneksel normların devam eden varlığı ve birbirleriyle rekabeti karşısında, melez hukuki sistem oluşturma mücadelesinin toplum içerisinde sürüp gittiğine işaret etmektedir.

Türk modernleşme projesinin tek tip bir yasal gerçeklik ve hukuk kaynağı oluşturma çabalarına rağmen, Türkiye'de anayasal ve yasal hukuk, İslam Hukuku ve örfi hukuk gibi farklı hukuk kaynaklarının birbiriyle yarıştığı melez bir yapı ortaya çıkmıştır. Türk devleti modernleşme ve batılılaşma reformlarını gerçekleştirirken halkın örf ve dinin yerine resmi hukuku koyacağını varsaymıştır. Fakat pratikte, hukuki kaynak çoğulluğu bir gerçektir ve gayri resmî Müslüman yasalarının ve geleneğin Türk yasal modernitesine meydan okuması bu gerçeğin en çarpıcı örneklerinden biridir (Yılmaz, 2003: 27). Türk toplumu medeni ilişkilerini düzenlemede ve yürütmede çeşitli hukuk kaynaklardan istifade etmektedir. Pratik düzlemde hukuk çoğulluğu kendisini evlilik ve miras aracılığıyla mülkiyet edinmede göstermektedir. İsviçre yasalarından uyarlanan laik Medeni Kanun ve yeni resmi kanunlar ile daha önceden özellikle de ailevi meselelerde insanların hayatlarını düzenleyen geleneksel İslam Hukuku arasında bir çatışma ortaya çıkmıştır (Starr, 1989). Hukuk alanında bir yasal sistemi bir başkasıyla, yani bu örnekte İslam Hukuku'nu Medeni Hukuk ile değiştirme çabalarına rağmen, kanıtlar üçüncü bir seçenek daha olduğunu işaret etmektedir. Türk vatandaşlarının birçoğu hem gayri resmi İslam Hukuku hem de resmi Türk Hukukunu bir potada eriten yeni

ve melez bir kurallar bütünü geliştirmiştir. Gelenekler de bu tabloda yerini sağlam bir şekilde korumaktadır. Çeşitli örneklerle açıklanacak olursa Türk devleti sadece resmi devlet görevlileri tarafından ve ilgili resmi dairede gerçekleştirilen evlilikleri yasal evlilik olarak tanımaktadır. Fakat en sık rastlanan evlilik şekli, resmi nikaha ilave olarak dini nikahın da gerçekleştirildiği evliliklerdir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2009: 8). Çok eşlilik yasadışıdır ama birçok kişi bunu uygulamaya devam etmektedir. Evlenirken hem resmi hem de dini nikah kıydıran pek çok kişi boşanırken de hem resmi hem dini boşanma usullerini uygulamaktadır (Yılmaz, 2003).

Türkiye’de evlilikteki ve miras paylaşımındaki yasal mal rejimlerinde kesinlikle toplumsal cinsiyet ayrımı yapılmamasına karşın, istatistikler bu yasal eşitliğin gerçekte var olmadığını göstermektedir. Daha önce belirtildiği gibi, Türkiye’de kadınlar nüfusun yaklaşık %50’sini oluşturmasına karşın malların sadece yaklaşık %20’sine sahipler. 2002 yılına kadar kadınların aleyhinde işleyen evlilikte mal ayırımı rejimi nedeniyle, mülkiyet dağılımında erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla mülke sahip olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, yeni Medeni Kanun’un toplum üzerinde ne gibi sonuçlara yol açacağı, kadın mülkiyet oranlarını etkileyip etkilemeyeceği, yeni Medeni Kanun sayesinde daha fazla kadının mülk sahibi olup olamayacağı henüz belirsizdir ve üzerinde çalışılmaya değer bir sosyal bilim sorusudur. Yeni Medeni Kanun’un toplumsal seviyede yaratacağı değişiklikleri ve toplumsal cinsiyet bazında mülkiyet dağılımını sarsıp sarmayacağını kestirmek için henüz erkendir. Yine de, eski Medeni Kanun’un miras ve evliliği düzenleyen eşitlikçi hükümleri nedeniyle yürürlüğe sokulduğu 1926 yılından itibaren toplumda kökten değişiklikler yaratması ve daha fazla kadının mülk sahibi olabilmesinin yolunu açması beklenebilirdi. Kadın ve erkek arasındaki mülkiyet dağılımı rakamları ise yaklaşık 80 yıllık laik ve yasal eşitlikçi çerçevenin kadınları beklenen mülkiyet seviyesine ulaştırmadığı görülmektedir.

Birçok kadının hak ettiği mirası alamadığı ve mülkiyet hakkını kullanamadığı ortadadır. Kadınlar genellikle, kendi yasal haklarının farkında olarak veya olmaksızın mirastan erkek akrabaları veya erkek kardeşleri lehine feragat etmektedir. Bazen bir kadının miras hakkına anne/baba sağken malların devredilmesi yoluyla erkek kardeşleri tarafından el konulabilmektedir. Kadınların bu tip uygulamaları mahkemeye götürüp, hak ettikleri mirası talep etmeleri mümkündür. Yasal zemin buna imkân tanımaktadır. Fakat miras paylaşımına itiraz etmek, birçok kadının yoksun olduğu belli bir yasal bilgi, beceri ve ekonomik bağımsızlık düzeyini gerektirmektedir (Uluslararası Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2000). Dahası, kırsal bölgelerde erkek çocuklar genellikle en verimli toprakları miras alırken, kadınlar miras aldıkları toprağı bile kullanmaktan geleneksel olarak mahrum bırakılmaktadır. Karar alma sürecini ailedeki en yaşlı erkeğin eline bırakan ataerkil normlar da bu yapıyı desteklemektedir (Starr, 1989). Miras kalan tarımsal toprak bölüştürülürken erkeklere öncelik verilmekte ve ancak erkek çocuk toprağı istemezse kız çocuklara verilmektedir (Uluslararası Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2000). Bu uygulama yasada mevcut olan cinsiyet eşitliğini açıkça yadsımaktadır.

Türkiye’de eşit miras haklarının yürürlüğe girmesinden sonra bile dul kadınların ve kız çocuklarının hakları toplumsal düzlemde çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Örneğin miras sırasında erkek çocuklara öncelik verme veya kız kardeşlerin erkek kardeşler lehine paylarından vazgeçmesi gibi durumlar söz konusu olabilmektedir (Karadağ, 2006: 79). Bu çalışmaya katılan kadınların bazıları erkek kardeşleriyle eşit miras payı almış olsalar da birçoğu için durum böyle olmamıştır. Miras süreci kadınların yasal miras haklarından kendi rızalarıyla vazgeçmeleriyle daha da karmaşık hale gelmektedir. Mülakat yaptığımız kadınlardan birkaçı, miras haklarından genellikle daha çok ihtiyacı olduğu kabul edilen erkek kardeşleri lehine bilinçli olarak feragat ettiklerini belirtmişlerdir. Kadınların birçoğu, bu

eşitsiz pay dağılımını ve kendi hisselerinden feragat etmelerini haklı çıkarmak için ihtiyaç retoriğini kullanarak kendi paylarından vazgeçmek pahasına da olsa kardeşlerinin miras gelirine daha fazla ihtiyacı olduğunu savunmuşlardır. Bununla birlikte bu topluluktaki kadınların kendilerinin sürekli bir ihtiyaç halinde olduğu, özellikle de bir erkek akraba tarafından korunmaya ihtiyaç duydukları algısının hakim olduğu gözlenmiştir. Buna rağmen bu kadınlar kendi miras paylarından vazgeçebilmektedirler. Bazı durumlarda ise aileden gelen baskıya direnen ve Medeni Kanun'un emrettiği eşit miras payında ısrar eden vakalar da gelişebilmektedir.

Yürürlükteki kanuna göre kadınlar eşit miras hakkına sahip olsalar bile bölgesel adetler, gelenekler ve ayrımcılık onları miras paylarını almaktan alıkoyabilmektedir (Chiweza, 2005: 84; Deer ve Leon, 2001). Örneğin, Karadeniz Bölgesi'nde yapılan araştırma toprağın genellikle sadece erkek çocuklara verilerek kadınların topraksız ve yasal haklarından mahrum kaldığı bir geleneğin varlığına işaret etmektedir (Uzun ve Çolak, 2010: 3). Bu saha çalışmasında da benzer bir bulguya rastlanmıştır. Görüşülen kadınların birkaçı mülk sahibi olmak istemesine rağmen, bu isteğini dile getiremediğinden dem vurmıştır. Dahası bir tanesi Karadeniz Bölgesi'nde kadınların mülk sahibi olmasına iyi gözle bakılmadığı ve bu sebeple kadınların kendi miras haklarına talip olmadığını belirtmiştir.

İstanbul'da yaşayan ve İslami dünya görüşüyle şekillenen muhafazakar hayat tarzına sahip bir grup kadınla yapılmış saha araştırmasının gösterdiği gibi kadınların mülklerini, toplumsal cinsiyet rollerinin İslam'a bağlılıklarıyla belirlendiği bir sosyal arka planda miras aldıklarını ve miras bıraktıklarını göstermektedir. Başka bir deyişle, İslam Hukuku'nun yaygın uygulandığı Türkiye'deki seküler Medeni Hukuk'un uygulanmasını sınırlıyor. Birçok Müslüman kadının yaşadığı miras pratikleri Medeni Hukuk'un dayattığı cinsiyet eşitliği yerine İslam Hukuku'nun görüşlerine itaatle tayin ediliyor. İşte tam de bu sebeple, toplumdaki

hassasiyetler ile yasal düzlem arasında dengeyi sağlamada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın rolü devreye girmektedir. Başkanlığa bağlı Din İşleri Yüksek Kurulu kadın ve miras konusunda bir yandan resmi kanunun prensiplerini yerine getirmeye çabalarken bir yandan da İslam'ın gerekliliklerini de hesaba katmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2012). Komite, İslam'a göre kadınla erkeğin eşit olduğunu ve bir bütün oluşturacak şekilde birbirlerini tamamladıklarını ama kadının mirastaki payının farklı (yani az) olabileceğini çünkü erkeğin kadına göre daha fazla ekonomik sorumluluğu olduğunu söylemektedir. Fakat kadının ihtiyacının daha fazla ve erkeğin ekonomik sorumluluğunun daha az olması durumunda, mirastan alınacak payların iki tarafın da rızasıyla yeniden düzenlenebileceğini ekler. Komite bir devlet kurumu olarak dengeyi sağlamaya çalışmakta; bir yandan toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten resmi laik söylemin çizdiği çerçeveye uygun hareket etmekte; diğer yandan da erkeğe daha fazla pay veren İslami miras hukukuna da belli bir yer açmaktadır.

Bu çalışmada, Deere ve Doss (2006b) ve Deere vd. (2010)'nin araştırmalarıyla uyumlu olarak, evlilik kurumunun kadınların mülk edinmelerine olanak sağlamada önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Mülakat yapılan kadınların birçoğu kendi üzerlerine kayıtlı ev ve diğer taşınmaz gibi mülkleri evlilikleriyle temin etmişlerdir. Fakat, kadınlar, örfi hukuk kuralları nedeniyle gelenek, örf ve adetlerin kendilerini korumaması yüzünden yasal mülkiyet haklarını tam olarak kullanamayabilmektedirler (Chiweza, 2005: 84). Toprak sahipliği ve toprağın kontrolü konusunda var olan eşitsizlik; ekonomik refah, toplumsal statü ve güç konusunda kadın ve erkekler arasında farklar yaratan ve bu farkları muhafaza eden kritik bir faktördür (Ikdahl vd., 2005: 1). Servet ve varlık dağılımının toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmesi; kadınların zaman içinde maruz kaldıkları ekonomik mahrumiyeti gözler önüne sererek ataerkil sistemin uzun vadede yarattığı cinsiyet eşitsizliğinin yoğunluğunu daha net bir şekilde göstermektedir (Warren, 2006: 197). Mülkün sahibi olmasına rağmen mülk

üzerinde herhangi bir tasarruf hakkına sahip olamama durumu dünyanın birçok bölgesindeki kadınlar için geçerlidir (Grey ve Kervance 1999). Hiç şüphesiz, kadınlara karşı ayrımcılığı barındıran geleneksel ve dini miras uygulamaları kadınların daha az mülkiyet sahibi olmasının önemli sebeplerinden biridir. Agarwal (1994) kendi çalışmasında yasalar ve yasaların uygulaması arasındaki cinsiyet ayrımına hizmet eden uçurumdan bahsetmektedir. Agarwal'ın bahsettiği bu uçuruma yani modern miras hukuku ile geleneksel pratikler arasındaki uyumsuzluğa Türkiye örneğinde de rastlanmaktadır. Elbette ki toplumsal cinsiyet ayrımı yapmayan açık bir yasal eşitlik kesinlikle gereklidir fakat Türkiye'deki miras ve evlilik rejimlerine dair incelememizin gösterdiği gibi, bunlar kadınların mülkiyet haklarından eşit bir şekilde faydalanmaları için garantör görevi görece kadar yeterli değildir (Varley, 2007: 1748).

VI. KAYNAKÇA

ABOU-HABIB, L., Family Law and Gender Discrimination: Advocacy for Legal Reforms in the Arab Region, *Gender Perspectives on Property and Inheritance: A Global Sourcebook*. Amsterdam: KIT Publishers, pp. 51-55, (2001).

AGARWAL, B., Gender and Command Over Property: A Critical Gap in Economic Analysis and Policy in South Asia, *World Development* 22(10): 1455-1478, (1994).

AGARWAL, B., Bargaining and Gender Relations: Within and Beyond the Household, *Feminist Economics*, 3 (1), 1-51, (1997).

AGARWAL, B., Disinherited Peasants, Disadvantaged Workers: A Gender Perspective on Land and Livelihood, *Economic & Political Weekly* 33(13): 2-14, (1998).

ANTONOPOULOS, R.F., Floro, M.S., *Asset Ownership along Gender Lines: Evidence from Thailand*, New York: Levy Economics Institute. Working Paper No. 418, (2005).

ARAT, Y., The Project of Modernity and Women in Turkey, S. Bozdoğan and R. Kasaba, eds. *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, Seattle: University of Washington Press, 95-112, (1997).

ARAT, Y., Women's Rights and Islam in Turkish Politics: The Civil Code Amendment, *Middle East Journal* 64(2): 235-251, (2010).

BENDA-BECKMANN, K. V., *The Broken Staircase to Consensus: Village Justice and State Courts in Manangkabau*, Dordrecht, The Netherlands: Fori, (1984).

BENSCHOP, M., *Rights and Reality: Are Women's Equal Rights to Land, Housing and Property Implemented in East Africa?*, Kenya: United Nations Human Settlements Programme - UN-HABITAT, (2002).

BENSCHOP, M., Women's Rights to Land and Property, Commission on Sustainable Development UN-HABITAT: Women in Human Settlements Development - Challenges and Opportunities, (22 April), pp. 1-7. <http://www.unhabitat.org/tenure> (accessed 31 October 2011), (2004).

BHATLA, N., Chakraborty, S., Duvvury, N., Property Ownership and Inheritance Rights of Women as Social Protection from Domestic Violence: Cross-Site Analysis, *Property Ownership and Inheritance Rights of Women for Social Protection – The South Asia Experience—Synthesis of Three Studies*. Washington: International Center for Research on Women, pp. 71-103, (2006).

CHAUDHRY, Z., The Myth of Misogyny: A Reanalysis of Women's Inheritance in Islamic Law, *Albany Law Review* 61(511): 513, (1997).

CHIWEZA, A.L., Women's Inheritance Rights in Malawi: The Role of District Assemblies, *Development in Practice* 15(1): 83-89, (2005).

COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN, CEDAW/C/TUR/CC 4-5, Concluding Remarks: Turkey, 15 February 2005.

COMMITTEE ON THE ELIMINATION OF DISCRIMINATION AGAINST WOMEN, CEDAW/C/TUR/CO/ 6, Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Turkey, 30 July 2010.

COTULA, L., *Gender and Law: Women's Rights in Agriculture*, Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations FAO Legal Office. FAO Legislative Study 76, Rev. 1, (2006).

ÇAVDAR, G., Islamist Moderation and the Resilience of Gender: Turkey's Persistent Paradox, *Totalitarian Movements and Political Religions* 11(3-4): 341-357, (2010).

DATTA, N., Joint Titling - A Win-Win Policy? Gender and Property Rights in Urban Informal Settlements in Chandigarh, India, *Feminist Economics* 12(1-2): 271-298, (2006).

DEERE, C.D., Doss, C.R., The Gender Asset Gap: What Do We Know and Why Does It Matter?, *Feminist Economics* 12(1-2): 1-50, (2006a).

DEERE, C.D., Doss, C.R., *Gender and the Distribution of Wealth in Developing Countries*, United Nations University World Institute for Development Economics Research. Research Paper Series No. 2006/115, (2006b).

DEERE, C. D., Leon, M., 'A Disjuncture in Law and Practice: Women's Inheritance of Land in Latin America', *Gender Perspectives on Property and Inheritance: A Global Sourcebook*, pp. 19–32, Amsterdam: KIT Publishers, (2001).

DEERE, C.D., Alvarado, G.E., Twyman, J., Poverty, Headship and Gender Inequality in Asset Ownership in Latin America, 11th Regional Conference, 13-16 July 2010, Working Paper No. 296, Gender, Development, and Globalization Program, Center for Gender in Global Context, Michigan State University, (2010).

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, *İslam ve Toplum: Miras Hukuku* (Islam and Society: Inheritance Law), <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/diyanetyeni/WebYayinOku.aspx?Sayfa=18&ID=36> (accessed on 25 September 2012), (2012).

DOSS, C., Grown, C., Deere, C.D., Gender and Asset Ownership: A Guide to Collecting Individual-Level Data, *The World Bank Poverty Reduction and Economic Management Network Gender and Development Group* (Policy Research Working Paper, No. 4704), (2008).

EICKELMAN, D.F., Islam and the Languages of Modernity, *Daedalus*, 129 (1), 119-135, (2000).

EISENSTADT, S.N., Multiple Modernities, S.N. Eisenstadt, ed. *Multiple Modernities*, New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1-29, (2002).

FAY, M.A., From Concubines to Capitalists: Women, Property and Power in Eighteenth-Century Cairo, *Journal of Women's History* 10(3): 118-140, (1998).

GÖLE, N., *The Forbidden Modern: Civilization and Veiling*, Ann Arbor: University of Michigan Press, (1997).

GOODNOW, J., Lawrence, J.A., 'Inheritance Norms for Distributions of Money, Land and Things in Families', *Family Science* 1(2): 73–82, (2010).

GRAY, L., Kevane, M., Diminished Access, Diverted Exclusion: Women and Land Tenure in Sub-Saharan Africa, *African Studies Review* 42(2): 15-39, (1999).

GROWN, C., Gupta, G.R., Kes, A., *Taking Action: Achieving Gender Equality and Empowering Women*, London: Earthscan, (2005).

GÜLALP, H., Whatever Happened to Secularization? The Multiple Islams in Turkey, *The South Atlantic Quarterly*, 102 (2/3), 381-395, (2003).

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ, *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, (2009).

HASHEMI, N., *Islam, Secularism and Liberal Democracy: Toward a Democratic Theory for Muslim Societies*, Oxford, New York: Oxford University Press, (2009).

IKDAHL, I., Hellum, A., Kaarhus, R., Benjaminsen, T.A., Kameri-Mbote, P., Human Rights, Formalisation and Women's Land Rights in Southern and Eastern Africa, *Studies in Women's Law No. 57*, Institute of Women's Law, University of Oslo, Norway, (2005).

INTERNATIONAL CENTER FOR RESEARCH ON WOMEN, *Property Ownership for Women Enriches, Empowers and Protects: Toward Achieving the Third Millennium*

Development Goal to Promote Gender Equality and Empower Women, Washington: ICRW Millennium Development Goals Series, (2005).

İÇDUYGU, A., Toktaş, Ş., Soner, A.B., The Politics of Population in a Nation Building Process: Emigration of Non-Muslims from Turkey, *Ethnic and Racial Studies*, 31 (2), 358-389, (2008).

KANDIYOTI, D., Emancipated but Unliberated? Reflections on the Turkish case, *Feminist Studies*, 13 (2), 317-338, (1987).

KANDIYOTI, D., Women and the Turkish State: Political Actors or Symbolic Pawns? N. Yuval-Davis and F. Anthias, eds. *Women-Nation-State*, London: MacMillan, 126-149, (1989).

KARADAĞ, M., Formations Of Gender in a Turkish Context, *International Journal of the Humanities* 3(7): 77-82, (2006).

KEISTER, L., Moller, S., Wealth Inequality in the United States, *Annual Review of Sociology* 28: 63-81, (2000).

KEYMAN, E. F., 'Modernity, Secularism and Islam: The Case of Turkey', *Theory, Culture & Society* 24(2): 215–234, (2007).

KÜÇÜKCAN, T., State, Islam and Religious Liberty in Modern Turkey: Reconfiguration of Religion in the Public Sphere, *Brigham Young University Law Review*, (2), 475-506, (2003).

MCCREERY, J.L., Women's Property Rights and Dowry in China and South Asia, *Ethnology* 15(2): 163-174, (1976).

MEINZEN-DICK, R. S., Pradhan, R., 'Legal Pluralism and Dynamic Property Rights', Capri Working Paper No. 22, CGIAR System Wide Program on Collective Action and Property Rights, Washington D.C., (2002).

MOGDAHAM, V., Patriarchy in Transition: Women and the Changing Family in the Middle East, *Journal of Comparative Family Studies* 35: 137-162, (2004).

MUKHOPADHYAY, M., Introduction: Women and Property, Women as Property, *Gender Perspectives on Property and Inheritance: A Global Sourcebook*, Amsterdam: KIT Publishers, 13-19, (2001).

OLMSTEAD, J., Gender, Aging and the Evolving Arab Patriarchal Contract, *Feminist Economics* 11(2): 53-78, (2005).

ÖZMAN, A., Law, Ideology and Modernization in Turkey: Kemalist Legal Reforms in Perspective, *Social and Legal Studies* 19(1): 67-84, (2010).

QUISUMBING, A.R., Maluccio, J.A., Intrahousehold Allocation and Gender Relations, Washington: International Food Policy Research Institute (IFPRI), pp. 1-90. FCND discussion papers 84, (2000).

SCHOLZ, B., Gomez, M., *Bringing Equality Home: Promoting and Protecting the Inheritance Rights of Women: A Survey of Law and Practice in Sub-Saharan Africa*, Geneva: The Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE), (2004).

SMITH, J.I., Women in Islam: Equity, Equality, and the Search for the Natural Order, *Journal of the American Academy of Religion* 47(4): 517-537, (1979).

STARR, J., The Role of Turkish Secular Law in Changing the Lives of Rural Muslim Women, 1950-1970. *Law & Society Review* 23(3): 497-523, (1989).

STEINZOR, N., Women's Property and Inheritance Rights: Improving Lives in a Changing Time, *WID Tech*, (2003).

T. C. BAŞBAKANLIK KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, Ankara: T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2009).

T. C. BAŞBAKANLIK TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, *Aile Yapısı Araştırması*, Ankara: T. C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Publication No. 3046, (2006).

TOKTAŞ, Ş., Cindoğlu, D., Modernization and Gender: A Study of Girls' Technical Education in Turkey since 1927, *Women's History Review*, 15 (5), 737-749, (2006).

ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ, (Amnesty International) Available at: <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR44/013/2004/en/1a0d2faf-d5ed-11dd-bb24-1fb85fe8fa05/eur440132004en.html> (accessed 28 December 2011), (2004).

ULUSLARARASI HELSİNKİ YURTTAŞLAR DERNEĞİ, *Women 2000: An Investigation into the Status of Women's Rights in Central and South-Eastern Europe and the Newly Independent States*, Vienna, Austria: International Helsinki Federation for Human Rights, (2000).

UZUN, B., Çolak, E., The Issues of Women's Property Acquisition in Turkey, the FIG Congress 2010 Facing the Challenges Building the Capacity, Sydney, (11–16 April), (2010).

VARLEY, A., Gender and Property Formalization: Conventional and Alternative Approaches, *World Development* 35(10): 1739-1753, (2007).

WARREN, T., Moving beyond the Gender Wealth Gap: On Gender, Class, Ethnicity and Wealth Inequalities in the United Kingdom, *Feminist Economics* 12(1-2): 195-219, (2006).

WESTERN, M.D.J., Islamic 'Purse Strings': The Key to the Amelioration of Women's Legal Rights in the Middle East, *Air Force Law Review* 61: 79-147, (2008).

YARAR, B., Bir Moral Düzenleme Biçimi Olarak Medeni Kanununun Aile Hukukunun Arkeolojisi, *Öneri* 7(28): 209-224, (2007).

YILMAZ, İ., Non-Recognition of Post-Modern Turkish Socio-Legal Reality and the Predicament of Women, *British Journal of Middle Eastern Studies* 30(1): 25–41, (2003).

YILMAZ, İ., *Muslim Laws, Politics and Society Nation States: Dynamic Legal Pluralisms England, Turkey and Pakistan*, London: Ashgate, (2005).

TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje No: 111K143
Proje Başlığı: Veraset, Mülkiyet Ve Kadınlar: Miras Paylaşımının Toplumsal Cinsiyet Boyutu
Proje Yürütücüsü ve Araştırmacılar: Doç. Dr. Şule Toktaş (yürütücü); Doç. Dr. Mary Lou O'Neil (araştırmacı)
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi: Kadir Has Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Cibali, İstanbul, 34083
Destekleyen Kuruluş(ların) Adı ve Adresi: TÜBİTAK SOBAG
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri: 01/10/2011 - 01/04/2013
Öz Bu çalışma kadınların mülkiyetle kurdukları ilişkiyi anlamak, mülk edinmenin en önemli yollarından biri olan miras paylaşımına nasıl eklemlendikleri ve hangi süreç ve mekanizmalarla mirastan dışlandıklarını veya dahil edildiklerini anlamayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda İstanbul'un sosyo-ekonomik olarak farklılık arz eden iki semtinde - Nişantaşı ve Florya - saha çalışması yapılmıştır. Gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar ve katılımcı gözlem akabinde kadınların miras süreçlerine eklenmesinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve çeşitli hukuk kaynaklarının etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Miras, kadın çalışmaları, mülkiyet, gayrimenkul, hukuk, mülk

Fikri Ürün Bildirim Formu Sunuldu mu? Evet Gerekli Değil X

Fikri Ürün Bildirim Formu'nun tesliminden sonra 3 ay içerisinde patent başvurusu yapılmalıdır.

Projeden Yapılan Yayınlar:

1. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Women's Property Rights in Turkey," Turkish Studies, SSCI, Manuscript ID FTUR-2013-0019, yayına kabul edildi.
2. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Legal Pluralism, Gender and Property in Turkey: The Practice of Inheritance Among Islamic Women in Turkey," Development and Change, (with Mary Lou O'Neil), SSCI, Manuscript ID DECH-12-333, hakem aşamasında.
3. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Protected and Provided For' in Islamic Worldview: Women, Property Ownership and Inheritance in Turkey", the Journal of Gender Studies, SSCI, Manuscript ID CJGS-2013-0032, hakem aşamasında.
4. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "How Do Women Receive Inheritance? The Processes of Turkish Women's Inclusion and Exclusion From Property", the Asian Journal of Women's Studies, SSCI, Manuscript ID waiting, başvuru yapıldı.
5. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Kemalist Reforms, Islam and Inheritance in Turkey: A Comparative Study on Women's Access to Property", under review at the Womens Studies: An Interdisciplinary Journal, SSCI, Manuscript ID waiting, başvuru yapıldı.
6. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Kadınlar, Mülkiyet ve Hukuk: Toplumsal Cinsiyet Açısından Mirasın Paylaşım." 'Feminism and the Law: Revisiting the Past, Rethinking the Present and Thinking the Way Forward,' ILS Law College, Pune – Hindistan, 10-12 Şubat 2012.
7. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Toplumsal Cinsiyet ve Miras." International Institute of Social and Economic Sciences, Palermo – İtalya, 15-18 Nisan 2012,

(Mary Lou O'Neil ile).

8. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet: Ekonomik Eşitsizlik Üzerine Bir Çalışma." '73. International Atlantic Economy Society (IAES) Yıllık Toplantısı,' Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, 28-31 Mart 2012, (Mary Lou O'Neil ile).
9. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "The Gendered Pattern of Asset Distribution: Women's Ability to Accumulate Wealth in Marital and Inheritance Regimes of Turkey." Seminar at University of Wisconsin - Madison, Center for Research on Gender and Women's Studies, 14 Haziran 2012.
10. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Türkiye'de Kadınlar, Hukuk ve Mülkiyet. Evlilik ve Miras Rejimleri." '4. International Conference on Women's Studies: Gender Equality and the Law,' Doğu Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları Merkezi, Gazimağusa, KKTC, 3-5 Ekim 2012, (Mary Lou O'Neil ile).
11. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "The Gendered Practice of Inheritance in Turkey." 'Gender Matters: Papers Progress Series,' Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezi, İstanbul, Türkiye, 22 Ekim 2012.
12. Şule Toktaş and Mary Lou O'Neil, "Protected and Provided For: Women, Property Ownership and Inheritance in Turkey." International Institute for Social and Economic Sciences, Venedik, İtalya, 12-15 Mayıs 2013.